

FEF

*Felnőttképzési Szemle
VII. évfolyam 1. szám
2013. nyár*

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	3
Tanulmányok	4
Kenyeres Attila – Szabó József: A helyi televíziók szerepe az információszerzésben és az informális tanulásban	5
Márkus Edina: A felnőttképzési szolgáltatások hazai gyakorlatát vizsgáló kutatások eredményei.....	17
Miklósi Márta: Büntetés-végrehajtásban dolgozó nevelők tevékenységének komplexitása, munkájuk eredményességének vizsgálati lehetőségei	21
Kutatási eredmények	34
Engler Ágnes: Felnőttek a felsőoktatás világában	35
Szoboszlai Andrea: Az egészséggel kapcsolatos felnőttkori tanulás egyéni életutak tükrében	46
Takács Anett – Walter Imola Ágnes: A hazai múzeumok felnőttképzési kínálata	60
Szerzőink	68
A publikálás feltételei	69
Impresszum	70

Előszó

A Felnőttképzési Szemle VII. évfolyamának 1. száma 8 egyesületi tagunk tanulmányait és kutatási eredményeit mutatja be. A Felnőttképzési Szemle ezen száma is azzal a céllal jelenik meg, hogy felvállalja a szakmai és tudományos párbeszéd alapját jelentő felnőttképzési témájú elméleti tanulmányok és empirikus kutatási eredmények bemutatását.

Folyóiratunk továbbra is online formában jelenik meg, ezáltal az itt közölt tudományos írások megfelelnek a ma már rendeletben is szabályozott tudományos művek nyílt hozzáférésű közzétételére vonatkozó irányelveknek (A Magyar Tudományos Akadémia elnökének 27/2012. számú határozata). Szerzőinknek ezáltal javasoljuk, hogy a nyílt hozzáférésű elérhetőséget (URL címet) a publikálás adatai mögött tüntessék fel önéletrajzukban és publikációs adatbázisaikban (pl. Magyar Tudományos Művek Tára), hogy minél több érdeklődő tudomást szerezhessen a folyóiratunkban bemutatott szakmai és tudományos eredményekről.

Jelenlegi számunkban a tanulmányok rovatban elhelyezett írások is rendkívül gyakorlatorientáltak, egy-egy későbbi empirikus kutatás alapjait jelenthetik. Témájában legátfogóbb a Magyar ösztöndíjas Márkus Edina tanulmánya, amelyben a felnőttképzési szolgáltatásokról olvashatunk, míg a másik két tanulmány egy-egy részterület alaposabb elemzését vállalja fel: a Kenyeres Attila és Szabó József páros előző számunkban megjelent tanulmányának folytatását olvashatjuk a helyi televíziókról (a Debreceni Egyetemen Kozma Tamás vezetésével folyó OTKA (Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok) által támogatott Tanuló régiók Magyarországon kutatás egy rész tanulmánya), Miklósi Márta pedig a börtönképzésekkel kapcsolatos kutatásainak első eredményeit mutatja be.

A kutatási eredményeket bemutató rovatban Engler Ágnes (az előbb említett OTKA kutatás egy másik, Bolyai ösztöndíjas senior kutatója) statisztikai másodelemzésekre építve elemzi a felnőttek tanulási jellemzőit a felsőoktatásban. Szoboszlai Andrea a doktori disszertációjának alapját jelentő egészség és felnőttképzés témájú kutatás egy szeletét mutatja be félig strukturált interjúk elemzése segítségével. Takács Anett és Walter Imola Ágnes pedig múzeumandragógiai kutatási eredményeket mutat be a hazai múzeumok felnőttképzési funkcióinak elemzése alapján.

Köszönjük a szerkesztőbizottság, az on-line szerkesztőnk, a lektoraink és a tanulmányírók munkáját!

Kellemes és hasznos olvasmányélményeket kívánunk Egyesületünk tagjainak és folyóiratunk további olvasóinak is! Reméljük, haszonnal tanulmányozzák az írásokat, és ajánlják kollégáiknak, ismerőseiknek, tanítványaiknak és tanáraiknak egyaránt!

Juhász Erika
főszerkesztő

FEF

*Felnőttképzési Szemle
VII. évfolyam 1. szám
2013. nyár*

TANULMÁNYOK

Kenyeres Attila – Szabó József

A helyi televíziók szerepe az információszerzésben és az informális tanulásban¹

Bevezetés

A digitalizáció kora új kihívásokat jelent azoknak a kutatóknak, akik a média hatékonyságáról, az üzenetek átviteléről szeretnének ismereteket szerezni. A hagyományos print média esetén viszonylag egyszerű volt a helyzet, mivel az eladott példányszámok alapján lehetett következtetni az olvasók számára. Már ebben az esetben is figyelembe kellett venni korrekciós tényezőket, mert az újságokat nemcsak a vásárlók, hanem mások is olvassák, például munkahelyen a kollegák, vagy könyvtárakban és egyéb helyszíneken. Emellett az egyes cikkekről, azok olvasásáról és értékeléséről csak közvetett módon lehet némi információt szerezni, amelyek valóságtartalma megkérdőjelezhető. A könyvek esetén a helyzet valamivel egyszerűbb, mert itt a vevőt olvasóként is kezelhetjük, de itt is felmerül a többszemélyes használat.

Az elektronikus média teljesen új helyzetet teremtett. Tényleges közönségkutatásra nagyon kevés példa született, mivel nehéz definiálni a kutatás pontos célját, az egzakt változókat, a módszereket és a mérés folyamatát. A jelenleg használt gyakorlati közönségkutatás a strukturalista iskola szemléletét követve inkább közönségmérést jelent, hiszen a kutatási megközelítés ebben az esetben alapvetően a mennyiségi szemléletre fókuszál: mennyien, milyen arányban, milyen összetételben néznek, fogyasztanak, használnak média termékeket. A közönségmérés egyik új kihívása a televíziós nézőközönség és a hozzá kapcsolható közösségi média aktivitásának összekapcsolása.

Philip M. Napoli egyik friss tanulmánya a televíziós programok értékének meghatározásával foglalkozik az átalakuló és fejlődő közönségpiacon. Eszerint alapvetően két fő trendet azonosíthatunk a televíziós közönségmérés esetében: az egyik a megszokott kontaktus számot, az elért közönséget mérő megközelítés, a másik pedig a közönséget jellemző, fogyasztás minőségét mutató információ (pl. bevonódás (engagement)) mérése és kvantifikálása. Ez utóbbi meghatározására tűnt fel a közösségi

---

¹ A tanulmány az OTKA (K-101867) által támogatott *Tanuló régiók Magyarországon: Az elmélettől a valóságig* című kutatás keretében készült. (Kutatásvezető: Prof. Dr. Kozma Tamás)

médiában a televíziós programok és műsorszámok kapcsán zajló nézői beszélgetések elemzése és értékelése. (Napoli 2011)

A digitális videórögzítő (DVR) nyújtotta kényelmi késleltetett nézés funkcióval együtt megjelent a közönségmérési adatok késleltetett, időben eltolt nézéssel korrigált eredményeinek közzététele is. 2007 óta használják az USA piacán az ún. C3 rating-et, ami a sugárzás időpontját követő három napban megnézett műsorokkal korrigált nézettségi adatot tartalmazza.

Bár a DVR nézettségmérésbe való integrálása meghatározó lépés, tudjuk, hogy emellett a platformok diverzifikálódásának jelensége jelenti az igazán komoly kihívást: mérni szeretnénk a televíziós tartalmak fogyasztását és közönségét a PC-n, laptopon, tableten, mobiltelefonon ebookon, karórán, a gépkocsik multifunkciós egységein, stb.

A konvergencia korában gyakorlatilag minden összetart: a tartalmak, a technológiák, a szolgáltatások, az eszközök, a fogyasztói szokások. A média működtetőinek, a tartalomszolgáltatóknak egy-egy kampány végén lényegében csak néhány adatra van szükségük, elsősorban arra kíváncsiak, hogy mennyi embert értek el, milyen költség mellett. Ezt az információt jelenleg egy-egy médiatípus esetében többé-kevésbé meg is kapják, de ha egy kampányban több médiumot alkalmaznak, akkor az adatok megfelelő értékelése és összehasonlítása nem történik meg. Így a szolgáltatók nem rendelkeznek valós tényekkel arról, hogy az adott információs csomagot valójában hányan dolgozták fel. A valódi hatékonyság ismeretének hiánya milliárdokba kerül a szolgáltatóknak. A tudományos vizsgálat mellett tehát a gazdaság szempontjából is igen fontos ismeretekről van szó.

A médiatípusokon átnyúló (cross-over) kutatások szembetűnő hiánya arra enged következtetni, hogy vagy nincsenek olyan szereplők a média működtetői és felhasználói között, akinek érdeke fűződne a médiatípusok együttes hatékonyságának értékeléséhez, vagy nincsenek hatékony modellek a mindenki számára elfogadható mérésekhez. A keresztmérések bonyolult módszertani és technikai kérdések sorát vetik fel, ugyanakkor a tartalomszolgáltatók fejével gondolkodva nehéz elképzelni, hogy ne volna vonzóbb egy olyan médiamix, amelynek pontosan ismerhető az elérés, a célcsoporton belüli találati valószínűsége, illetve nagyobb a hatékonysága, mint az eltérő módszertanú, szemléletű és megbízhatóságú külön-külön méréseké.

Erre a helyzetre reagálva indították útjára a kereszt-platform alapú méréseket, például a Nielsen cross-platform campaign rating kezdeményezését. A módszer lényege, hogy a jelenleg is használt televíziós és Internetes mérések eredményeit egy saját fejlesztésű szoftver segítségével dolgozzák fel, és ennek alapján az eddig használt változókkal jelenítik meg az eredményt.

Ebben a témában több érdekes workshop-ot is szerveznek. Ilyen a Columbia Egyetem Tele-Information Intézete és a Nemzetközi Akadémiai Média Menedzsment Szövetség szervezésében megvalósított Új média Új kereslet mérési módszerek programja. Az ottani eredmények is azt bizonyítják, hogy jelenleg nagyon nehéz egy alkalmazható modell kialakítása, főleg a peer to peer (P2P) hálózatok különböző típusainak terjedése miatt.

A továbbiakban a hagyományos elérésen alapuló méréseket használjuk, de ezt a saját modellünkben reprezentatív mintavételezésen alapuló, az egyes műsorokra vonatkozó mérésekkel, illetve minőség értékelési elemekkel egészítjük ki. Egzakt képet

természetesen így sem kapunk, de kezdeti lépésként a televíziós műsorok esetén egymás mellé tudjuk állítani a mennyiségi és a minőségi paramétereket. Ez a méréssorozat alapja lehet egy későbbiekben pontosítható, egységes szerkezetben kezelhető, a folyamat bonyolultságához illeszkedő modellnek.

Autonóm tanulás és televíziózás

A televíziós műsorok tanulásban betöltött szerepét egy 2006-os kutatás vizsgálta Magyarországon Forray R. Katalin és Juhász Erika vezetésével Ennek során egy Internetre épülő országos kérdőíves felmérés során gyűjtötték össze 1200 hazai felnőtt (25-64 évesek) önálló, tanulással kapcsolatos tapasztalatait. Az OTKA által finanszírozott kutatás „A felnőttkori autonóm tanulás és tudáskorrekciós elköteleződés” címet viselte. Az eredmények értékelésénél fontos figyelembe venni azt, hogy a technikai fejlődés miatt a vizsgálat egyes eredményeit ma már nem tekinthetjük relevánsnak.

Az autonóm tanulást a következőképpen definiálták a kutatás vezetői:

„a tanulást saját maga kezdeményezi a tanuló, és önálló, irányított tanulási programot valósít meg, ellenőrzi meglévő ismereteit, felfrissíti korábban megszerzett tudását saját elhatározása alapján.” (Forray és Juhász, 2008:62)

A kutatás során a televízió autonóm ismeretszerzésben betöltött szerepét is vizsgálták, összehasonlítva más elektronikus médiumokkal, az Internettel, valamint a rádióval. A megkérdezetteknek 1-től 5-ig terjedő skálán kellett osztályozniuk, hogy milyen gyakran használják ezen eszközöket önálló tanulásra. A felmérésben részt vettek 17 százaléka leginkább a TV segítségével végzett autonóm tanulást, 54 százalékuk többé-kevésbé (ők a 2-3-4-es válaszokat adták) szerzett ismereteket tévéműsorokból, a fennmaradó 29 százalék azonban teljesen elutasította a TV-t, mint tanulási eszközt.

Az is megállapítható volt, hogy férfiak közül többen tekintettek elsődleges ismeretszerző forrásként a tévére, hiszen a megkérdezettek 24 százaléka elsősorban a tévéből szerzett önállóan ismereteket, addig a hölgyeknek csak 16 százaléka válaszolt így.

Egyéb elektronikus médiumokkal összehasonlítva a kutatás megállapította, hogy nem a televízió, hanem az Internet a leggyakrabban használt eszköz az autonóm tanulásban. Itt az Internetes olvasmányoktól kezdve a mozgóképes audiovizuális anyagokig bármi elérhető, akár a televíziós műsorokat is lehet a számítógépen nézni. Az Internetről a válaszadók 58 százaléka tanult autonóm módon, 29 százalékuk pedig többé-kevésbé használta erre a célra. Szembetűnő a világháló népszerűsége a hölgyek körében, hiszen a megkérdezett nők 65 százaléka elsődlegesen önálló tanulási forrásnak tekintette, míg a férfiak körében csak 50 százalék volt ez az arány. A felmérés alapján az egyértelműen megállapítható, hogy az elektronikus médiumok között az autonóm tanulásra legkevésbé felhasznált eszköz a rádió.

A kutatás során azt is megvizsgálták, hogy az ismeretterjesztő televízió csatornákon kínált tudományterületek köréből melyeket milyen gyakorisággal tanultak a felnőttek autonóm módon. Három, ezen adókon mindenképp főszerepet kapó témát emeltek ki: a vallási-spirituális, a természettudománnyal kapcsolatos, valamint politikai-történelmi ismereteket. A megkérdezetteknek arról kellett nyilatkozniuk, hogy az adott témában

milyen gyakorisággal bővítették önállóan ismereteiket az elmúlt időszakban. A férfiak és a nők érdeklődése több területen is szinte teljesen megegyezett. Kevésbé voltak népszerűek a politikával és a történelemmel kapcsolatos témák (magyar- és világtörténelemmel, helyi, országos és nemzetközi politikával, állampolgári jogokkal, kisebbségekkel kapcsolatos ismeretek). (Kenyeres, 2009:285).

A helyi televíziók szerepe a helyi társadalomban

A Helyi Televíziók Országos Egyesületével (HTOE) és a Real PR kft-vel együttműködve 2011-ben készítettünk felmérést a helyi televíziók ismertségéről, nézettségéről és a műsorok fogadtatásáról. A vizsgálat legfontosabb célja a helyi televíziók helyének, szerepének megismerése a lakosság helyi hírekről való tájékozódási szokásai vonatkozásában. Kutatásunkban vizsgáltuk a különböző helyi médiumok – köztük a helyi televíziók – egymáshoz viszonyított versenyhelyzetét a helyi információkról való tájékoztatásban. Képet kapunk arról, hogy a helyi lakosság milyen mértékben preferálja, várja el a helyi televíziók megfelelő színvonalú további működését, a települést érintő napi információk általuk történő közvetítését. Ezek mellett megvizsgáltuk a helyi televíziók szerepét, jelentőségét az országos televíziókkal, illetve az új információforrásokkal (Internet) összevetve. A vizsgálat azért is fontos, mert itt próbáltunk először a hagyományos nézettség mérésen túlmutatva minőségi paramétereket is figyelembe venni, így a lakosságot érő hatásokról komplexebb képet kapni.

A mintavételi terv során az egyesület tagjaival egyeztetve három kategóriába soroltuk a HTOE tagtelevízióit (elérhető lakosság száma, a televízió műsora, technikai felszereltsége és gazdasági adatai szerint), majd mindhárom csoportból egy-egy reprezentánst választottunk ki. A vizsgálat gondolatmenetének alapja az volt, hogy a kiválasztott televíziók a legfontosabb szakmai jellemzők tekintetében jól közelítik kategóriájuk átlagát. Az összes helyi televízióra vonatkozó adatsort a három reprezentáns televízió eredményeinek súlyozott összevonásával kaptuk (az összevonás során az egyes kategóriák HTOE egészében meglévő tényleges arányát vettük alapul). Mindezek eredményeként – az elemszámok figyelembevételével – pontos adatokat kaptunk a három kategóriát illetően külön-külön, illetve összességében a HTOE tagtelevíziói által elérhető lakosságra és annak médiafogyasztási szokásaira vonatkozóan.

A minta tehát csak a fenti megszorításokkal tekinthető reprezentatívnak, de a lehetőségek függvényében így is fontos információs alap. Különösen akkor, ha figyelembe vesszük más, a mintában nem szereplő televíziók saját mérési adatait, amelyek nagyon hasonló eredményeket mutatnak². A kutatáshoz kiválasztott három település Kaposvár, Kiskunhalas és Pápa volt.

Első lépésként azt néztük meg, hogy milyen információk iránt érdeklődnek leginkább a fogyasztók. Várakozásainknak megfelelően elsősorban az ország hírei érdeklik az embereket, a lakosság közel 30%-a ezeket az információkat keresi a tömegkommunikációs eszközökben. Amennyiben a három legkeresettebb hírt nézzük,

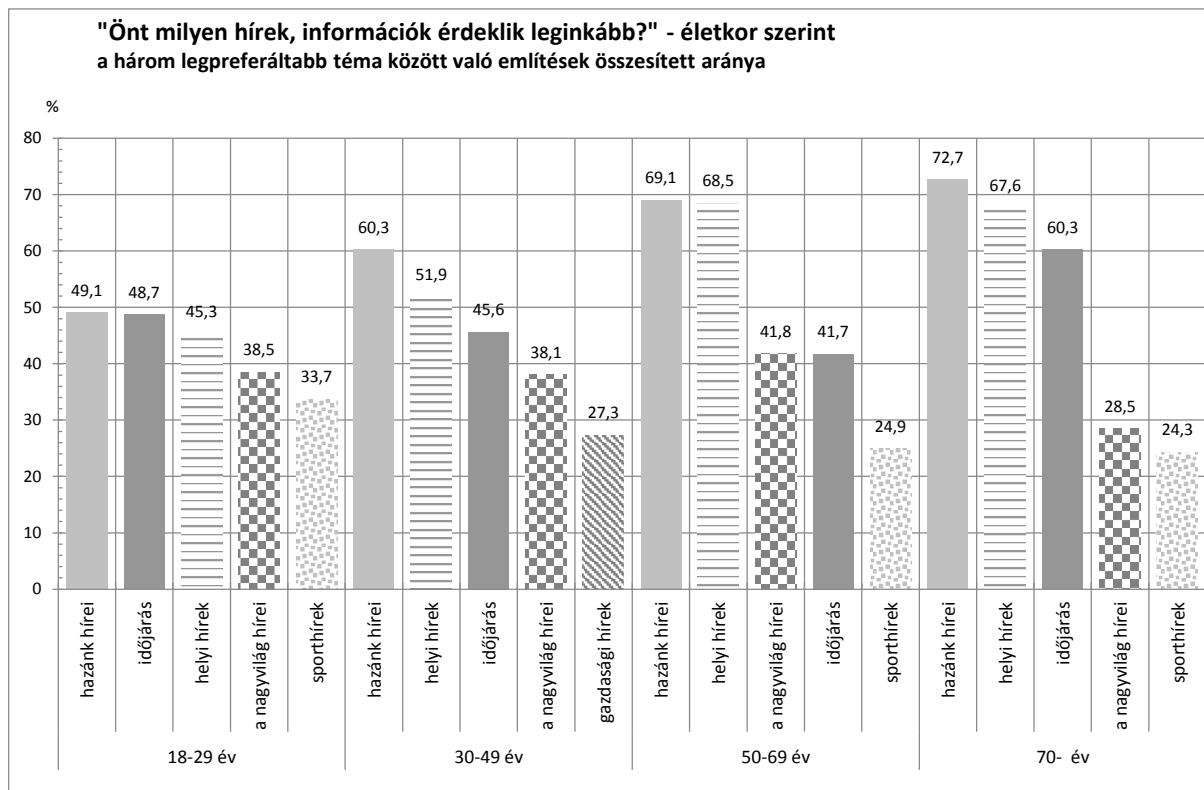
² Győr, Szombathely, Veszprém, Debrecen

akkor a lakosság 62%-a ezt a kategóriát említette. Azt is láthatjuk, hogy az ország hírei után a nemzetközi és a helyi hírek következnek közel azonos első említési szinttel. Amennyiben az első három megjelölést tekintjük, akkor a helyi hírek iránti érdeklődés alig marad el az országos hírek keresésétől. Az eddigiek mellett még a sporthírek és az időjárás előrejelzés tekintetében mértünk 10%-ot meghaladó (11-12%-os) eredményeket, a további témakörök esetében elhanyagolható, csupán néhány százaléknyi az első helyre sorolt említés aránya. Azt tehát már ebből az eredményből is megállapíthatjuk, hogy a helyi hírek ismeretét a lakosság kiemelkedő fontosságúnak tekinti.

A lakosságot a helyi televíziókra jellemző eddigi nézettségi adatok alapján négy fő csoportra bontottuk, és ilyen bontásban is elemeztük a kapott eredményeket. Erre elsősorban azért volt szükség, hogy a kereskedelmi partnereknek információt szolgáltatassunk a helyi televíziók által elérhető szegmensekről, a várható hatékonyságról. Megállapítottuk, hogy mind a négy korcsoportot elsősorban az országos hírek érdeklik, az életkor emelkedésével jelentős mértékben nő a témakör mutatója, a legfiatalabbak fele, míg a legidősebbek 73%-a említette az országos híreket a három legfontosabb információ típus között. A legfiatalabbaknál az országos hírekkel azonos eredményt ért el az időjárás jelentés, majd néhány százalékkal elmaradva következnek a helyi hírek (45%). A három idősebb korosztályban ezzel szemben az utóbbiakat látjuk a rangsorban másodiként, mégpedig – az országos hírekhez hasonlóan – az életkorról együtt növekvő adatokkal. A legfiatalabbak 45%-a, az 50 év felettek kétharmada említette a három legpreferáltabb hírtípus között a helyi híreket. Az 50-69 éveseknél tehát gyakorlatilag azonos az országos és a helyi hírek preferáltsága. Az időjárás előrejelzés vonatkozásában is a legidősebbeknél mértük a legmagasabb eredményt. Ez az információ típus a 30 év feletti korosztályokban a rangsor harmadik helyén látható, az 50-69 éveseknél a nemzetközi hírekkel azonos eredménnyel (42%) szerepel. Ez utóbbi téma a többi korosztályban a negyedik helyre került, a legidősebbeknél közel 30%-os, a fiatalabbaknál 40% körüli adatokkal. A 30-49 éves korosztálynál a gazdasági hírek (27%), a többiekénél a sporthírek szerepelnek még az öt legpreferáltabb információ típus között. Utóbbi illetően a legfiatalabbaknál mértük a legmagasabb eredményt, az idősebb korosztályoknak csak negyede említette a sporthíreket az első három hely valamelyikén.

1. ábra: Az információk iránti érdeklődés, korcsoportok szerint

Ezek után azt vizsgáltuk meg, hogy a helyi hírekről honnan tájékoznak az emberek, melyik médiumot választják, melyiket tekintik számukra fogyasztható hírforrásnak. Az eredmény nem lepte meg a vizsgálat végzőit, hiszen az egyes televízióknál elkülönülten, de évek óta folyó kutatások többször bizonyították, a legkeresettebb hírforrás a helyi televízió. A nagyobb városok (Debrecen, Pécs, Szombathely) eredményei már 2003 óta azt mutatták, hogy a helyi televízió a napi tájékozódásban megelőzte a helyi sajtót. A jelenlegi felmérés szerint a lakosság 62%-a gyakran, közel 90%-a legalább alkalmanként tájékozik helyi hírekről a városi televíziókból. Ezekkel az eredményekkel a legfontosabb csatornának számítanak a lakosság helyi hírekről való tájékoztatásában. A gyakori tájékozódásnál emellett csak a helyi hetilapoknál mértünk 50%-ot elérő adatot, de ennek összesített értéke is több mint 10%-kal elmarad a helyi televíziókéétól. Érdeemes megfigyelni a megyei napilapok gyenge szereplését, ami szorosan összefügg a print média háttérbe szorulásával. A regionális szinten egységesített, megyénként mutációban megjelenő napilapok fontossága nem vitatható a tájékozódás folyamatában, de az is látható, hogy ma már nem a legmeghatározóbb médiaként szerepelnek, hanem sokkal inkább a máshonnan megszerzett információk részletesebb, pontosabb megismerését

szolgálják. A többéves időszakot felölelő vizsgálatokból az is látható, hogy először csak a helyi televíziók mögé szorult a napilap, de ma már lemaradása jelentős, és a tendencia várhatóan így folytatódik tovább. Amennyiben a gyakori és az alkalmankénti tájékozódást vizsgáljuk, az ismerősöktől szerzett információk állnak a második helyen 87%-os – a helyi TV-ktől minimális mértékben elmaradó – eredménnyel, de a gyakori jelölést csak a kérdezettek 43%-a adta, így ebben a tekintetben az ismerősök a rangsor harmadik helyén szerepelnek. Ezután mindkét vonatkozásban a helyi rádiók és a megyei napilapok következnek egymáshoz hasonló eredményekkel. A legalacsonyabb mutatókat a helyi hírportáloknál mértük, de nem jelentéktelenek ezek sem, hiszen a lakosság 28%-a gyakran, minden második lakos pedig legalább alkalmanként informálódik ilyen módon a saját városát érintő eseményekről. Figyelembe kell venni azt is, hogy egy felfutóban lévő információforrásról van szó, ami jelenleg még csak a lakosság szűkebb rétege számára elérhető.

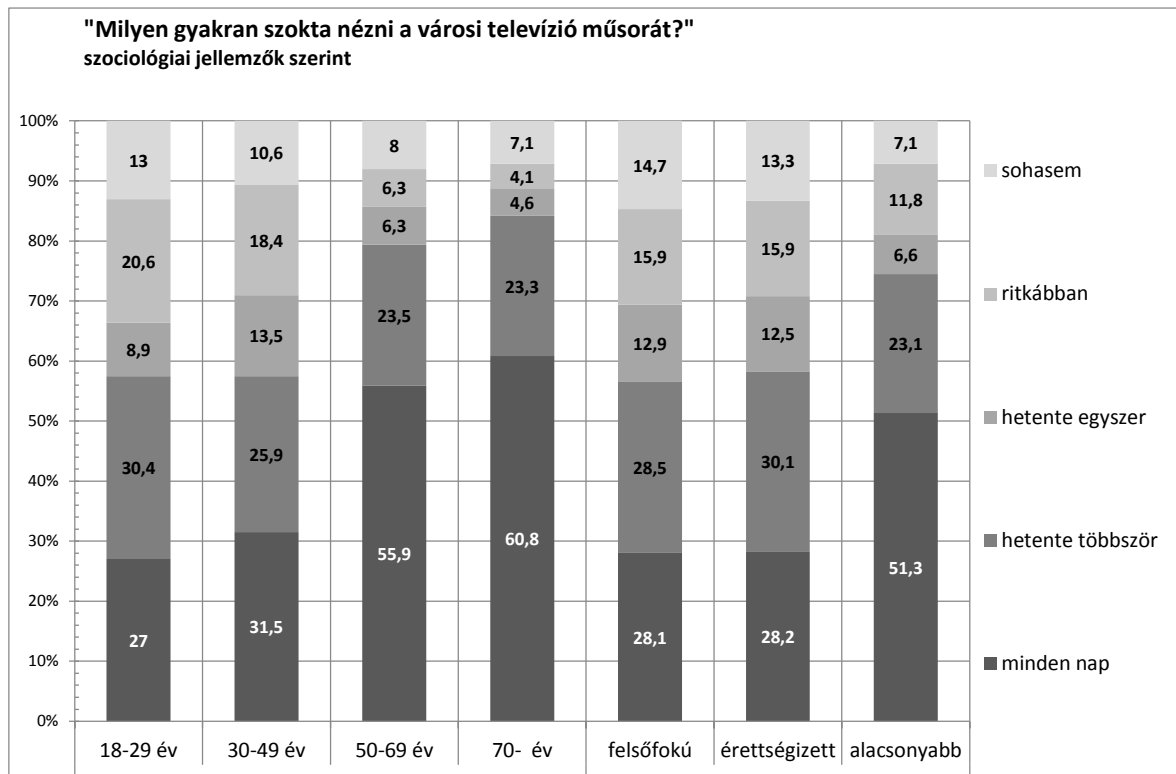
Rendkívül szoros összefüggés állapítható meg a helyi hírekről való tájékozódási szokások és az életkor között. Lényegében minden kommunikációs csatorna esetében szignifikáns különbségeket láthatunk. Az életkor emelkedésével együtt jelentősen nő a helyi hetilapokból rendszeresen tájékozódók száma, és emellett a helyi televíziókból és napilapokból is az 50 év felettek tájékozódnak leginkább. Az előbbiekkal ellentétes tendenciákat látunk a további csatornáknál, így az életkor csökkenésével nő a vizsgált mutató az ismerősök és a helyi hírportálok tekintetében, továbbá a helyi rádiókból határozottan nagyobb arányban tájékozódik rendszeresen a két fiatalabb korosztály, mint az 50 év felettek. A jelentős különbségek következtében más-más hírforrások számítanak kiemelt fontosságúnak az egyes korcsoportokban. Az 50 év felettieknél a helyi televíziók vezetnek a rangsort 75% feletti rendszeres tájékozódási mutatókkal, másodikként pedig a helyi hetilapok következnek ugyancsak magas – a legidősebbeknél 69%-os, az 50-69 éveseknél 61%-os – adatokkal. Ezek mellett még a megyei napilapok 50% körüli eredményei említésre méltók ezekben a korcsoportokban. A legkiegyensúlyozottabb adatsort a 30-49 éveseknél látjuk, ahol a vezető városi televízió 52%-os eredményétől csak néhány százalékkal kisebbek a városi hetilapok, az ismerősök és a helyi rádiók vizsgált mutatói, sőt a rangsor végén lévő megyei napilapok is csak alig több mint 20%-kal maradnak el a vezető hírforrástól. Ezek szerint a 30-49 éves korosztálynál nincs igazán kiemelkedő jelentőségű csatorna a helyi hírekről való tájékozódás tekintetében, hanem eléggé heterogén médiafogyasztás jellemzi a szegmenst. Az eddigiektől teljes mértékben eltérően a legfiatalabbaknál az ismerősök jelentik az elsődleges információforrást, a csoport 60%-a gyakran tájékozódik ilyen módon. Másodikként szerepel ebben a korcsoportban a városi televízió, ahonnan a szegmens minden második tagja informálódik rendszeresen, majd a helyi rádiók következnek néhány százalékos elmaradással. Az Internet legfiatalabb korosztályban tapasztalható jelentőségét mutatja, hogy ebben a korcsoportban a helyi hírportálok – közel 40%-os eredménnyel – biztos különbséggel előzik meg a 30%-os adatokkal rendelkező helyi heti- és napilapokat.

A vizsgálat egyértelműen alátámasztja a helyi televíziók piacszegmentálását és pozicionálását. Már a kilencvenes években, különösebb előzetes vizsgálatok nélkül is a helyi televíziók elsődleges célpiacként a 40 év feletti korosztályt jelölték meg. Az induló kereskedelmi televíziókkal nem tudtak komoly versenytársak lenni a fiatalabb korosztály elérésében. Mindig voltak és vannak is próbálkozások olyan műsorok indítására, amelyek kifejezetten a fiatalabb korosztályt veszik célba, de ezek ritkán sikeresek. Így tehát azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a helyi televíziók az általuk meghatározott célpiacokon el tudták érni, hogy a helyi hírekről a lakosság tőlük szerezzék meg a legfrissebb és egyben legjobban fogyasztható információt.

Úgy gondoltuk, érdemes iskolázottság szerint is megnéznünk az egyes csatornák fogadtatását. A végzettség szerint vizsgálva a tájékozódási szokásokat jellemző sajátosságként emelhetjük ki, hogy a végzettség szintjének emelkedésével nő a vizsgált mutató a megyei napilapoknál, a helyi hetilapok esetében viszont ennek ellenkezőjét látjuk. Ez utóbbihoz hasonlóan a városi televízióból is az érettséggel nem rendelkezők tájékozódnak leginkább, míg az Internet kapcsán éppen ebben a szegmensben mértük a legalacsonyabb adatot. Ezek mellett ki kell még emelni, hogy a helyi rádiókból viszont éppen a diplomások informálódnak a legkisebb számban rendszeresen.

Mindhárom szegmensben a helyi televíziók vezetnek a rangsort, de míg a legalacsonyabb végzettségűeknél a 70%-os adat jelentősen magasabb a többi csatorna eredményeitől, addig a két magasabb végzettségű csoport 50% körüli mutatói kevésbé emelkednek ki a sorból. Ezt a két szegmenst eléggé kiegyenlített eredmények jellemzik, hiszen 40% körül mozognak a további csatornák eredményei, amitől pozitív értelemben csak a helyi hetilapok érettségizettek körében mért 47%-os adata tér el, negatív értelemben pedig a helyi rádiók diplomásoknál tapasztalt 24%-os mutatója. Az előbbiekkal szemben a legalacsonyabb végzettségűeknél kiemelkedik a városi TV jelentősége (70%), másodikként a városi hetilapokat látjuk 54%-os eredménnyel, a további csatornák kevésbé keresettek, bár az ismerősök és a helyi rádiók esetében mért 40% körüli, továbbá a helyi napilapoknál látható 30% feletti mutatók nem tekinthetők jelentéktelennek.

2. ábra: A helyi televízió nézettsége

Az eddigi eredmények arról adtak tájékoztatást, hogy kik honnan tájékozódnak a helyi hírekről. Megállapítottuk, hogy a helyi televíziók ebben kiemelkedő szerepet játszanak. Ezután arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen gyakran nézik az egyes csoportok a helyi televíziót. Amennyiben a helyi televíziók nézettségét vizsgáljuk, a helyi hírekről való tájékozódási gyakoriságnak megfelelő eredményeket látunk, miszerint az 50 év felettiak sokkal nagyobb arányban nézik a helyi televíziókat, mint a fiatalabbak. Az 50 év alattiak körében a helyi televíziók napi nézőközönségének aránya csak 30% körüli, míg a két idősebb szegmensben 50%-ot messze meghaladó, 56-61%. A rendszeres nézők száma már a két fiatalabb korcsoportban is 50% feletti (57%), az 50 évnél idősebbeknél azonban ez az arány ugyancsak határozottan nagyobb, meghaladja a 80%-ot. A fiatalabbak körében sokan jelölik magukat inkább alkalmi nézőnek, ami az idősebbeknél 10%-os értéket jelent. Az összesített nézőszámokban ennek megfelelően már kisebb különbségekkel találkozunk, a fiatalabbaknál megközelíti, az idősebbeknél kissé meghaladja a 90%-ot a helyi televíziókat legalább alkalmanként nézők száma. Az iskolázottság szerinti különbségek is visszaigazolják a korábbi megállapításainkat. Az érettségivel nem rendelkezők nagyobb érdeklődést mutatnak a helyi televíziók iránt. Ennek a szegmensnek a fele, míg a magasabb végzettségűeknek csak 28%-a nézi napi rendszerességgel a helyi televízió műsorát. A műsort hetente többször nézők száma az utóbbi csoportokban közel 60%, a legalacsonyabb végzettségűek körében viszont eléri a 75%-ot. Kisebb

különbségeket láthatunk az összesített nézőszámokban, hiszen míg a legalább érettségivel rendelkezők 85-87%-a nézi alkalmanként a helyi televíziót, addig a legalacsonyabb végzettségűeknél 93% ez az arány. A nézőszámok közötti különbség szűkülése annak köszönhető, hogy a magasabb végzettségűeknél nagyobb – majdnem 30% – az alkalmi nézők száma, mint az érettségivel nem rendelkezőknél – ahol ez 18%. Az adatok nem meglepőek, hiszen valószínűsíthető volt már a mérés kezdetén, hogy a magasabb iskolai végzettségűek többféle információs lehetőséggel tudnak élni, így a helyi televíziót inkább kiegészítő információk miatt, vagy a helyi hírek pontosításáért keresik meg televízió készülékükön. Akiknek viszont szűkösebbek a lehetőségei, kevesebb tudással és technikai eszközzel rendelkeznek, sokkal inkább fog a díjmentesen elérhető helyi televízióból információkat szerezni.

Érdekes színfolt a helyi televíziózásban a tematikus műsorok köre. Ide tartoznak azok az elsősorban helyi műsorok, amelyek a helyi társadalom különböző részterületeinek működését mutatják be, illetve minden a nézők érdeklődésére számot tartó témát feldolgoz. Így többek között olyan ismeretterjesztő alkotások születnek, melyeket egymásnak felajánlhatnak a helyi televíziók, így hozzájárulnak az ország kultúrájának, történelmének és látnivalóinak bemutatásához, a mind szélesebb körű tájékoztatáshoz. Ezt akár egy speciális közszolgálati funkcióként is értelmezhetjük. A tematikus műsorokat illetően csak a legidősebbek körében mért 14%-os adatot lehet kiemelni a többiek 5-6%-os eredményeihez képest. Nem véletlen az alacsonyabb nézettség, hiszen ezek a műsorok általában olyan műsorsávban kerülnek adásba, amikor csak az egyébként is otthon lévők tudják nézni, akik zömmel nyugdíjasok, tehát 60 év feletti.

A nézettségi adatok után fontosnak tartottuk annak megismerését, hogy milyenek tartják a nézők a helyi televíziók műsorát. Ötfokú skálán kértük az osztályozást. Úgy gondoltuk, hogy a tetszési index a nézési hajlandósággal összefügg, vélelmezhető, hogy ha pozitívan értékelik a nézők a műsorokat, akkor a továbbiakban is szívesen fogják nézni azokat. A városi televíziók műsorát rendszeresen nézők minden tekintetben határozottan elégedettebbek, mint akik csak alkalmanként vagy sohasem nézik azt. Az életkor szoros összefüggésben áll a városi televíziók megítélésével. A válaszadók korának emelkedésével jellemzően nő az átlag értéke. Ez igaz a műsorvezetők alkalmassága, a képi megjelenés, a műsorok színvonala és kínálata kapcsán, de a saját műsorok száma, a helyi hírekről való tájékoztatás és az összességében való értékelés vonatkozásában is a legidősebbeknél látjuk a legjobb átlagokat. Egyetlen kivétel a műsorok kezdési időpontja, amivel a legfiatalabbak a leginkább, az 50-69 évesek a legkevésbé elégedettek. A szignifikáns különbségek ellenére jó, a korosztályok véleménye szerint a közepesnél átlagosan jobb eredményt kaptunk. Többnyire 3,5-4 közötti, sőt több esetben négyest meghaladó átlagokat mértünk. A legidősebbeknél hat, az 50-69 éveseknél csak egy, míg az 50 év alattiaknál két-két kérdésnél éri el vagy haladja meg az átlagos vélemény a négyest.

Összegzés

Vizsgálataink azt mutatják, hogy a lakosság szerint szükség van a helyi televíziókra, azok fontos szerepet játszanak a helyi hírekről való tájékoztatásban. Ebben a kérdésben, néhány százaléktól eltekintve mindenki egyetértő választ adott. A válaszadók 85%-ának az a véleménye, hogy van igény a helyi televíziókra, színvonalas műsorkínálat esetén szívesen nézik ezeket. Ellenvéleményen csak 13% volt, ez utóbbiak szerint csak az országos kereskedelmi tévécsatornákra van igény. További két állításnál is magas, 80%-ot megközelítő a pozitív válaszok aránya, ezek szerint fontosak a hagyományos helyi médiumok, és érdeklik az embereket helyi televíziók. Ebben az esetben 20 % körüli az ellenvéleményen lévők száma. Szerintük ma már fontosabb információforrás az Internet, illetve a lakosság nagy része nem a helyi televíziókból tájékozik a helyi hírekről. A legnagyobb megosztottság nem kis meglepetésünkre az állami finanszírozás tekintetében látható, de a túlnyomó többség, 60% itt is egyetértő, szerintük nagyobb állami és önkormányzati támogatásban kellene részesíteni a helyi televíziókat a lakosság igényeinek magasabb szintű kielégítése céljából. Ezzel szemben 30% szerint a helyi televízióknak a kereskedelmi televíziókhoz hasonlóan a piacról, reklámbevételekből kellene maguknak biztosítani a működésükhöz szükséges további forrásokat. Ez azt bizonyítja, hogy a lakosság nem rendelkezik információval a televíziózás működési költségeiről és az elérhető reklámbevételekről. Az országos kereskedelmi televíziókhoz képest a működési költségek műsorpercre vetítve nem térnek el jelentősen, miközben a szűkebb területi lefedettség miatt a reklámpiacnak csak egy nagyon szűk szelete jelenik meg a helyi televízióknál, és emellett a helyi szereplők egyre több közszolgálati jellegű műsort szeretnének látni.

Felhasznált irodalom

- AGB Nielsen Kutatóintézet (2007): 2007 egész év A televíziózásra fordított idő napi átlaga. In: http://cs.agbnmr.com/Uploads/Hungary/stat_eves_2007_atv_prof1.pdf letöltés ideje: 2009. 11. 15. 14:14
- AGB Nieslen Media Research (2012): Az ismeretterjesztő csatornák közönségarányának alakulása 2005-2012 között, különböző célcsoportokban
- Aracsi, Zoltán – VARGA Anett (2009): Kábelcsatorna trendek. In: http://r-time.hu/files/kutatasok_elemzes/r-time_cable_sales_prezi_v2_2010_01.pdf (letöltés ideje: 2012.05.26.)
- Benedek, András (2006): A TÉT és a technológiai fejlődés összefüggései. In: Benedek András (szerk.): Tanulás egy életen át (TÉT) Magyarországon. Budapest, Tempus Közalapítvány. 66-105-125.pp.
- Forray, R. Katalin – Juhász, Erika (2008): Az autonóm tanulás és az oktatás rendszere (Megjelent: Új Pedagógiai Szemle, 2008/3. szám, 62-68. p.)
- Forray, R. Katalin – Juhász, Erika (2009): A felnőttkori autonóm tanulás és tudáskorrekciók elköteleződés. In: Forray, R. Katalin – Juhász Erika (szerk.): Nonformális – informális – autonóm tanulás. Debrecen, Debreceni Egyetem. 12-37.pp.

- Kenyeres, Attila Zoltán (2009): A tudományos ismeretterjesztő televízió műsorok szerepe a felnőttek informális tanulásában. In: Forray R. Katalin – Juhász Erika (szerk.): Nonformális – informális – autonóm tanulás. Debrecen, Debreceni Egyetem. 285-290.p.
- Kubey, R. – Csíkszentmihályi, M. (1990): Television and the quality of life: how viewing shapes everyday experience, Hillsdale, NJ, Lawrence Erlbaum Associates Inc.
- Lave, J. – Wenger, E. (1991): Situated Learning. Cambridge, University Press.
- Napoli, P.M. & Aslama, M. (Eds.) (2011). Communications research in action: scholar-activist collaborations for a democratic public sphere. New York: Fordham University Press.
- Szabó, József (2011): Digitális szép új világ. Debrecen, DMKKA
- Van Evra, Judith (2004): Television and child development. Mahwah, New Jersey, London, Lawrence Erlbaum Associated Publishers.

Márkus Edina

A felnőttképzési szolgáltatások hazai gyakorlatát vizsgáló kutatások eredményei³

Háttér

Az Európai Unió oktatási dokumentumai komoly figyelmet szentelnek a felnőttképzéshez kapcsolódó szolgáltatások témakörének. A megközelítés több szempontú. Egyrészt a felnőttképzésbe érkezők már meglévő tudásának elismerése, értékelése kapcsán kerül középpontba a terület. Másrészt a felnőttképzés eredményességének, hatékonyságának növelése érdekében vizsgálják a felnőttképzési szolgáltatásokat. Az Európai Unió oktatási dokumentumait elemző korábbi munkánkban (Márkus, 2012) részletesen elemezzük ezt a kérdést. Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a dokumentumokban kiemelt szerepet kap az orientáció és tanácsadás, mint a munkaerő-piaci helyzet javításának, a foglalkoztatás elősegítésének, az oktatási eredményesség növelésének eszköze. Emellett a tanulás értékelése, elismerése témakör, amely leginkább megjelenik. Döntően a nemformális és informális tanulás elismerése címen találkozhatunk ezzel a témával.

Magyarországon a képzést, elhelyezkedést támogató szolgáltatások a munkaügyi intézményrendszer keretében a munkaerő-piaci szolgáltatások részeként, valamint a fiatalok pályaválasztását segítő intézményrendszer tevékenységeként, majd valamivel később a felnőttképzési intézmények szolgáltatásaiként jelentek meg az elmúlt évtizedekben.

A 2001. évi CI.-es felnőttképzési törvény a felnőttképzési intézményrendszer munkájához kapcsolódóan fontos szerepet szán a felnőttképzési szolgáltatásoknak.

A 2001. évi CI.-es felnőttképzési törvény 29 § 7. pontja értelmező rendelkezésének meghatározása szerint *a felnőttképzési szolgáltatás* olyan szolgáltatás, amely a képzések egyénre szabott kialakításának elősegítésére, a képzés hatékonyságának javítására vagy a munkavállalás elősegítésére irányul. Henczi szerint a *felnőttképzési szolgáltatások célja*, hogy segítse az érdekeltek képzésbe való bekapcsolódását, illetve a személyiségjellemzők és kulcskompetenciáik fejlesztése révén – előmozdítsa a felnőttek foglalkoztathatóságát, s ennek révén karriercéljaik valóra váltását (Henczi, 2009:143).

A felnőttképzési szabályozást új alapokra helyező törvény most van a Parlament előtt, az új szabályozás alapját jelentő felnőttképzési törvénytervezetben (T/9928. számú törvényjavaslat a felnőttképzésről) a felnőttképzést kiegészítő tevékenységként nevesítik

---

³ „A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0175 azonosító számú *Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program* című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.”

a felnőttképzési szolgáltatásokat és a következőkben ismertetett módon kívánják szabályozni a területet. Az előzetes tudásmérést a szakképzésről szóló törvény szerinti, állam által elismert szakképesítések és az általános nyelvi képzés és támogatott egyéb nyelvi képzések esetében kötelezően, egyébként a támogatott képzések előírásai, valamint a jelentkezők igényeinek figyelembevételével szükséges a felnőttképző intézményeknek nyújtaniuk. Egyéb felnőttképzési kiegészítő tevékenységet a képzés támogatója, a képzésre jelentkező, vagy a képzésben részt vevő részéről felmerülő igény esetén kell a képzőknek nyújtania. A tervezett törvényhez kapcsolódó rendeleti háttér még a tanulmány írásakor nem áll rendelkezésünkre.

Hazai vizsgálatok eredményei

A felnőttképzési szolgáltatások körébe sorolható tevékenységek helyzetének szerepének vizsgálata jellemző Magyarországon. Különös tekintettel a tanulás elismerése témakörre, egyre több szakember hívja fel az egyes oktatási szintek kapcsán a terület jelentőségére a figyelmet (Csapó, 2005; Derényi et al, 2006; Török, 2007; Benkei Kovács, 2009; Mór, 2012).

Kifejezetten a felnőttképzési szolgáltatások helyzetének, szerepének, a jogi szabályozás működőképességének vizsgálata is több hazai szerző munkájában megjelent az elmúlt években. Ennek az lehet az oka, hogy a szakemberek érzékelték a téma fontosságát, de ezen túl a szabályozás kapcsán megjelenő problémákat is.

Kerékgyártó (2008) 2008-as elemzésének a célja, hogy rámutasson a felnőttképzés terén érvényes jogszabályok ellentmondásaira. Az elemzés több a felnőttképzésre vonatkozó jogszabályra terjedt ki. Ezek a következők: 2001. évi CI. törvény a felnőttképzésről, 48/2001. (XII. 29.) OM rendelet a felnőttképzést folytató intézmények nyilvántartásba vételének részletes szabályairól, 22/2004. (II. 16.) Korm. rendelet a felnőttképzést folytató intézmények és felnőttképzési programok akkreditációjának szabályairól, 24/2004. (VI. 22.) FMM rendelet az akkreditációs eljárás és követelményrendszer részletes szabályairól.

Kerékgyártó a következő problémákra világít rá. Nem tisztázott a felnőttképzési tevékenységhez kapcsolódó szolgáltatás nyújtásának pontos feltételrendszere, ez lehetőséget ad az intézményeket ellenőrző akkreditációs szakértők eltérő értelmezésére, elvárására. A jelenleg legáltalánosabban elfogadott gyakorlat szerint az akkreditációs eljárást kérelmezőnek és az akkreditált intézményeknek azt kell dokumentálniuk, hogy a szolgáltatásokat minden résztvevő számára felajánlották, a résztvevők ennek megtörténtét (a jelentkezési lapon, a felnőttképzési szerződésben vagy külön nyilatkozaton) aláírásukkal igazolták, illetve nyilatkoztak arról, hogy a szolgáltatásokat igénylik-e vagy sem. Miután a szolgáltatások igénybevétele a felnőttképzésben résztvevők számára nincs kötelezően előírva, így ha a résztvevők azokat nem igényelik, úgy a

képzőnek nincs lehetősége a szolgáltatás tényleges elvégzésére. A képzők számára nincs arra szabály, hogy a szolgáltatásnak ingyenesnek vagy térítéskötelesnek kell lennie, ami különböző megoldásokra ad lehetőséget a képzések jellegétől függően. (...) Szükséges lenne a szolgáltatás nyújtás mikéntjének pontosítására (Kerékgyártó. 2008:54).

A Felnőttképzők Szövetsége kutatása 2009-ben a felnőttképzési intézmények hatékonyságának vizsgálatát tűzte ki célul. A felnőttképzési szolgáltatások vizsgálata egy eleme volt a kutatásnak, ezen túl az intézményi akkreditáció, az éves képzési terv, a szakmai tanácsadó testület kapcsán vizsgáldtak a kutatást végző szakemberek. A kutatás során szakértői és nemzetközi elemzéseket végeztek, valamint két empirikus vizsgálatot is folytattak. Az országos mintába 500 intézményt, illetve 250 szakmai tanácsadó testületet vontak be, ezen túl minisztériumi és szakmai szervezetek szakemberei körében mélyinterjúkat készítettek.

A felnőttképzési szolgáltatásokra vonatkozó előfeltevéseik vizsgálatakor a következő megállapításokra jutottak. A felnőttképzési szolgáltatások biztosítása a minőségi felnőttképzés fontos eleme. Az erőteljesen szakképzés-orientált szabályozási rendszernek azonban ez is egy olyan eleme, ami bizonyos képzés-típusok (pl. tréningek), felnőttképző intézmények esetében életszerűtlen, értelmezhetetlen. Amennyiben az állami irányítás a megfelelő színvonalú felnőttképzési szolgáltatások nyújtását valóban a minőségi képzés egyik fontos összetevőjének tekinti, elengedhetetlen az egyes szolgáltatásokkal szembeni követelményrendszer megfogalmazása, valamint módszertani segítség nyújtása a felnőttképző intézményeknek (Borsi-Füleki-Kiss, 2010:77).

Farkas és munkatársai (2011, 2012) kutatásai, amelyeket az akkreditált felnőttképzési intézmények működési jellemzőinek feltárása céljából folytattak, is érintik a felnőttképzési szolgáltatások területét. A 2012-es munkájuk összefoglaló megállapításai között a felnőttképzési szolgáltatásokra vonatkozóan kiemelik, hogy az intézmények többsége a jogszabályi minimumot teljesíti, két, jellemzően ingyenesen igénybe vehető szolgáltatást nyújt (Farkas és munkatársai, 2012:136). Az eredményeik alapján, az általuk vizsgált intézmények esetében a leggyakrabban nyújtott szolgáltatás, a kötelező előzetes tudásszintfelmérés, ezen túl a képzési szükséglet felmérése és képzési tanácsadás, valamint az álláskeresési tanácsadás a legjellemzőbb. Az előzetes tudásszintfelmérés tartalmi vizsgálata során rámutatnak arra, hogy a mérések módszertani szempontú támogatása (pl. a mérést végző személyek felkészítése révén) fontos lenne.

Összegzés

Nem véletlen, hogy az európai felnőttképzési politikában kiemelt szerepet szánanak a felnőttképzés minőségét, hatékonyságát, eredményességét támogató szolgáltatásoknak, azonban ahogyan a hazai helyzetet látjuk nem tisztázottak a következők: a szolgáltatásokkal szembeni követelményrendszer, a szolgáltatás nyújtásának

finanszírozási módozatai, a szolgáltatás nyújtóinak szakmai háttere, felkészítése. A hazai gyakorlatot vizsgáló szakemberek egységes véleménye a pontosítás szükségessége. A következő kérdések továbbra is érdekesek lehetnek. Milyen módon lehetne működővé tenni a szolgáltatásokat? Hogyan lenne beépíthető a képzésekbe? Szükséges-e beépíteni? Mely képzésekbe lenne érdemes? Ezek a megállapítások és kérdésfeltevés a jelenlegi helyzetre és a hatályos szabályozásra vonatkoznak, de a törvénytervezetet áttekintve a jövőbeni szabályozás sem egyértelmű a felnőttképzési szolgáltatásokat tekintve, és a vázolt problémákra nem nyújt megoldást.

Felhasznált irodalom:

- Benkei Kovács Balázs (2009): Az előzetes tudás elismerésének (Validation des acquis de l'expérience) gyakorlata Franciaországban. Pedagógusképzés 4. szám 111-121.
- Borsi Árpád – Füleki Katalin – Kiss Paszkál (2010): A hazai felnőttképzés dilemmái. Egy empirikus kutatás tanulságai. Felsőoktatási Műhely 4. szám 59-78.
- Csapó Benő (2005): Az előzetesen megszerzett tudás mérése és elimserése, Nemzeti Felnőttképzési Intézet, Budapest
- Derényi András – Milotay Nóra – Tót Éva – Török Balázs (2006): A nem formális és informális tanulás elismerése Magyarországon. Egy OECD projekt tanulságai. Oktatási és Kulturális Minisztérium, Budapest
- Farkas Éva – Farkas Erika – Hangya Dóra – Leszko Hajnalka (2011): A dél-alföldi régió akkreditált felnőttképzési intézményeinek működési jellemzői. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Felnőttképzési Intézet
- Farkas Éva - Farkas Erika – Hangya Dóra – Kovács Anett – Kulcsár Nárcisz – Leszko Hajnalka (2012): Az akkreditált felnőttképzési intézmények működési jellemzői. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Felnőttképzési Intézet
- Henczi Lajos (2009): Felnőttképzési szolgáltatások. In: Henczi Lajos (szerk.): Felnőttoktató. A felnőttek tanításának-tanulásának elmélete és gyakorlata. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó 143-154.
- Kerékgyártó László (2008): Hibák, ellentmondások, nem életszerű előírások a felnőttképzés jogszabályaiban. Felnőttképzés 2. szám 51-59.
- Márkus Edina (2012): A felnőttképzési szolgáltatások megjelenése az Európai Unió oktatási dokumentumaiban. In: Juhász Erika – Chrappán Magdolna (2012): Tanulás és művelődés. Debrecen, Debreceni Egyetem 322-329.
- Móri Mariann (2012): A hozott tudás elismerésének lehetőségei az egyetemi levelező képzésben. In: Poór József (szerk.): Átalakuló emberi erőforrás menedzsment múlt- jelen-jövő. Complex Kiadó, Budapest
- Török Balázs (2007): A nem formális és az informális tanulás elismerése. Tempus Közalapítvány, Budapest

Miklósi Márta

Büntetés-végrehajtásban dolgozó nevelők tevékenységének komplexitása, munkájuk eredményességének vizsgálati lehetőségei

A büntetés-végrehajtásban dolgozó nevelő tevékenysége a szociális munka keretein belül a segítő foglalkozások közé illeszthető, munkavégzése során a jog, a pedagógia, a pszichológia előírásait követi. Az elítéltekkel való foglalkozás, oktatás során hatalmas pedagógiai tapasztalati anyagot halmoz fel, emellett feladata a fogvatartottak pszichés támogatása, összetett emberi problémáikkal foglalkozik, és feltárja, értelmezik a megbomlott egyensúly okait, szükség esetén beavatkozik a folyamatokba. (Garami 1997:76) Pedagógiai és pszichológiai beállítottságú szakmai elkötelezettsége igen fontos, hiszen nagy szükség van a büntetés-végrehajtási intézetekben magasan képzett, motivált, megbízható, büntetés-végrehajtási ismeretekkel felvértezett, a börtönök mindennapi életét kezelni képes személyzetre. (Rentzmann 1993:144; Tóth 1997:82) Európai szintű jogforrás a következő szempontokat emeli ki büntetés-végrehajtásba felvételre kerülő tisztviselő kiválasztásakor: *„A börtönigazgatásnak minden tisztviselő alkalmazásakor gondoskodnia kell a körültekintő kiválasztásról. Külön hangsúlyt kell fektetni feddhetetlenségükre, emberségükre, szakmai tudásukra és az adott munkára való személyes alkalmasságukra. Fontos továbbá a kifogástalan magatartás, a hatékonyság, a testi és lelki egészség, valamint a megfelelő iskolázottság”* – írja elő az Európai Börtön szabályokról szóló R/87/3. számú Európa Tanács ajánlás (EBSZ) 54. pontja. (Európa Tanács 1987) Hasonló követelményekről rendelkezik az új Európai Börtön szabályokról szóló Rendelet is, bár ez utóbbi dokumentum inkább a képességeket, egyéni alkalmasságot emeli ki ebben a tekintetben: *„A személyi állomány új tagjainak kiválasztásánál a büntetés-végrehajtási hatóságoknak különös figyelmet kell szentelni az integritás, emberség, szakmai képesség, valamint a jelöltektől megkövetelt összetett munkára való személyes alkalmasság szükségességére.”* (Európai Unió Miniszteri Bizottsága 2006:25) Ahhoz, hogy a személyi állomány megfeleljen ezeknek az elvárásoknak, jól szervezett és hatékonyan működő kiválasztási, oktatási, képzési, továbbképzési rendszerre van szükség a büntetés-végrehajtásban.

A nevelői tevékenység összetett jellege

Az elítéltek neveléséért, reszocializációjának előmozdításáért a nevelő felel, akinek igen komplex feladatköre van. Tevékenységébe tartozik többek között a benti élet szervezése, a szabályok betartatása, a fogvatartottal kapcsolatos adminisztratív és a börtönbéli életéhez kapcsolódó ügyek intézése, a szabadulásra való felkészítés. Ez igen felkészült, több területen (oktatás, munkaügy, szociális területek, büntetés-végrehajtás stb.) jártas szakembert kíván, és még akkor sem könnyű feladat, ha minden feltétel adott. A

gyakorlatban a nevelők – Csáki et al. véleménye, kutatási eredménye szerint – „*a legjobb szándékuk ellenére sem képesek eleget tenni a törvény által előírt feladataiknak*”. (Csáki et al. 2006:75) Ezzel a kérdéssel tanulmányom második felében foglalkozom.

Tevékenységi köre véleményem szerint – kiegészítve Garami⁴ és Kárpáti⁵ meglátását – négy nagy területet ölel át: az elítélt személyiségének megismerését, nevelését; a fogvatartottak rezsimszerű kezelését; adminisztrációs feladatok elvégzését, valamint az egyén problémáinak lehetőség szerinti megoldását, illetve annak segítését. (v. ö. Garami 1997b:76; Kárpáti 2003:45)

1. Garami a nevelő tevékenység céljaként „*a fogvatartotti csoport viszonyrendszerének, magatartásának támogatását, valamint a változást vállaló fogvatartott és a változást akaró problematikus környezet egymáshoz illesztését jelöli meg.*” (Garami 1997:77) Véleménye szerint a nevelő ösztönző tevékenysége⁶ során megismeri a fogvatartottat, kialakítja nevelési programját, ösztönöz, motivál; szervezési feladatai ellátása során megteremti a feltételeket az önképzési, iskolarendszerű, iskolarendszeren kívüli képzési formák, a foglalkoztatási-, kulturális-, sportlehetőségek, valamint a kapcsolattartás számára. (Garami 1997b:76)

Más megfogalmazásban a nevelési tevékenység a fogvatartottak cselekvéseinek, tevékenységének befolyásolása, ami direkt formában hat a neveltekre, valamint az életfeltételek alakítása során segít a társadalmilag elvárt magatartás kialakításában. (Módos 2000b:70) Az elítéltek magatartásának pedagógiai tartalmú befolyásolására széleskörű tevékenységi rendszer keretében van lehetőség. A nevelés feltételei azonban a különböző büntetés-végrehajtási fokozatokban jelentősen eltérnek, a nagyobb önállóságot biztosító rezsimben több a pedagógiai lehetőség, míg a szigorúbb rezsimekben ez korlátozottabb, szűkebb feltételek között érvényesül. (Módos 2003a:42) A nevelő legfontosabb, leggyakoribb feladata Módos szerint az „*elítéltek együttéléséből, társas kapcsolataiból eredő konfliktusok megoldásának lehetőségeiből az elfogadott, szocializált formák megtalálása, gyakoroltatása.*” (Módos 2000b:70) Meglátása szerint a fogvatartottak megismerésével, foglalkoztatásával, különösen oktatásukkal, képzésükkel, a szabadidős tevékenységükkel kapcsolatban vannak a nevelőknek feladataik, ezek azonban nem pedagógiai, hanem inkább szervezési, irányítási tevékenységek formájában jelenik meg. (Módos 2003a:41)

A nevelésben kiemelt szerepet tölt be az identitás, börtönben dolgozó börtönpszichológusok⁷ nagymértékben segítik a nevelők bűnelkövető személyiségének

---

⁴ Garami a nevelő feladatait három csoportba sorolja, meglátása szerint a nevelő ösztönző, szervező és végrehajtó tevékenységet folytat. (Garami 1997b:76)

⁵ Kárpáti szerint a nevelő fő feladata a fogvatartottak rezsimszerű kezelése, adminisztrációs feladatok elvégzése, valamint az egyén problémáinak lehetőség szerinti megoldásának segítése. (Kárpáti 2003:45)

⁶ Az ösztönző tevékenységbe beletartozik az is, a nevelő nem nyugodhat bele abba, hogy a fogvatartott majd esetlegesen önként jelentkezzen valamilyen programra, illetve passzív módon viselje el a rá mért büntetést. (Garami 1997b:76)

⁷ A börtönpszichológus személyiségvizsgálatot folytat le a fogvatartottnál, majd indokolt esetben terápiás jellegű kapcsolatot épít ki az elítélttel, illetve a teendőkre vonatkozó pontos információkkal, prognózisokkal átadja az elítélt nevelésének, személyiségformálásának, lelki gondozásának feladatát a nevelőnek. (Boros – Csetneky 2000:18)

megismerésére irányuló munkáját. A személyiségen belül támpontok⁸ fedezhetők fel a börtönhöz való alkalmazkodás színvonalára vonatkozóan. Az elítélt személyiségének a megismerése érdekében a nevelő tájékozódik az elítélt körülményeiről⁹, véleményt készít a fogvatartottról, javaslatot tesz a foglalkoztatásra és a nevelési tervre. (6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 71. § (1)) A nevelő az elítélteket a büntetés-végrehajtáson belüli oktatási és képzési lehetőségekről folyamatosan tájékoztatja, koordinálja az ilyen jellegű tevékenységet. Előkészíti, szervezi a beiskolázást és a szakképzést; kapcsolatot tart az oktatást végző szervezettel, intézménnyel és az oktatásban résztvevő személyekkel; megszervezi a korrepetálásokat, a tanulószobai foglalkozásokat, az egyéni tanulást; előkészíti a vizsgákat, az éves jelentéseket, valamint az oktatás-képzési terveket. (Czenczer 2008b:4) Forgács kiegészíti a nevelési feladatok sorát, meglátása szerint a nevelők lényeges feladata nemcsak a fogvatartottak motivációja, hanem a többi szakterület¹⁰ (például őrzés) érdekeltté tétele a nevelési szakterület és az intézet vezetése által képviselt reintegrációs stratégia végrehajtásában. (v. ö. Forgács 2012)

2. Irányítási feladata ellátása során a nevelő megköveteli a fogvatartottaktól a szabályok szerinti viselkedést, feladatokat tűz ki számukra, valamint a szabadulás utáni élethelyzetekben is alkalmazható magatartásra ösztönöz. (Kárpáti 2003:45) A körletek, zárkák, lakóhelységek belső életének szervezésére, irányítására olyan garanciák kerültek megfogalmazásra, amelyek kiiktatják az adott csoport mindenféle strukturálódását. (Módos 2003a:41) A napirendet, szabályokat szankciókkal be lehet tartatni, de ha hiányzik a magyarázat, az indoklás, akkor a teljesítés sok esetben csupán formális marad, és csak kontroll alatt működik, csupán az őrzési funkció valósul meg. (Módos 1996:91)

3. A klasszikus nevelési formák helyett a túlzásfoltosság és a naponta ismétlődő személyes és szociális problémák ügyintézése miatt a nevelőnek ma már egyre inkább az ügyintézésre, az adminisztrációs feladatok¹¹ elvégzésére jut csak ideje. (Kárpáti 2003:49) Garami ide sorolja a nevelő végrehajtó tevékenységét, amely a fogvatartottak hivatalos

---

⁸ A személyiség jellemzőinek ismeretében prognosztizálható az elítélt eredményes vagy eredménytelen börtönadaptációja, a visszaesés rizikója, valamint a kezeléseknél, programokban való részvétel várható sikeressége.

⁹ A nevelő részletes információkat szerez az elítélt életútjáról, a bűncselekmény elkövetésének az okairól és körülményeiről, szociális helyzetéről, családi és társadalmi kapcsolatairól, iskolai, szakmai végzettségéről, foglalkozásáról, munkaképességéről, érdeklődési köréről és szokásairól, a szabadulás utáni elképzeléseiről. (6/1996. IM rendelet 70. § (2))

¹⁰ A tevékenység háttérében a nevelés és az őrzés, a nevelők és a felügyelők között fennálló érdekellentétek állnak.

¹¹ A nevelő munkaidejének jelentős részét adminisztrációval, levelek átnézésével, fegyelmi ügyek kihallgatásával, valamint telefonálás felügyeletével tölti. Feladata tovább a fogvatartottakkal kapcsolatos hivatalos eljárások (kérelem, fegyelmi ügy stb.) figyelemmel kísérése, végzése és regisztrálása, ennek keretében értékelő véleményt ír a feltételes szabadságra bocsátásra, az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának elrendelésére, a pártfogó felügyelet alá helyezésre, az átmeneti csoportba helyezésre, a büntetés-félbeszakítási kérelemre, az átszállításra vonatkozó előterjesztésre vonatkozóan. (Csáki et al. 2006:75) Ezen kívül hivatali döntéseket, utasításokat közvetít a fogvatartottaknak, ideértve a jogorvoslati lehetőségekről való felvilágosítást is. (Garami 1997:77) A kapcsolattartással összefüggő nevelői feladatok csak a lebonyolítás törvényességére, a szervezésre, az ellenőrzésre, nyilvántartások elkészítésére szorítkoznak. Az ösztönző rendszer – így a jutalmazás, a fegyelmi felelősségre vonás – működtetésével, a szabadulások előkészítésével, valamint az utógondozás megszervezésével kapcsolatban a jogszabály a nevelő számára rengeteg határidőhöz kötött adminisztrációs feladatot rendel. (Módos 2003a:41)

ügyeiben való közreműködést jelenti. (Garami 1997b:76) Ezekben az esetekben a nevelő egyrészt állami alkalmazottként közvetíti a büntetés-végrehajtás, így az állam döntéseit, határozatait, másrészt a fogvatartott képviselőjeként segíti intézni az ügyeket.

Tóth meglátása szerint *„a nevelői és ügyintéző funkció gyakran összemosódik, egy-egy esetben csak a munka minősége alapján ítéltető meg, hogy ügyintézés történt vagy a nevelői munka egy szerves elemével állunk szemben”*. (Tóth 1997:82) Ugyanakkor nehezen képzelhető el az ügyintézői funkciók teljes körének leválasztása a nevelői tevékenységek köréből. A nevelői munka ugyanis a fogvatartottakkal kapcsolatos széles információbázisra épül, amihez elengedhetetlen, hogy az elítélt személyisége igazán feltáruljon, ami csak a nevelési folyamatban érhető el. Ezt támasztja alá Tóth kijelentése is, amely szerint *„nyitott szemmel végzett ügyintézés közben is sok hasznos információmorzsát csipegethetünk fel.”* (Tóth 1997:82)

Az adminisztráció ilyen mértékű alkalmazásának több indoka van. Egyrészt minden nevelőnek biztosítani kell magát, nehogy egy elítélt feljelenthesse valamely szabály megsértése miatt¹². Másrészt, a felettesek így tudják ellenőrizni, hogy folyik-e ténylegesen munkavégzés. Harmadrészt az információ torzulásának kiküszöbölése miatt fontos a megfelelő adminisztrálás¹³.

4. Az egyéni problémák kezelése során a nevelő feladata, hogy megismertesse a fogvatartottal a szűkebb és tágabb környezetet, magyarázza az őt körülvevő jelenségeket annak érdekében, hogy az egyén képes legyen a számára fontos ismeretek megszerzésére, tudja, milyen jogai és kötelezettségei vannak, átlássa, mit kell ahhoz teljesítenie, hogy az együttélés a büntetés-végrehajtás során zavartalan legyen. (Kárpáti 2003:49) A szakemberek gyakran hangoztatják, hogy a nevelői szerep kimerül a szociális ügyintézésben. Tény, hogy a nevelőnek valóban vannak ilyen jellegű ügyintézői feladatai, de ha megfordítjuk a kérdést és úgy tesszük fel, hogy vajon érvényesíthetőek-e akkor a nevelési ráhatások, ha a fogvatartott nem tudja, mi a helyzet a családjával, gyerekeivel, leendő lakhatásával, akkor egyértelmű, hogy ezen kérdések megkerülésével, figyelmen kívül hagyásával nem folytatható sikeres nevelési, személyiségfejlesztési tevékenység. (Garami 1997:74)

A nevelők összetett feladatrendszerét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a garanciális jogok érvényesítése ugyan többletfeladatot ró a nevelőkre, ez azonban nem pusztán adminisztráció, hiszen a végrehajtás és a nevelés szerves részét képezi. A nevelői feljegyzések és értékelő vélemények nem tekinthetők csupán adminisztratív tevékenységnek, azok a nevelési program nélkülözhetetlen kellékei. Hozzásegítenek a tisztázott viszonyokhoz kialakításához és fenntartásához, ami növelheti a fogvatartottak bizalmát nevelőjük iránt, így hasznosságuk megkérdőjelezhetetlen. (Garami 1997:74)

---

¹² Garami meglátása szerint a fogvatartottak jogai kiterjesztésének eredményeként a panaszjog érvényesítésének lehetősége a nevelők jelentős részében permanens védekező attitűdöt alakít ki, és állandó védekezésből csupán jó hivatalnok lehet valaki, de segítő foglalkozást nem folytathat. (Garami 1997:72)

¹³ Az adminisztrációs kötelezettség háttérben az információs útvonal szigorú meghatározottsága áll. A felfelé irányuló információ szubjektív hatásoknak van kitéve a közvetítő közegben az érintettek érdekében megfelelő módosítások alkalmazása által, ami a tények torzulásához vezet. Az információ visszaáramlása is torzul a közbülső szintek érintésével. Kiküszöbölése írott formájú iktatás által lehetséges, az esetleges támadások azonban csak ilyen módon előzhetőek meg, illetve háríthatóak el. (Kormosói 2000:69-97)

Büntetés-végrehajtási nevelési szakma továbbfejlődésének lehetséges irányai

Felmerül a kérdés, hogy vajon a szakemberek által prognosztizált irányba halad-e napjainkban a büntetés-végrehajtási nevelés. A büntetés-végrehajtási neveléssel kapcsolatban többféle irányt jósolnak a szakemberek a szakma továbbfejlődésének. Az 1990-es évek második felében pezsgő szakmai vita bontakozott ki a nevelés elnevezéséről, fejlődésének irányáról és a nevelői szerep változásáról. (Forgács 2012:63) Megosztotta a szakembereket az a kérdés, hogy vajon a nevelés a kezelés, a bánásmód, a büntetés-végrehajtási pedagógia, az andragógia-e a helyes fogalom a tevékenység megjelöléséhez. Garami azon a véleményen van, hogy *„célszerűbb lenne a kérdést nem tudományos besorolás, hanem tevékenység szerint vizsgálni”*. (Garami 1997:74)

Forgács szerint megfelelő a nevelő elnevezés használata, mivel a nevelési szakterületen dolgozó büntetés-végrehajtási munkatárs tevékenységéhez inkább a nevelés, kevésbé a képzés, oktatás társul. A nevelő a fogvatartott pszichéjére történő ráhatással próbálja formálni az elítélt személyiségét, alakítani jellemét. Elveti az andragógus kifejezés nevelő helyetti bevezetését, több okból kifolyólag. Egyrészt azért, mert meglátása szerint nem várható el, hogy a többnyire középfokú végzettséggel sem rendelkező fogvatartottak ismerjék, használják, és főként elfogadják ezt az elnevezést. Másrészt azért, mert a körletek légkörébe nem igazán illik bele egy ilyen idegen szó, a határfoka nagyon csekély lenne ennek az ismeretlen, magyarul nem érthető kifejezésnek. (Forgács 1996:96) Aranyos is osztja Forgács meglátását, szerinte a nevelő kifejezés már beépült a köztudatba. Ha a mindennapi embertől ennyire idegen elnevezést vezetnénk be, akkor a nevelőket már a nevükkel is elkülönítenénk a büntetés-végrehajtás egészétől. (Aranyos 1996:97) Ezen a véleményen van Tóth is, szerinte *„a szakmai írásokból ne száműzzük az andragógia kifejezést, de mi maradjunk továbbra is nevelők.”* (Tóth 1997:82)

A szakemberek másik csoportja szerint a nevelő szó már nem fedi a valóságot, annak korábbi (pártállami) értelmezése mára kifakult. Emellett napjainkban hiány van nevelőkből, egy nevelőre sok elítélt jut, a megnövekedett feladat- és elítéltszám miatt szinte alig jut idő klasszikus nevelésre, a nevelők napi munkájának nagy része szinte kezelés, ügyintézés. (Nyéki 1996, 96) Meglátása szerint sokkal jobban takarja a nevelők munkájának lényegét az **andragógus** kifejezés, mert szerinte nevelni inkább csak gyerekkorban lehet, a büntetés-végrehajtásban a felnőttkorúak személyiségformálása a feladat. (Nyéki 1996:96) Tanács is megkérdőjelezi, mennyire nevelhető egy elítélt. *„Gyökeresen megváltoztatni nem lehet a deviáns értékrendet, ami a családon, a környezetben keresztül rögzült és felnőtt korra személyiséggé formálódott, de bármilyen pozitív elmozdulást eredménynek kell tekinteni, ami arra utal, hogy az elítélt szabadulása után nem követ el újabb bűncselekményt.”* – vallja. (Tanács 1996:98) Ugyanakkor az is tény, hogy a nevelési tevékenység nem szűkíthető le, nevelhet az őr, a felügyelő, az intézetparancsnok is, tehát mindenki, aki az intézet falain belül tevékenykedik és szociálisan érzékeny. (Tanács 1996:98)

A nevelői szerep változásban van, módosulásokat hozott a külvilágra való nyitás, illetve a normalizálási törekvés¹⁴. Folyamatosan szélesedik azon szervezetek köre, amelyek valamilyen módon kapcsolatba kerülnek az elítéltekkel. Az iskolai oktatás, a szakképzés, önkormányzatokkal, egyházakkal, civil szervezetekkel való kapcsolattartás mind a nevelők feladata. Nagyobb intézményekben akár a teljes munkaidőt is kitöltik ezek a feladatok, ezért osztva Garami álláspontját azon a véleményen vagyok, hogy érdemes lenne a belső és külső ügyekre nevelőket szakosítani. (Garami 1997:75) Felmerül a kérdés, hogy a nevelő univerzális vagy speciális szakember legyen-e. A jelenlegi gyakorlat az univerzalitást támasztja alá, ezt tükrözik a munkaköri leírások is, ami mögött minden bizonnyal a nevelői létszámviszonyok állnak. Minden intézet arra törekszik, hogy ellássa az általános feladatokat, a specialisták mentesítése az általános feladatok alól ezt veszélyeztetné. Jelenleg specialistának a börtönpszichológusokat és az oktatást, közművelődést szervező nevelőket tekinthetjük. Megfigyelhető azonban néhány esetben egy köztes megoldás, amikor egy-egy nevelőnek speciális képzettsége, készsége van és ezt az intézetben lévő összes fogvatartott igénybe veheti alkalmanként. Várhatóan a jövőben több specialistára lesz szükség, ugyanis egyes programok, tréningek speciális szakértelmet igényelnek. (Garami 1997:75-76)

A másik változás a Garami és Tari által hangoztatott szervező/menedzseri szerep erősödése, amely tevékenység lényege a feltételek, a szükséges erőforrások igénybevételi lehetőségeinek megteremtése¹⁵. (Garami 1997:77)

A nevelői munka eredményei: alakíthatóak a fogvatartottak?

A nevelő munkáját senki sem tartja elég hatékonynak. Két ok miatt vitathatatlan ez a megállapítás. Az egyik, hogy a nevelés eredményességének kritériumai valójában nem ismertek, nem fogalmazhatóak meg olyan normatívák¹⁶, amelyek megléte, teljesülése esetén a nevelőmunka hatékonynak tekinthető, a „*visszaesési mutatók egyértelműen alkalmatlanok erre a feladatra*”. (Módos 2003b:65) A másik ok, hogy a nevelés feltételei

¹⁴ A normalizálás elve szerint a szabadságvesztés végrehajtási körülményeit, az elítéltek életmódját, a fogvatartás anyagi, infrastrukturális feltételeit, valamint az elítéltek jogi helyzetét a lehető legjobban közelíteni kell a szabad élet általános feltételeihez, illetve a „civil”, állampolgári jogi helyzethez. (Lőrincz 2011b:93)

¹⁵ A 6/1996. IM rendelet nevelésre vonatkozó fejezete (III. Cím) meghatározza, hogyan lehet igénybe venni az erőforrásokat erre a célra. A szervező tevékenység körébe tartozik a feltételek variálása a nevelési program végrehajtásának különböző fázisaiban, a foglalkoztatás, a hozzátartozókkal való kapcsolattartás elősegítése, a fogvatartottak anyagi, egészségügyi ellátása, zárkába helyezése, biztonsági csoportosítása, a külső szervezetekkel való kapcsolattartás. (6/1996. IM rendelet 38-44.§; 73-78.§)

¹⁶ Az 1980-as évek elején a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága kutatást folytatott a fogvatartottak neveltségi szintjének mérésével, a neveltségi szint megállapításával kapcsolatban. Ezzel összefüggésben vizsgálták a kutatásban résztvevők a nevelés eredményességét, a nevelők munkájának mérhetőségét. A felmérés azzal a megállapítással zárult, hogy olyan sok, gyakran látenssen ható tényező játszik szerepet az eredményességben, hogy egzakt eredményeket produkáló összefüggő rendszer nem állítható fel. A kutatók megelégedtek azoknak a vizsgálati, mérési eljárásoknak a bemutatásával, amelyek a fogvatartottak külső magatartási megnyilvánulásai alapján valószínűsítették a várható eredményt. (Módos 2003b:62)

korlátozottak. Sem felkészültségében, sem létszámában, sem szakmai támogatottságában nem áll úgy a rabnevelés, hogy a fogvatartottak befolyásolásában számottevő eredményeket érhessen el. (Módos 2003b:65)

Több szerző is egyetért abban, hogy a legtöbb intézményben a személyi feltételeket, a nevelők leterheltségét, feladatának jellegét, egyes feladattípusok arányát, a fogvatartotti létszámot és annak összetételét, az elhelyezések módját, a zsúfoltságot¹⁷, a feltételek és a munkahely hiányát, a rövid büntetési időt figyelembe véve megállapítható, hogy a nevelők jelentősebb nevelési eredményeket nem képesek produkálni. (Kárpáti 2003:47; Módos 2003b:62; Vókó 2006:269) Amíg ezen objektív tényezőkben változás nem következik be, addig az egyéni és a csoportos foglalkozások színvonala egyáltalán nem biztosított.

A nevelői foglalkozás színvonalát és eredményességét jelentősen befolyásolja a nevelő személyisége, rátermettsége, felkészültsége, pályán eltöltött idejének hossza, empátiás készsége és az a képessége, ahogyan az általa alkalmazott módszereket megválasztja. (Kárpáti 2003:47) Ugyanakkor az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a nevelők kapcsolata az elítéltekkel csak abban az esetben teremt különleges pedagógiai lehetőséget, ha a nevelő rendelkezik a szakmája gyakorlásához szükséges kompetenciával, és tőle valóban a fogvatartottak tevékenységének irányítását, szervezését várják el. Gyakori probléma, hogy a feladatok torlódása, a célkitűzések hibás értelmezése miatt a nevelőket nem pedagógiai, hanem biztonsági, statisztikus, munkaszervezői és egyéb más feladatokra kívánják felhasználni. (Módos 2003c:119)

A nevelés eredményességére Kárpáti szerint sem lehet konkrét mérőszámot meghatározni. A fogvatartotti csoport összetételéből kiindulva, valamint az egyéni és a csoportos foglalkozások „megtartottsága”, a fegyelmi ügyek gyakorisága és súlyossága, a napi szinten kiadott kérelmek és panaszok száma, valamint az adminisztráció naprakészsége alapján értékelni lehet az adott nevelő tevékenységét. (Kárpáti 2003:47)

Az eredményességet nagymértékben befolyásolja a fogvatartottak és a velük foglalkozó nevelők létszámaránya. Gyakori a 80-100 fős fogvatartotti csoport, ami már a kötelező adminisztrációs feladatok ellátását is veszélyezteti. Sok helyen a személyes meghallgatás feltételei sem biztosítottak. A magas létszám és a fluktuáció együttesen azt eredményezi, hogy a nevelő a szabadságvesztés büntetés töltése során kétszer találkozik a rá bízott elítélttel, a befogadaskor és a feltételes kedvezményekhez szükséges nevelői vélemény elkészítésekor. A leginkább figyelemre méltó, eredményességet rontó körülmény az, hogy a személyi állomány tagjai nem tudják, mi történik a fogvatartottak között, nem ismerik azokat az embereket, akiknek a sorsát mégis befolyásolni hivatottak, ebből fakadóan nem mindig reagálnak megfelelő módon a tudomásukra jutó eseményekre, a fegyelmezetlenségekre, a büntetendő cselekedetekre. (Módos 2003a:40) Az eredményességet negatívan befolyásoló tényezők között ki kell emelnünk a kedvezőtlen létszámarányok, a szükséges szakemberek leterheltsége, hiánya mellett a nevelők nem nevelői feladatokkal való megbízását, valamint a nevelőmunka feltételeinek kedvezőtlen

---

¹⁷ Az intézetek zsúfoltsága nem kedvez a nevelési elveknek, a személyiségformáló szerep érvényesülésének. A zsúfoltságból következően növekedhet a zárkán belüli konfliktushelyzetekből adódó bántalmazások, fegyelmi fenytések és a büntető feljelentések száma (Kárpáti 2003:48) Az élettér-szűkülést a szabadidős tevékenységek kiszélesítésével, az egyéni problémák hatékony orvoslásával, illetve a foglalkozások bővítésével lehet ellensúlyozni. (Kárpáti 2003:50)

voltát. (Módos 2003b:66) Mindezek alapján megállapítható, hogy a nevelők munkájával nem kizárólag tőlük eredő, rajtuk számon kérhető problémák vannak.

Mivel a szabadságában korlátozott személy helyzete speciális, kezelése különleges ismereteket igényel. Nagyon nehéz dolguk van a tanároknak abban, hogy felmérjék az elítéltek tudásának valós szintjét, mert a hozott bizonyítvány sokszor még orientációs támpontnak is kevés. (Czenczer 2008b:6) A nevelő kezdeményezésére többféle reakció jöhet létre, így beszélhetünk aktív vagy passzív ellenállásról, valamint kényszer hatására megvalósult együttműködésről. (Kárpáti 2003:48) Meg kell győzni a fogvatartottat a tanulás, az ismeretszerzés, az iskolai végzettség megszerzésének fontosságáról, ezen múlik ugyanis, hogy az oktatás folyamatában együttműködő, kooperatív személy, vagy passzív szemlélő lesz-e. (Czenczer 2008b, 6) Az egyetlen alkalmazható megoldás az olyan megfelelő módszer kiválasztása, amely a másik ember megnyerésének és kezelésének eszköze lehet. (Kárpáti 2003:47)

A részletesebb előírások, szigorúbb szabályok alkalmazása nem eredményezne pozitív változást a nevelés eredményességét illetően, nem kizárólag a fogvatartottak mozgásterét szűkítené, hanem a személyi állomány leterheltségét is növelné. A normaszegések számának emelkedésére számíthatnának, ami több fegyelmi vétséget, ezzel együtt járó szolgálati és adminisztratív terhek növekedését eredményezné. Ha viszont a személyzet elnézné a szigorodó szabályok előírásainak megszegését, vagy elmaradnának a szükséges felelősségre vonások, ellenőrzések, akkor az a tevékenység morális alapjait ingatná meg. (Módos 2003b:66)

Az oktatóknak a szigorúbb szabályok alkalmazása helyett a szakmai és tárgyi ismereteken túl a tanulók felé a szokásosnál nagyobb empátiával, érzékenységgel kell fordulniuk, elengedhetetlen, hogy a tanári szerep gyakorlása mellett tanácsadóként is megjelenjenek. (Maurer 2011:31) Az oktatók a problémák kiküszöbölése céljából a lehetőségekhez képest több időt szánnak az adott fogvatartottakra, többet gyakorolnak, több segédanyagot biztosítanak, azaz a differenciált oktatás megvalósítására törekednek. A fogvatartottaknál igen jól működik a pozitív ráhatás, motiválás, jutalmazás eszközeinek alkalmazása. Sok esetben az is segítséget nyújt a képzésben résztvevő fogvatartottaknak, ha a büntetés-végrehajtási intézet lehetőséget ad tanulói csoport, tanulószoba kialakítására, napirendtől eltérő könyvtárlátogatásra, olvasói sarok használatára. (Kassai 2008:31)

A nevelőmunka eredményességére hatással van a laikus, valamint a belső szakmai közvélemény, ezért a tájékoztatás kiemelt szerepet kap. Ha a pedagógiai törekvések visszhangja negatív, és a nevelők erőfeszítéseit a kívülállók feleslegesnek tartják, akkor nincs esély a sikerre. Ha a közvélemény elvárásai, esetenként méltatlan kritikái a tömegkommunikáción keresztül áttételesen, a politika által vezérelve törvényi szabályozáson, belső intézkedési rendszeren keresztül közvetlenül avatkoznak be a munkába, ez rontja a hatékonyságot, demoralizáló hatása van. (Módos 2003b:57) A büntetés-végrehajtás gyakran kerül a társadalmi véleményt megjelenítő sajtó kritikai célkeresztjébe, a munka megítélése és elismerése nem tükrözi az elvégzett munka társadalmi hasznosságát. A pedagógiai akciók a szabadulás utáni időszakra, a jövőre irányulnak, eredményeinek nem a börtönbeli magatartást kell elsődlegesen alakítania, a cél ugyanis a sikeres társadalmi beilleszkedéshez szükséges motivációs rendszer megalapozása. Ez a folyamat nem zárul le a szabaduláskor, és ha a börtön elhagyását

követően megszűnik ez a fejlesztésre törekvő, kontrollt jelentő, támogató, segítő attitűd, akkor az erőfeszítések ellenére kudarc következik be. Ha a környezet eleve potenciális bűnözőként fogad minden szabadulót, akkor előbb-utóbb szinte törvényszerű, hogy azzá is válik. (Módos 2000b:75) Hasonló a helyzet a büntetés-végrehajtási intézetben is, hiszen a nevelés csapatmunka. *„Ha a nevelő pedagógiai törekvéseivel egyedül marad, igyekezetét kollégái részéről meg nem értés vagy ellenszenv övezi, akkor bármennyire is tehetséges, szorgalmas, kevés eredményt tud felmutatni. Próbálkozásának nemcsak az elítéltek egymásra gyakorolt negatív hatását, hanem a személyzet más tagjainak romboló törekvéseit is le kell győznie.”* – vallja Módos. (Módos 2000b:76)

A nevelői etika kérdésköre

A nevelői eredményesség elérésének fontos követelménye az etikai szabályok betartása. A nevelő a börtön hierarchiájában sajátos szerephez jut, szakmai kompetenciája, emberi kvalitásai alapján domináns tényező, ezért magatartása, tettei, munkája, azaz a környezetére gyakorolt befolyása szigorú megítélés alá esik¹⁸. (Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága 2010) Éppen ezért került elfogadásra 2010-ben a Büntetés-végrehajtási Szervezet Etikai Kódexe (a továbbiakban Etikai Kódex).

A büntetés-végrehajtás szakmai etikai követelményeivel kapcsolatban a legsajátosabb követelmény, hogy minden esetben kettős elvárás jelenik meg a dolgozókkal szemben. Az egyik a társadalom védelme a bűntől, a bűnöstől, a másik az elítélt érdeke. Ez az alapkonfliktus mindvégig ellentmondások forrása a börtönben, amit fokoz az a körülmény, hogy az egyes szakterületek képviselőivel szemben további ellentmondásos elvárások jelentkeznek. Éppen ezért gondolta úgy Módos már 2003-ban, hogy célszerűbb generális normarendszert, mint az etikai elvárások legátfogóbb elvi tételeit megfogalmazni¹⁹. (Módos 2003c:112) Ezt az elvet követi az elfogadott Etikai kódex is, amely általánosságban a személyi állomány vonatkozásában határoz meg szabályokat. A dokumentum részletes előírásokat tartalmaz az általános viselkedésre²⁰, a fogvatartottakkal szemben, valamint a szolgálaton kívül tanúsított magatartásra vonatkozóan. A szabályok jelentőségét növeli, hogy etikai eljárást kezdeményezhet a büntetés-végrehajtási testület bármely tagja, ha az Etikai kódex hatálya alá tartozó

---

¹⁸ A nevelő hibái, tévedései kedvezőtlenül befolyásolják környezetüket, ha mint szociális minta hibás példát mutat, kárt okoz, például a fogvatartottat megerősíti abban a meggyőződésében, hogy mások – a személyi állomány tagjai, a nevelők – sem jobbak, tisztességesebbek, mint akit bűncselekmény miatt elítéltek. (Módos 2003c:110)

¹⁹ Eszerint a büntetés-végrehajtási dolgozó ismerje a társadalmi büntetésre vonatkozó törvényeket, az uralkodó büntetésfilozófiát, büntetőpolitikát, valamint a büntetés-végrehajtás szabályait, és emellett készség szinten legyen birtokában szakmája ismeretanyagának. (Módos 2003c:112)

²⁰ A személyi állomány minden tagjának munkájában jusson kifejezésre a becsületesség, az elfogulatlanság, a pártatlanság, a pártsemlegesség, a tárgyilagosság, és a szakmai és emberi tisztesség elve. Ezek szellemében a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó állomány felkészülten, lelkiismeretesen, jóhiszeműen és humánusan lássa el a jogszabályokban előírt kötelességét, ugyanakkor a törvényesség érdekében követelje meg a fogvatartottakra vonatkozó kötelezettségek teljesítését. (Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága 2010:3)

személy részéről annak vétkes megszegését észleli. (Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága 2010)

Számos szerző fogalmazott meg etikai szabályokat a nevelőkkel kapcsolatban. Fontos követelmény az, hogy legyen minden esetben felkészült, hiteles, példamutató, ugyanis az elítéltekkel napi kapcsolatba lépő egyének, a személyzet magatartása meghatározó jelentőséggel bír a fogvatartottak szempontjából. A nevelő a személyes példa adása során tekintéllyel kell, hogy rendelkezzen, amely maga is több szubjektív és objektív tényezőnek a függvénye²¹. (Módos 1998:73) Csak olyan mértékben szabad beavatkozni a fogvatartott ügyeibe, amennyiben azt ő maga igényli, illetve ezt a rend és fegyelem fenntartása szükségessé teszi. A fogvatartott nem kiskorúsítható, önálló, felelősséggel rendelkező, döntésképes, cselekvőképes személyként kell őt kezelni. Személyiségi jogainak érvényesülését, biztonságát minden körülmények között biztosítani kell. Nem szabad a fogvatartottat a börtönhöz, mint intézményhez kötni, kiemelten fontos feladat az önálló életvezetésre való felkészítése. (Erdődi 2005:40)

Fontos elvárás a nevelővel szemben továbbá, hogy kezelje emberként, tanulóként az elítélteket, legyen nagyobb türelme és kitartása, tartson egyensúlyt a bizalmas légkör és a távolságtartás között. (Kassai 2008:29) A konfliktusok csökkentése érdekében további feladat a kooperatív viselkedés tanúsítása, az elfogadás, a megértés, a megbecsülés személyiségbeli feltételeinek kialakítása. (Módos 2000b:70) Elvárás, hogy a nevelő legyen fogékony mások gondolatvilága iránt, legyen jó kapcsolatteremtő, toleráns, ugyanakkor elengedhetetlen a mentális stabilitás megléte. A terhelés alatt meg kell tudnia őrizni nyugalmát, ellenőrzése alatt tartva a helyzetet, nem szabad túlságosan érzékenyen reagálnia a váratlan helyzetekre. (Csapó 1994:47) A nevelés nem egyszemélyes műfaj, a nevelőmunka hatásfokát a közösség fokozza. Ha a nevelő nem egyszemélyben, hanem a társszolgálati ágak tagjaival közösen próbál hatást gyakorolni az elítéltekre, akkor eredményesebb lesz a tevékenység. Ez nemcsak szakmai önzés, morálisan mindenkinek kötelessége lenne ebben a szellemben tevékenykedni, függetlenül beosztásától, státuszától. Ez volna a legfontosabb etikai követelmény minden, az elítéltekkel kapcsolatba kerülő testületi taggal szemben. (Módos 2000b:76)

Jövőkép

A nevelői szerep átalakulásának következtében a nevelői tevékenység hangsúlyai ma már egyre inkább áthelyeződnek. A nevelői foglalkozásokat felváltja két személy közös tevékenysége, amelynek során egyikük hasznos lehetőségeket és elérhető célokat vázol szakmai ismeretei alapján, a másik pedig felelősséggel dönt azok elfogadásáról, és vállalja a felvázolt feladatok és teendők megvalósítását. (Erdődi 2005:38)

---

²¹ Szubjektív feltételeit azok a személyi értékek alkotják, amelyek hitelesítik a nevelő pedagógiai és jogi fölérendeltségét: a szakmai és pedagógiai felkészültség, általános műveltség, folyamatos önképzés, kifogástalan erkölcsi magatartás, kulturált megjelenés, igazságosság és tapintat. A tekintély objektív feltétele a társadalmi ranglétrán, ezen belül a büntetés-végrehajtási szakterületek között elfoglalt pozíció, amely vagy erősíti, vagy gyengíti a nevelő státuszát a fogvatartottak előtt. (Módos 1998:73-74)

Ezzel összefüggésben az elítéltek emberi önrendelkezési jogának kiteljesedése szükségessé teszi a korábbi börtönmodell olyan átalakítását, amelyben a pozitív, a visszailleszkedést segítő hatásrendszer alkalmazása az elítéltek együttműködését feltételező szolgáltatássá válik. Ez utóbbi folyamatban a „nevelés” korábbi fogalomtartalma kiüresedik, helyette más fogalmak – mint a szociális gondozás/kezelés, a reszocializációs gondozás –lépnek. (Lőrincz 2006:20)

A cél az lenne, hogy a nevelő a mindennapi munka során a fogvatartottak között mozogva emberi reakcióival, jelenlétével, következetességével, türelmével példát mutasson. A nevelő személyes példaadása az egyik legcélszerűbb és legátfogóbb módszer a nevelésben, a pedagógiában a legfontosabb eszköz ugyanis a személyiség, ami hatni tud, fontosabb az alkalmazott eszközöknél is. A nevelő személyes tevékenysége azért tekinthető formáló tényezőnek, mert a nevelő különleges, pedagógiai és pszichológiai értelemben fölérendelt helyzetéből és irányító szerepéből eredően szándékától függetlenül folyamatos élmény- és tapasztalatforrás az elítélt számára. (Módos 1998:73) Ezt a tényt az is indokolja, hogy az elítéltek többsége számára ismeretlen, hozzáférhetetlen a civil társadalomban az egyéni sikerességet megalapozó megjelenés, kommunikációs készség, az élethelyzetek reális értékelése. Sok jelentéktelennek tűnő, mégis nélkülözhetetlen ismeret, amellyel kapcsolatosan a nevelő feladata, hogy olyan élethelyzetek kerüljenek kialakításra, amiben a fogvatartottak a szükséges irányítással, segítséggel átélhetik, gyakorolhatják a szabad világ elvárásainak megfelelő szerepeket. (Módos 2003a:42)

A büntetés-végrehajtási intézetnek egyszerre több nyílt és rejtett elvárásnak kell megfelelnie, így eleget kell tennie büntető felügyeletet ellátó, pedagógiai és esetenként terápiás célkitűzéseknek egyaránt. Az elvárások közötti konfliktusok nehezítik a hatékony munkavégzést, a személyzet megfelelő szerepeinek és az elégedettségérzésnek a kialakulását. Ha a nevelőt különböző feladatokkal kivonják a szakterületéről, az intézmény a formális látszattevékenység felé mozdul el a kevésbé látványos, de sokkal fontosabb tartalmi munka elől. (Módos 2003c:119)

Felhasznált irodalom:

- 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól
- Aranyos Zoltán (1996): Sopronkőhidai vélemény. In: Börtönügyi Szemle, 2. szám, 97. p.
- Boros János – Csetneky László (2000): Börtönpszichológia. Rejtjel Kiadó, Rendőrtiszti Főiskola, Budapest
- Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (2010): Büntetés-végrehajtási Szervezet Etikai Kódexe. In: <http://www.bvop.hu/?mid=70&cikkid=556>
- Czenczer Orsolya (2008b): Az oktatás mint reszocializációs eszköz a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézeteiben. In: Börtönügyi Szemle, 3. szám, 1-12. p.
- Csáki Anikó – Kovács Klaudia – Mészáros Mercedes – Sponga István (2006): Fogvatartásból szabadult fiatal felnőttek társadalmi (re)integrációjának

lehetőségei. Kutatási összefoglaló. Budapest, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium

- Csapó József (1994): Miből élünk? A büntetés-végrehajtásban dolgozók életkörülményei. In: Börtönügyi Szemle, 2. szám, 46-51. p.
- Erdődi Orsolya (2005): Gondolatok a fogvatartott nők kezelésével, nevelésével összefüggő egyes kérdésekről. In: Börtönügyi Szemle. 1. szám, 33-38. p.
- Európa Tanács (1987): Európai Börtön szabályokról szóló R/87/3. számú ajánlás (EBSZ)
- Európai Unió Miniszteri Bizottsága (2006): Európai Börtön szabályok. A Miniszteri Bizottság R/2006/2 számú ajánlása a tagállamok számára az európai büntetés-végrehajtási szabályokról In: 5mp.eu/.../bortonszabalyok_uj_www.5mp.eu_docSimilar
- Forgács Judit (1996): Andragógus vagy nevelő. In: Börtönügyi Szemle, 2. szám, 93-96. p.
- Forgács Judit (2012): Merre tart a nevelés? A nevelői profil vizsgálata. In: Börtönügyi Szemle, 1. szám, 63- 72. p.
- Garami Lajos (1997): Támogató háttér. A nevelői funkció változásáról. In: Börtönügyi Szemle, 16. évfolyam, 3. szám, 71-80. p.
- Garami Lajos (1997b): Száz szervezet. Másik nézőpont az együttműködésről. In: Börtönügyi Szemle, 2. szám, 74-78. p.
- Kárpáti Tamás (2003): A nevelői tevékenység tapasztalatai a Márianosztrai Fegyház és Börtönben. in: Börtönügyi Szemle, 3. szám, 45-50. p
- Kassai Attila (2008): A szakképzés speciális pedagógiai kérdései börtönkörülmények között. In: Börtönügyi Szemle, 3. szám, 25-33.p.
- Kormosói László (2000): A munka öröme. Stresszhatások a személyi állomány körében. In: Börtönügyi Szemle, 4. szám, 95-102. p.
- Lőrincz József (2006): A „nevelés-gondolat” a XX. századi hazai börtönügyben – jogász szemmel. In: Börtönügyi Szemle, 3. szám, 1-20. p.
- Lőrincz József (2011b): Börtönügyünk a rendszerváltozás időszakában. In: Rendvédelem-történeti Füzetek Budapest, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság 91-98. p.
- Maurer Péter (2011): Mi lehet a baj az oktatással a büntetés-végrehajtási intézetekben? In: Scientia Pannonica Tudományos Folyóirat. 1. szám. (Elérhető: http://scipa.uni-pannon.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=116&Itemid=28)
- Módos Tamás (1996): Kérdőjelek. Nevelés, átnevelés, netán valami más? In: Börtönügyi Szemle, 15. évfolyam, 4. szám, 87-93.p.
- Módos Tamás (1998): Büntetés-végrehajtási nevelés. Rejtjel Kiadó, Budapest
- Módos Tamás (2000b): Összetett folyamat. A nevelésről általában, a rabnevelésről kicsit konkrétan. In: Börtönügyi Szemle 3. szám, 63-76. p.
- Módos Tamás (2003a): Vitaindító a fogva tartottak neveléséről. In: Börtönügyi Szemle, 3. szám, 39-44. p.

- Módos Tamás (2003b): A személyi állomány beállítódása a büntetés-végrehajtás rehabilitációs, nevelési feladataival kapcsolatban. In: Börtönügyi Szemle, 3. szám, 55-72. p.
- Módos Tamás (2003c): A reszocializáció módszertana. Módszertani kézikönyv. BVOP, Budapest, Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár sorozat 3. szám
- Nyéki Károly (1996): A szójátékhoz. In: Börtönügyi Szemle, 2. szám, 96. p.
- Rentzmann, W. (1993): Alappillérek a modern elítélt-kezelési filozófia fejlődésében: normalizálás, nyitottság, felelősség. [Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár sorozat 1993/1.kötet] Budapest, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága
- Tanács Tímea (1996): Idézőjelben. In: Börtönügyi Szemle, 2. szám, 97-98. p.
- Tóth Imre (1997): Változó szerep. In: Börtönügyi Szemle, 2. szám, 81-82. p.
- Vókó György (2006): Magyar büntetés-végrehajtási jog. Budapest-Pécs, Dialóg-Campus Kiadó

KUTATÁSI EREDMÉNYEK

Engler Ágnes

Felnőttek a felsőoktatás világában

Bevezetés

A Debreceni Egyetemen működő CHERD kutatóközpont *Tanuló régiók Magyarországon: Az elmélettől a valóságig* című kutatásában²² a tanulás különböző módozatait vizsgálja a tanuló régió összefüggésében. Tanulmányunkban az intézményi tanulás felnőtteket érintő jellegzetességeit tekintjük át, különös tekintettel a felsőoktatásban részidős képzésben tanuló hallgatókra. A felnőttek oktatása több, mint megszervezett tanulási-tanítási folyamat, mivel a megszerzett képzettség nemcsak a munkavégzésre kvalifikál, hanem az élet egyéb területeire is hatással van. A birtokolt végzettség, a foglalkozás ugyanis az egyén „profiljához” tartozik (a bemutatkozásakor például az első információk között hangzik el), elvárásokat támaszt a munka világán kívül is (Schulze 2005). Ezt továbbfűzve Breloernél (2001) jelenik meg az a gondolat, hogy a felnőttek azonosulnak az általuk látogatott intézménnyel, egyfajta új értelmiségi szerepkört alakítanak ki, amit a szűkebb és tágabb környezetükben büszkén vállalnak. Az oktatási kínálat és a tanulói igények szerencsés találkozásaképpen kialakuló tanulási-tanítási folyamat néhány szegmensére figyelünk a következőkben: a nem hagyományos hallgatók jellemzőit, a felnőttek tanulási aktivitását, valamint a felsőoktatási intézményeknek a nem hagyományos hallgatóihoz való viszonyát vizsgáljuk meg.²³

Nem tradicionális tanulók a campusokon

A vizsgálatunkban használt alapfogalmak, úgymint a felnőtt, a felnőtt tanuló, a nem tradicionális hallgató értelmezésére számos példát látunk az oktatás kontextusában. Az oktatás világában az elmúlt évszázad utolsó harmadában fokozatosan megjelentek olyan hallgatói csoportok, akiket korábban negatív töltettel neveztek nem hagyományos tanulóknak, ilyenek voltak a nem elit, értelmiségi háttérből származók, a nem akadémiai úton (egyenesen az érettségit követően) bekerültek, az etnikai kisebbséghez tartozók, a munkásosztály képviselői, korábban a nők. A huszadik század végére egyes hallgatói kisebbségekből lett az „új többség”, gondoljunk például a nők beáramlására. Fulton (1984) meglátása szerint a nők jellemzően kisebb presztízsű intézményekben és karokon

---

²² Tanuló régiók Magyarországon: Az elmélettől a valóságig című kutatás (2011-2014), OTKA (K-101867). A kutatás vezetője Prof. Dr. Kozma Tamás.

²³ A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

tűnnek fel, ami valószínűleg összefügg kedvezőtlenebb munkaerő-piaci helyzetükkel. A felnőttek továbbtanulását Fulton általában véve különböző okoknak tulajdonítja, úgyismint a szakmai fejlődés igénye, meglévő karrier építése, új szakma megszerzése, nyitás egy új karrier irányába, vagy egyszerűen saját kedvtelésből történő tanulás. A nem hagyományos csoportok bekapcsolódását kapcsán Schuetze és Slowey (2002) az esélyegyenlőségi, illetve az életciklus elmélettel magyarázza. Az előbbi a korábban hátrányos helyzetű nemi és vallási kisebbségek, a migránsok, a nemzeti kisebbségben élők teljes jogúvá válását jelenti a hallgatói társadalomban, az utóbbi szerint a korábban klasszikus pálya (képzést követő munkavállalás) esetenként módosulhat (pl. a képzettség megszerzését munkatapasztalat előzi meg). Hazai vizsgálatokban az első elméleti megközelítéshez hasonlóan Pusztai (2011) olyan felsőoktatási térségben vizsgálódik, ahol a gazdasági és társadalmi jellemzők miatt meghatározó a hátrányos helyzetből, alacsony társadalmi háttérből érkező fiatalok aránya. A továbbiaakban az életciklus-elmélet elgondolását követve a nem hagyományos hallgatóság köréből a felnőtt tanulókat emeljük ki.

Az OECD 1987-ben megfogalmazza a nem tradicionális tanulók ismérveit, miszerint nem az oktatás világából érkeznek, hanem tanulói pályájukat megszakítva, későbbi életszakaszban lépnek a felsőoktatás világába. Kasworm (1993) ehhez adoptálja saját értelmezését a felnőtt tanulókkal kapcsolatban, miszerint ők hosszabb szünet után térnek vissza a formális oktatás világába, de a felnőtt hallgató meghatározható életkori csoportok szerint is (21, 25 vagy 30 év feletti).

A felnőtt tanuló attitűdjében és tanulói magatartásában az életkor mellett szerepet játszhat az érettség, az alapképzettség, a társadalmi háttér, a tapasztalat, a munkából vagy családból származó felelősség. Általában véve ezek azok a főbb jellemzők, amelyek mentén megkísérlik a felnőtt tanulói csoportok tipizálását. Így alkotja meg Bron és Agélii (2000) a svéd tanulói típusokat: az átlagtól fiatalabb belépők, a 25 év feletti érettségizettek, munkás osztályból származók, részidős képzésben résztvevők, más etnikai hovatartozásúak, népfőiskolákról érkezők és a speciális igényű hallgatók. Pechar és Wroblewski (2000) számára a gazdasági aktivitás is döntő, akárcsak a beosztás vagy a munkaforma. A németországi hallgatókat Wolter (2000) hat kategóriába sorolja, ahol az első csoportba tartozók a *második képzési utat* járják be: a szakmaszerzést követően az érettségit esti vagy levelező tagozatosként szerzi meg, akárcsak később a diplomát. A második csoport a *harmadik utasoké*, akik a szakmaszerzést követően különbözeti vizsgával (tulajdonképpen érettségi) kerülnek a felsőoktatásba. A *dupla kvalifikáció* során az érettségi és a diploma közé szakmaszerzés ékelődik. A negyedik csoportba hallgatóinak minden feltétel adott volt az azonnali továbbtanulásra, de mégsem ezt választották. A professzionizálódók csoportjába a többedik diplomájukat szerzők tartoznak, a szeniorok pedig nyugdíjas tanulók.

Természetesen nem kerülhetjük meg azt a kérdést, kiket is nevezünk felnőtteknek, hol húzódik a határ hallgató és hallgató között a felnőttiséget tekintve. A felnőtt létet megragadhatjuk jogi szemszögből, magyarázhatjuk pszichológiai vagy biológiai tényezőkkel, közös jellemzőjük, hogy az emberi életút egy-egy állomásához kapcsolódva ragadja meg a felnőttiség kritériumait. A korábbi lineáris, jól kiszámítható életutak és életszakaszok azonban nagy mértékben differenciálódtak az elmúlt évtizedekben, az

egyéni életút elvált a biológiai életciklustól (Rossi 2009). Emellett a megváltozott szerepek kapcsán az ifjúság késői szakasza elhúzódik, a felnőttek világának elvárásához igyekszik igazodni az erősebb kontroll által (Zinnecker 1993). A felnőtté válás lineáris modelljének átvizsgálása (Wyn – Dwyer 2006) nem tartozik szorosan véve a felnőttoktatás tárgyához, de a későbbi életkorban tanulni vágyó (vagy tanulni kötelezett) egyén életszakaszainak mintázatát figyelembe kell vennünk, mivel a korábbi, kiszámítható életciklusok egymásutánisága megszűnt (Kohli 1990).

A felsőoktatásban megjelenő hallgatóság tekintetében egyfajta konszenzusként jelenik meg a teljes idejű (hagyományos) hallgatóság és a részidős képzésben résztvevő (nem hagyományos) hallgatók besorolása: az előbbieket inkább fiatal felnőttek, akik számára pedagógiai eszköztárat kínál az oktatás, a levelezős és esti tagozaton helyet foglalók már felnőttek, akik andragógiai megközelítést igényelnek. A korábban felsorolt jellemzők mentén kialakított határok könnyen elmosódnak. Az életkort tekintve például előfordul, hogy ötven-hatvanéves hallgatók tanulnak teljes idejű képzésben, még huszonévesek levelező tagozaton. A munkatapasztalat sem differenciál egyértelműen, a nappali tagozaton munkát végzők aránya egyre növekszik, ugyanakkor a részidős képzésben résztvevők között találunk álláskeresőket vagy tartósan munkanélkülieket is. Győrfiné (2012) a diák kontra felnőtt hallgató dilemma kapcsán nemcsak módszertani kérdésekre keresi a választ, hanem tudományos megközelítés (ti. pedagógia és andragógia) rendszerszemléletére is. A fogalmi kérdések végső állásfoglalásától eltekintve a felnőttek tanulási aktivitásának vizsgálata mentén haladunk tovább.

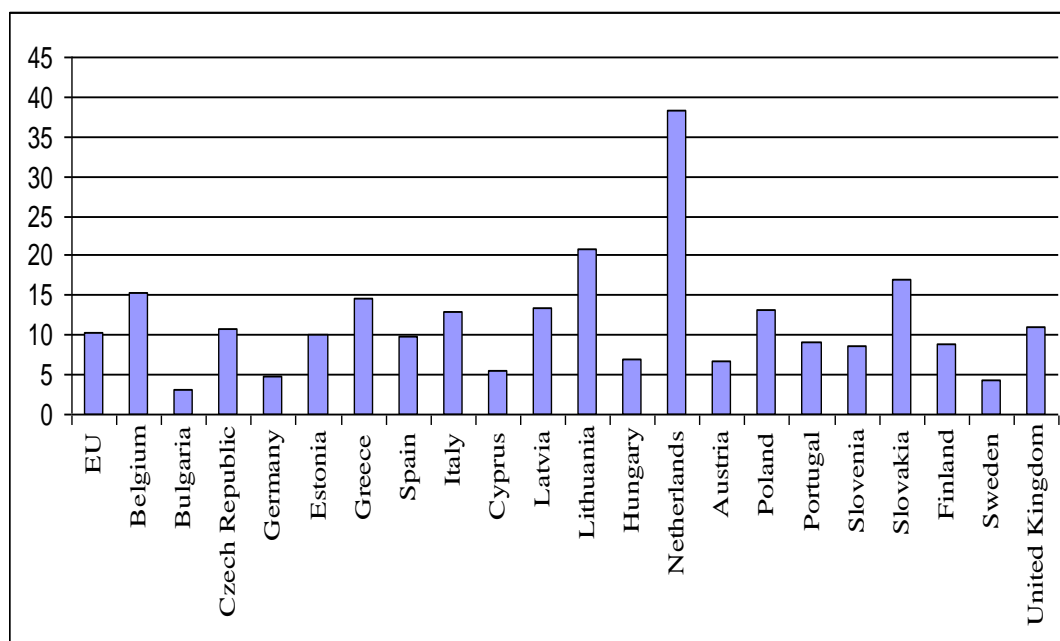
Felnőtt tanulók jellemzői és tanulási aktivitása

A következőkben a felnőtt tanulók tanulási hajlandóságát és jellemzőit vizsgáljuk meg statisztikai adatok elemzésével olyan módon, hogy az intézményes tanulás kapcsán szűkítjük a vizsgáltak körét a felnőtt tanulótól a diplomát szerző felnőttekig. Vizsgálatunk célja a ma is „nem hagyományos” hallgatóságnak nevezett tanulók körülírása, amely számarányait tekintve időközben elvesztette nem tradicionális jellegét, miközben összetételét és jellemzőit figyelembe véve továbbra is megőrizte azt. Feltételezzük, hogy ennek a tendenciának az ellentmondásait az oktató-képző intézmények részben kezelik, az intézményi hagyományoknak megfelelő stratégiák mentén.

A statisztikai adatok alapján jól mérhető formális tanulás objektív képet ad a felnőttek intézményi tanulásáról, adathibákon vagy adatszolgáltatási problémákon túl nem feltételezhetünk hiányosságokat a kimutatásokban (ellentétben például a nehezen megragadható informális és autonóm tanulást érintő felmérésekben, ld. erről többek között Forray-Juhász 2009). Ezért is meglepő az 1. ábrán kirajzolódó kép. A felnőttek tanulási aktivitása általában egész Európában alacsonynak mondható, egyedül Hollandia magaslik ki az országok közül. A 10 százalékos Európai Unió átlag felett van Litvánia, Belgium, Görögország. Több poszt-socialista ország, mint Szlovákia vagy Lengyelország is aktívnak mondható, még hazánk a sereghajtók között található (6,5 százalék). A tanulási aktivitást a meglévő képzettségi szint jelentősen befolyásolja, a legtöbb országban, így hazánkban is a legalább érettségivel, de még inkább a diplomával rendelkezők vesznek

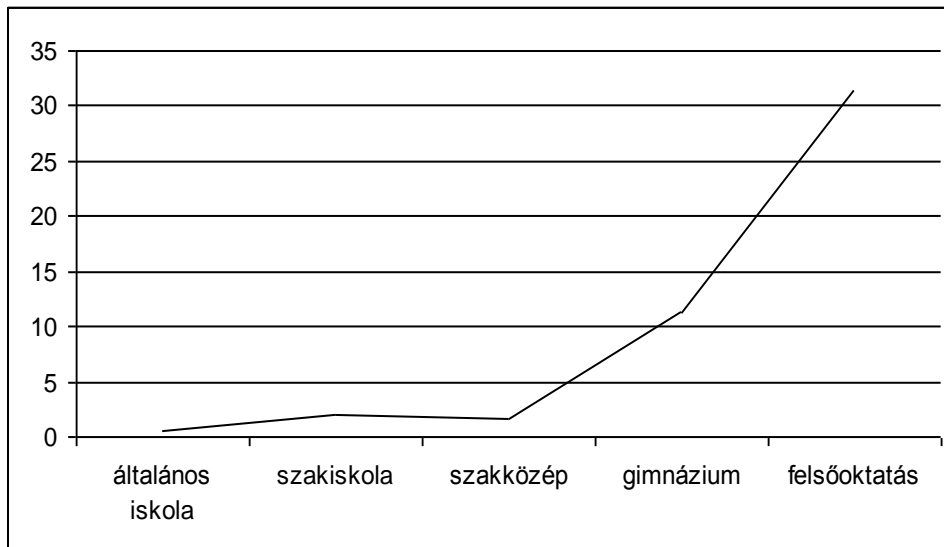
részt a felnőttoktatásban. Több vizsgálat eredményét összevetve elmondható, hogy a képzetesebb rétegek akkor is hajlamosabbak a tanulásba beruházni, ha nincs közvetlen céljuk, viszont az inkább magasabb végzettségűeknek szóló képzési kínálat is árnyalja ezt a képet. (Györgyi 2012)

1. ábra A formális oktatásban résztvevők aránya a 25-64 éves korosztályon belül az EU adatközlő tagállamaiban, százalék
(Forrás: Eurostat adatok alapján saját szerkesztés)

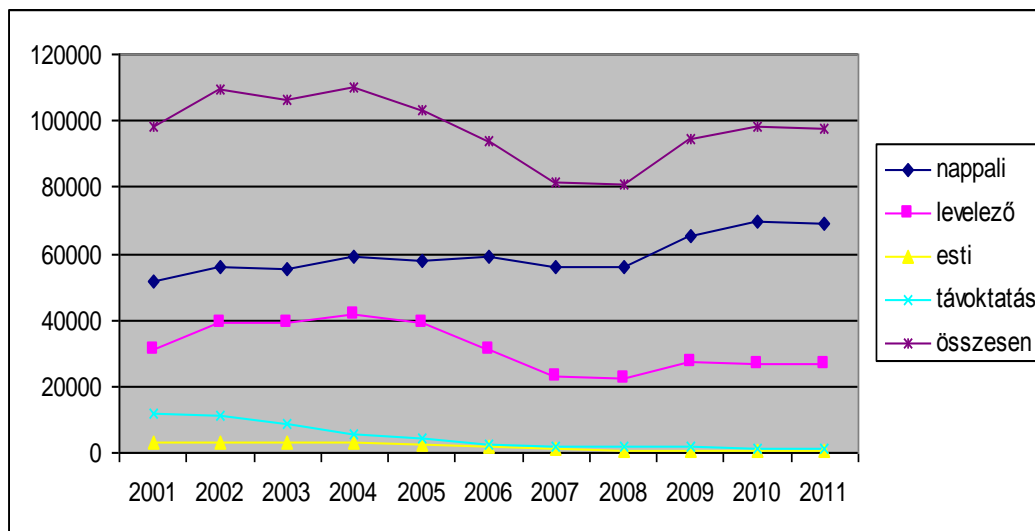
Magyarországon az intézményi tanulás a felnőttek körében leginkább felsőfokú szinten jelenik meg, az oktatási szintek növekedésével párhuzamosan növekszik a felnőtt tanulók aránya a képzésben. Idősoros adatok (Oktatási évkönyv 2011) tanulsága szerint a népesség iskolázottságának javulásának következményeként az alsófokú közoktatási intézményekben határozottan csökken a beiratkozott felnőttek száma. Középszinten az esti tagozaton érettségit adó gimnáziumok keresettek a tanulmányaikat korábban megszakítók számára. A felsőoktatásban zajló változások (expanzió, bolognai folyamat) hatással voltak ugyan a felnőtt hallgatók jelentkezési tendenciájára, de az oktatási intézmények közül a főiskolák és az egyetemek által kínált levelező munkarend továbbra is a legvonzóbb a tanulni vágyók számára. A különböző oktatási szinteken megjelenő felnőttek részvételi arányát a 2. ábra szemlélteti. A 2010-ben kirajzolódó állapot természetesen hosszan elhúzódó folyamat következménye, amikor is az expanszió hullámai telítették a közép- majd a felsőfokú intézmények padjait, előbb a tradicionális, akadémiai úton érkező, majd a nem hagyományos tanulókkal. (Kozma 2004)

2. ábra A felnőttoktatásban résztvevők aránya az összes tanulók százalékában,
2010/2011
(Forrás: Az Oktatási évkönyv 2010/11. adatai alapján saját számítás)

A felsőfokú oktatás munkarend szerinti létszámadatainak elmúlt évtizedben végbement változásai a 3. ábrán láthatóak. A részidős képzéseken résztvevők leginkább a levelező tagozaton tanulnak, a felvettek száma (de a jelentkezők száma is) ingadozó, helyenként stagnáló volt. Ennek okait korábbi tanulmányunkban vizsgáltuk (Engler et al. 2012), többek között a Bologna-rendszer bevezetését, a gazdasági válság és a korábban továbbtanulásukat elmulasztók létszámának csökkenésének egybeesésével magyarázva a nappali tagozatosokhoz képest bizonytalanabb statisztikát. A felnőttek tanulási motivációjának irányultsága erőteljesen meghatározza a továbbtanulási és képzési tendenciákat. A tanulási szándék nemzetközileg talán leggyakrabban hivatkozott vizsgálatában Morstain és Smart (1974) hat motivációs faktort állított fel, amely a felnőtt tanulók indítékait vizsgálta: közösségi kapcsolatok („új barátokat szerezni”), külső elvárások („tekintélynek megfelelni”), társadalmi jólét („képességeim javítása az emberiség szolgálatára érdekében”), szakmai előrehaladás („a professzionális fejlődés biztosítása”), menekülés vagy stimuláció („az unalom enyhítése), kognitív érdeklődés (a tanulás kedvéért”). A szerzők módszertanát részben felhasználva Wolfgang és Dowling (1981) felsőoktatásban tanuló 18-22 éveseket és ennél idősebb hallgatókat vizsgált. A nem hagyományos korú hallgatók kognitív motivációja sokkal erősebbnek bizonyult, még a közösségi kapcsolatok jelenléte a fiataloknak volt meghatározó mértékű.

3. ábra Felsőoktatási intézménybe felvettek száma munkarend szerint, 2001-2011, fő
(Forrás: A felvi.hu adatai alapján saját szerkesztés)

Egy térség iskolázottsági mutatói természetesen nemcsak egy-egy adatsoron keresztül ragadhatók meg, hanem összetett indikátorok kialakítására is látunk példákat a különböző tanulói térképek kialakítása során. A Deutscher Lernatlas (DL) területi bontásban közli a felnőttek körében végzett kompetenciamérések eredményeit, a lemorzsolódási arányokat, a tanulmányaikat megszakítók számát, a tanulók iskolázottsági fokát. (Schoof et al 2011) Az atlaszban külön indikátorként jelenik meg a 25 és 34 év közötti, felsőfokú végzettséggel rendelkező fiatal lakosság, akik legnagyobb arányban a nagyvárosokban képviseltetik magukat. Másik vonatkozó indikátor a felsőoktatás képzési kínálata a régióban, ami maximum 75 km-es távolságban elérhető felsőoktatási intézményre utal. A kanadai Composite Learning Index *Learning to know* indikátorában jelenik meg az iskolai tanulás: alpműveltség (olvasás, matematika, természettudomány, problémamegoldás), lemorzsolódás a felsőoktatásban, felsőfokú továbbtanulás, egyetemi képzésbe történő beiratkozás, hozzáférés az oktatási intézményekhez minden szinten.

A Deutscher Lernatlasban, hogy a kvalifikált fiatal lakosság megtartására, a régió vonzóerejének növelésére a szabadidő eltöltésének színvonalára is hangsúlyt fektet a munkahelyi kínálat mellett. Hangsúlyozzák a fiatal értelmiségiek szakmai hálózatának fontosságát, ami a regionális kötődésüket erősíti (véleményünk szerint nemcsak fiatal hallgatóknál jelenhet meg az egymással és a régióban működő vállalkozókkal való kapcsolat, a helyi letelepedés). A regionális megtartóerő a fiatalok esetében különösen fontos, hiszen rugalmas és földrajzilag mobilis csoportról van szó. A DL külön hangsúlyt fektet a regionális jellemzők esetében a felsőfokú intézmények jelenlétére. A német kutatók a nagy városok dominanciáját a népesség kvalifikáltsági mutatóiban

természetesen a felsőfokú intézmények nagyvárosi koncentrálódásával magyarázzák, amely egyébként a környék kisebb településeire is kihat.

A hagyományos intézmények nem hagyományos hallgatói

A nem hagyományos hallgatók, különösen a részidős képzések hallgatói igen eltérő jellemzőkkel bírnak. Nemcsak a hagyományos hallgatókhoz képest, hanem az egymáshoz viszonyított különbözőségek miatt is heterogén társadalmat alkotnak az egyetemek és főiskolák falain belül (pl. eltérő életkor, foglalkozás, beosztás, munkatapasztalat, tanulói útvonal, egyéni háttér stb.) A megváltozott összetételű hallgatóság más miliőt kölcsönöz az egyetemeknek, különösen a nagy hagyományokkal rendelkező intézményeknek. Ugyanakkor Nagy (2006) vizsgálatai rávilágítanak arra, hogy a Humboldt-i egyetem krízisét nem a megváltozott egyetemre belépő népesség okozza elsősorban, hanem az egyetemi diplomások társadalmi helyzete.

Schuetze és Slowey (2002) vizsgálatában olyan intézményi faktorokat különít el, amelyek a felsőoktatási intézmények felnőtt hallgatóival kapcsolatosak. Ezek a tényezők a következők: rendszerbeli különbségek és koordináció (pl. különböző programok összehangolása, hallgatói választások segítése); intézményi vezetés és kontroll (autonómítás, rugalmasság); rugalmas vagy nyitott belépés (előzetes tudás beszámítása, megszerzett munka- és élettapasztalatok alkalmazása); a tanulás módja (campus-alapú intézkedések kiterjesztése, speciális igények figyelembe vétele); támogatások módja (anyagi jellegű, időbeosztás, gyerekelhelyezés); folyamatos tanulás megteremtése (rövidebb kurzusok indítása, képzések szélesítése).

A felsőfokú intézmények különböző módokon fogadják a megszokottól eltérő hallgatóságot. Előfordul, hogy bizonyos csoportokat nem engednek érvényesülni, a támogatások mértékét szűkkörűen mérik, nem tanúsítanak rugalmasságot az igényekkel szemben. Más, főleg kisebb intézmények rövidtávú, de sokszínű képzéskínálattal, egyénre szabott módszerekkel várják az új klienseket. A képző intézmények által figyelembe veendő, a felnőtt hallgatók részéről tapasztalt igények közé tartozik a hozott tudás beszámítása, különös tekintettel az informális tudásra, az önirányított tanulás, az információs és kommunikációs technológiai háttér. (Schuetze-Slowey 2000) Ugyanakkor a felnőttek munkatapasztalatból szerzett tudásának alkalmazása, a meglévő ismeretekhez való kötés, a problémaközpontúság igénye, a komplexitás a felnőtt tanulók (és nem passzív hallgatók) sajátosságai közé tartozik, amivel a levelezős képzések megújításával számolni kell. (Maróti 2003)

A megszokottól eltérő heterogén hallgatóság, a széles társadalmi merítés kényszere nyomásként helyezkedik az egyetemekre, amelyeknek a főiskolák egyenrangúsodásával is meg kellett küzdeni a Bologna-rendszer következtében. Ennek hatására különböző effektusok részeseivé lettek, mint például a „McDonald's effektus”, ahol a számok és a gyorsaság lényeges a minőséggel ellentétben. (Hrubos 2006). Kozma (2000) a főiskoláknak inkább előképző, alapozó funkciót tulajdonít, amelyekről sem a hallgatóság, sem a gazdaság nem várja el a tudás adott körülményekhez való aktualizálását. Hubig (2002) meglátása szerint a tudás dinamizálódása miatt az egyetemeknek is kialakult egy

új profilja, ami a kompetenciák fejlesztését jelenti – ez nem absztrakt tudást takar, hanem a teljesítőképeség, a munkabírás (*Leistungsfähigkeit*) kialakítását.

A munkavállalói kompetenciák kialakításán túlmutató felelősséget is hordoz a felsőoktatásban folyó felnőttoktatás. Elm (2002) a globalizálódó és virtualizálódó világban a tudomány felelősségére hívja fel a figyelmet, az ismeretek egyéni szűrőkön való átáramlásának helyes irányba terelését. Az elméleti és módszertani tudás mellett az értékorientációt tartja az iskolarendszerű felnőttoktatás legnagyobb feladatának. Kérdés természetesen az, hogy az információk áradatában a tudományos érvelésnek és nézőpontnak valóban elegendő súlya van, vagy a diszciplínák mérlegén kevesen szándékoznak információt megmérni. Breloer (2001) véleménye szerint a felnőttek többsége autentikus válaszokat igényel a mindennapi kérdéseiben, például az egészség, életvezetés területén. Ezt a szemléletmódot a média is erősíti, amikor elismert szakembereket, kutatókat szólaltat meg egyes kérdésekben. Ez ugyanakkor az egyetemek presztízsét is erősíti, és következménye lehet, hogy a tanulni vágyókat az iskolarendszeren kívüli képzések felől a felsőoktatásba orientálja.

Összegzés

A nem hagyományos hallgatókat, ezen belül a részidős képzésben résztvevő felnőtt tanulókat vizsgálva tapasztaltuk, hogy a hosszú időn át a tradicionális hallgatóságra berendezkedett felsőoktatási intézmények számára nehezen integrálhatóak az eltérő háttérből érkező, különböző mennyiségű és minőségű tapasztalattal, tudással és kompetenciákkal rendelkező tanulók. A problémák megjelennek a tudásanyag tartalmában, a tanítási módszerek alkalmazásában, az oktatókkal és hallgatótársakkal való kapcsolatban, a kompetenciafejlesztés igényében, a tanulásszervezésben. A tapasztalatokkal rendelkező, nem hagyományos, általában idősebb korosztályba tartozó hallgatók csoportjainak vizsgálata szükséges ahhoz, hogy a felsőoktatásban folyó munka idomuljon a hallgatók tanulmányi jellemzőihez. Ez történhet a hagyományos (nappali képzésben résztvevő) és nem hagyományos (részidejű) hallgatók összehasonlításával (pl. Wolfgang-Dowling 1981), a nem tradicionális hallgatók csoportokba rendezésével (pl. Kasworm 1993), a speciális igényeik felmérésével (pl. Forray-Kozma 2009, Schuetze-Slowey 2002, Engler 2011). A felsőoktatásban tanuló felnőttek és a felsőoktatás gyakorlatának és szereplőinek egymásra találásában empirikus kutatások eredményei járulhatnak hozzá leginkább. Fontosnak tartjuk a hasonló vizsgálatok folytatását, ugyanakkor kívánatos, hogy a különböző kutatások eredményeit összehasonlítsuk, szintetizáljuk az intézményi felnőttoktatás fejlesztése érdekében.

A *Tanuló régiók* kutatás folytatásában ezekenek a ritkán vizsgált hallgatói csoportoknak jellemzőiről, eredményességéről és problémáiról igyekszünk többet megtudni. Elkezdődtek azok a regionális empirikus adatfelvételek, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy a felsőfokú intézmények bővebb információval rendelkezzenek a nagyszámú részidős hallgatók tanulmányi háttéréről és tanulói életútjáról, az intézmények felé támasztott igényeiről.

"A tanulmány/ az előadás az OTKA (K-101867) által támogatott Tanuló régiók Magyarországon: Az elmélettől a valóságig című kutatás keretében készült. (Kutatásvezető: Prof. Dr. Kozma Tamás)"

Felhasznált irodalom

- Breloer, Gerhard 2001. Subjektive Faktoren und institutionelle „Granzonen“ im Seniorstudium – Probleme und Chancen. In: Breloer, Gerhard – Evers, Reimund – Ladas, Hildegard – Levermann, Ursula (ed.) (2001). Studium im Alter aus Sicht der Lehrenden und Jüngeren Studierenden. Berlin-New York-München, Waxmann Münster. 6-15.
- Bron, Agnieszka-Agélii, Karin 2000. Non-traditional students in higher education in Sweden: from recurrent education to lifelong learning. In: Schuetze, Hans G.-Slowey, Maria (ed.): *Higher education and lifelong learners*. London and New York, Routledge-Falmer. 83-100.
- Elm, Ralf 2002. Die Universitätskrise von morgen. Zur Unabdingbarkeit von Wissenschaft als Lebensform und von (inter)kulturellen Kompetenzen. In: Elm, Ralf (ed.). *Universität zwischen Bildung und Business, Mit einem Anhang zur europäischen Bildungspolitik*. Bochum, Projekt Verlag. 9-37.
- Engler Ágnes 2011. Kisgyermekes nők a felsőoktatásban. Budapest, Gondolat.
- Engler Ágnes-Tózsér Zoltán-Szilágyi Györgyi 2012. A felsőoktatás tömegesedése, különös tekintettel a nem nappali tagozatos hallgatókra a Bihar-Bihar tanulórégióban, 1990-2010. *Hungarian Educational Research Journal*, II. évf. 1. <http://herj.hu/category/abstracts-20123-szam/tan-20123/>
- Forray R. Katalin – Kozma Tamás 2009. Felnőttek a felsőoktatásban. In: Zrinszky László (szerk.): *A megújuló felnőttképzés. Tanulmányok a neveléstudományok köréből*. Budapest, Gondolat.
- Forray R. Katalin – Juhász Erika (szerk.) (2009). *Nonformális – informális – autonóm tanulás*. Debrecen, Debreceni Egyetem.
- Fulton, Oliver 1984. Needs, expectations and responses: new pressures on higher education. *Higher Education* vol. 13. 2. pp. 193-223.
- Györgyi Zoltán 2012. A képzés és munkaerőpiac. Találkozások és töréspontok. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Gyórfyné Kukoda Andrea 2012. Felsőoktatás: a pedagógia és az andragógia határán. *Felnőttképzési Szemle* (6) 2. 15-24.
- Hrubos Ildikó 2006. A 21. század egyeteme. *Educatio* 4: 665-683.
- Hubig, Christof 2002. Kompetenz und Wissen – Benötigt die Wissensgesellschaft eine neue Profilierung der Universitäten? In: Elm, Ralf (ed.). *Universität zwischen Bildung und Business, Mit einem Anhang zur europäischen Bildungspolitik*. Bochum, Projekt Verlag. 37-49.
- Kasworm, Carol, E. 1993. Adult Higher Education from an International Perspective. *Higher Education*, vol 25. No. 4. 411-423.
- Kozma Tamás 2004. *Kié az egyetem?* Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.

- Kozma Tamás 2000. Negyedik fokozat? *Info-Társadalomtudomány* 49. 61-74.
- Morstain, B.-Smart, J. 1974. Reasons for participation in adult education courses: a multivariate analysis of group differences. *Adult Education* 24. 83-98.
- Maróti Andor 2003. *Hatékonyabbá tehető-e a levelezős oktatás?* In: „A tanári mesterség gyakorlata. Tanárképzés és tudomány”. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó – ELTE Tanárképző Főiskolai Kar.

- Nagy, Péter Tibor 2003. A felsőoktatásba vezető út – és a társadalmi hátrányok kompenzációja, *Educatio*, 11(2), pp. 236-252.
- Pechar, Hans-Wroblewski, Angela 2000. The enduring myth of the full-time student: an expolation of the reality of participation patterns in Austrian universities. In: Schuetze, Hans G.-Slowey, Maria (ed.): *Higher education and lifelong learners*. London and New York, Routledge-Falmer. pp. 28-47.
- Pusztai Gabriella 2011. A láthatatlan kéztől a baráti kezekig. Hallgatói értelmező közösségek. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Rossi, Federico, M. 2009. Youth political participation: is this the end of generational cleavage? *International Sociology*, 4: 467-498.
- Schoof, Ulrich – Blinn, Miika – Schleiter, André – Ribbe, Elisa – Wiek, Johannes 2011. *Deutscher Lernetlas. Ergebnisbericht 2011*. Gütersloh, Bertelsmann Stiftung.
- Schuetze, Hans G.-Slowey, Maria 2000. *Traditions and new directions in higher education*. In: Schuetze, Hans G.-Slowey, Maria (ed.): *Higher education and lifelong learners*. London and New York, Routledge-Falmer. 3-24.
- Schuetze, Hans G.-Slowey, Maria 2002. Participation and exclusion: a comperative analysis of non-traditional students and lifelong learners in higher education. *Higher Education* Vol. 44. 3-4. pp. 309-327.
- Schulze, Gerhald 2005. *Die Erlebnisgesellschaft. Kultursoziologie der Gegenwart*. Frankfurt-New York: Campus Verlag.
- Wolfgang, M.E.-Dowling, W.D. 1981. Differences in motivation of adult and younger undergraduates. *The Journal of Higher Education*, 52. 640-648.
- Wolter, Andrea 2000. Non-traditional students in German higher education: situation, profiles, polices and perspectives. In: Schuetze, Hans G.-Slowey, Maria (ed.): *Higher education and lifelong learners*. London and New York, Routledge-Falmer. 49-66.
- Wyn, Johanna-Dwyer, Peter 2006: Új irányok az ifjúsági életszakaszok átmenetetének kutatásában. In: Gábor Kálmán – Jancsák Csaba (szerk.): *Ifjúságszociológia. Belvedere, Szeged*, 249-269.
- Zinnecker, John 1993. A fiatalok a társadalmi osztályok terében. In: Gábor Kálmán (szerk.): *Civilizációs korszakváltás és ifjúság*. Szeged, Miniszterelnöki Hivatal Ifjúsági Koordinációs Titkársága. 5-29.
- Statisztikák, dokumentumok
- *Europe in Figures – Eurostat Yearbook 2010*. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2010.

- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-CD-10-220
- OECD (1987). Adults in Higher Education. Paris, OECD.
- www.oecd.org/edu
- Oktatási évkönyv 2010/11. Budapest, NEFMI, 2011. <http://www.nefmi.gov.hu/miniszterium/statisztika/oktatasi-statisztikak>
- Statisztikai gyorstájékoztató a 2010/11. tanév eleji adatgyűjtés előzetes adatairól. <http://www.nefmi.gov.hu/miniszterium/oktatasi-statisztikak/gyorstajekoztato-tanev-eleji-adatgyujtes-2010-2011>.

Szoboszlai Andrea

Az egészséggel kapcsolatos felnőttkori tanulás egyéni életutak tükrében

1. Bevezetés

A XXI. században a tanulásnak kiemelt szerepe van az egészség, egészséges életmód fenntartásában, fejlesztésében, visszaállításában, ugyanakkor az egészség is fontos alapját képezi a különféle tanulási tevékenységeknek. Napjainkban is nagyon aktuális, hogy az élet bizonyos „fordulópontjain”, mint pl. a serdülés, udvarlás, párválasztás, születésszabályozás, anyaság, apaság, gyermekgondozás, gyermeknevelés, gyermekek kiválása a családból, házassági konfliktusok, nyugdíjba vonulás, klimaktérium, különböző életgondok merülnek fel. Ezeknek az életproblémáknak a megoldását segítheti a felnőttneveléshez tartozó egészségügyi felvilágosítás, egészséges életmódra nevelés. (Durkó, 1999) Kutatásom során felnőtt személyek egyéni életútjait vizsgáltam, amelyet azért tartok fontosnak, mert így megismerhetjük, hogy az egyes életszakaszokban milyen egészséggel kapcsolatos kérdések, problémák merülnek fel a felnőttek életében, és ezek megoldásában milyen lehetőséget nyújthat a tanulás.

A hazai közművelődési és andragógiai szakirodalomban több olyan megközelítés létezik, amely az említett idézethez hasonlóan az andragógia funkcióinak körébe sorolja az egészségnevelést.²⁴ Azonban az andragógiai diszciplínában a felnőttek vonatkozásában az egészségnevelés témakörének részletezése kevésbé jelenik meg, az erre vonatkozó tartalmakkal inkább a társadalomtudományi diszciplínákban szétszórtan, és nem egy egységes rendszerbe foglalva találkozhatunk. A hazai szinten az egészségnevelés felnőttkorban tapasztalható jelenségeiről kevés kutatás található, így csak halványabb képünk van arról, hogy a felnőttek hol és hogyan szereznek ismeretet, fejlesztik készségeiket, képességeiket annak érdekében, hogy egészséges életmódot tudjanak folytatni. (Szoboszlai 2011)

A tanulmányban az egészségnevelés és egészségfejlesztés fogalmakat nem ugyanabban az értelemben alkalmazom. A fogalomhasználat során abból indulok ki, hogy az egészségnevelésre elsősorban, mint diszciplínára tekintünk, a társadalmi gyakorlatban pedig, mint ismeretterjesztő és magatartásformáló tevékenységet emlegetjük. (Kormos

---

²⁴ Durkó, Mátyás (1990): Andragógia. A felnőttnevelés és közművelődés új útjai. Budapest, Magyar Művelődési Intézet, Feketéné Szakos, Éva (2003): Az első hazai andragógiai Delfi kutatás eredményeiből. In: Magyar Pedagógia, 103. évf. 3. szám, 339-369. p., Koltai, Dénes (1999): A felnőttoktatás feladatai. In: Educatio, 8. évf. 1. szám, 14-21. p., Kormos, Sándor (szerk.) (1980): Egységnevelés és közművelődés. Budapest, Egyetemi Nyomda

1980) A World Health Organization (WHO) definíciója szerint „az egészségnevelés nem egyedül az információ kommunikációjára terjed ki, hanem a motiváció felébresztésére, a képességek és önbizalom fejlesztésére, amelyek az egészség javításában működnek közre.” (WHO 1998:4) Az egészségnevelés feladatai között említhető a lakosság egészségi ismereteinek, műveltségének bővítése, az egészséges életmód kialakításához, a betegségek megelőzéséhez való segítségnyújtás, és mindezekkel együtt a társadalom mozgósítása. (Kormos 1980) Az egészségfejlesztés tágabb értelmezésének adott hangsúlyt, hogy az 1990-es évek végén az UNESCO az egészségnevelést az egészségfejlesztés részeként határozta meg. (UNESCO Institute for Education 1999) Egészségfejlesztés alatt azt a folyamatot értjük, amely által képessé tehetünk másokat egészségük javítására, ill. az egészség feletti nagyobb kontrollra. (WHO 1986) Az egészségnevelésnek az egyénre közvetlenül ható tevékenységén túl a társadalmi, gazdasági, környezeti, kulturális tényezők egészséges életmódra irányuló pozitív hatását is magában foglalja. (Métneki 2001)

A hazai gyakorlatban számos olyan egészségnevelési/egészségfejlesztési tevékenységgel találkozni, amely a felnőttek egészségműveltségének, életmódjának, egészségének fejlesztését tűzi ki célul, éppen ezért aktuális ezt a területet a felnőttkori tanulás aspektusából megvizsgálni.

2. A kutatás problémafelvetése, módszertana

Célom az egyéni életutak feltárásán keresztül annak bemutatása volt, hogy az egyén miként viszonyul az egészség kérdéséhez, milyen szocializációs tényezők játszanak ebben szerepet, milyen szintéren és hogyan tudja az egészségműveltségét és egészségtudatosságát alkalmazni és fejleszteni, annak érdekében, hogy képes legyen egészségét megtartani, fejleszteni, vagy adott esetben visszaállítani, milyen módszerek jelennek meg a felnőttek egészséggel kapcsolatos művelődését illetően.²⁵

A 2010/2011-ben történt kutatás során a felnőttek nevelésével, oktatásával, képzésével kapcsolatos tevékenységet végző 10 szakember életútját félig strukturált interjúval vizsgáltam, ezáltal vált lehetővé, hogy személyenként más és más plusz információkhoz jussak. A módszer továbbá teret engedett az egyes múltbeli eseményekre történő visszaemlékezéseknek, valamint az önreflexiónak. A vizsgált személyekkel való beszélgetések alapján így körvonalazható annak képe, hogy a felnőttek tanulásával nap mint nap foglalkozó szakemberek saját tanulási pályáján, hogyan jelenik meg az egészség, egészséges életmód, mint az egészségkultúráltság összetevőinek kérdése, miként van mód formálniuk egészségműveltségüket, mi a szerepe a hagyományoknak, saját tapasztalatoknak, megszerzett ismereteknek a saját életmódjuk egészségesebbé tétele érdekében. Ennek feltárása azért fontos, mert a felnőttek művelődését,

---

²⁵ A kutatásnak az ismeretszerzésre és a magatartásra ható motiváció vizsgálata is részét képezte. Az erről szóló eredményeket 2011-ben publikáltuk: Szoboszlai, Andrea (2011): A motiválás szerepe a felnőttek egészségnevelésében. In: Erdei, Gábor (szerk.) Andragógia és Közművelődés. Régi és új kihívások előtt a közművelődés az új évtizedben. Felnőttnevelés, művelődés. Acta Andragogiae et Culturae sorozat 23. szám, Debrecen, Debreceni Egyetem BTK Neveléstudományok Intézete, 204-210. p.

személyiségfejlődését támogató szakemberek jelentős szerepet vállalhatnak a felnőttek egészségműveltségének fejlesztésében, amelyhez az egészséghez, egészséges életmódhoz való viszony, és az ehhez köthető tanulás szemléletrendszere kiindulási alapot képezhet.

3. Az elbeszélők bemutatása

Az egyes elbeszélőket aszerint mutatom be röviden,²⁶ hogy mi a foglalkozásuk, milyen szakmai tevékenységet végeznek a felnőttek oktatása, képzése, nevelése terén.

Tímea (22 éves) andragógus, tréner. Salgótarjánban született, ma is itt él. Trénerként tevékenykedik egy salgótarjáni felnőttképzési tevékenységet is folytató civil szervezetnél.

Réka (25 éves) környezetmérnök, aerobik oktató. Tiszalöki születésű, Debrecenben él egyedül, távol a családjától. Aerobik oktatóként felnőttek edzésével, oktatásával foglalkozik egy debreceni sportcentrumban.

Zita (43 éves) óvodapedagógus, képzésszervező. Budapesten született, ma is itt él férjével és két huszonéves lányával. Egy felnőttképzési tevékenységet folytató budapesti civil szervezetnél dolgozik képzésszervezőként.

Erzsébet (54 éves) ifjúsági- és gyermekvédelmi felügyelő, egy speciális szakiskola és gyermekotthonban dolgozik, neveltjei között több 18 év feletti felnőtt is van. Hajdúszoboszlón született, itt él ma is férjével, harmincas éveiben járó lánya és fia Budapesten él.

Irén (57 éves) gyógypedagógus, tréner, valamint egy budapesti intézet tudományos munkatársa. Rácalmási születésű, Budapesten él férjével, egy fia saját családjával Debrecenben él. Pedagógusoknak rendszeresen tart különféle témájú tréningeket.

Ferenc (24 éves) andragógus, jelenleg HR tanulmányokat folytat. Mezőtúron született, ma egyedül él Budapesten. Felnőttek számára indított képzések szervezésével foglalkozik.

Imre (33 éves) művelődési menedzser. Debrecenben született, itt is dolgozik az egyik felsőoktatási intézményben, mint óraadó oktató, emellett egy debreceni felnőttképzéseket indító egyesület oktatójaként is tevékenykedik.

Tamás (45 éves) gyógypedagógus és tréner, egy budapesti általános iskola és szakközépiskola igazgatója. Kapuváron született, jelenleg Budapesten él feleségével és gyermekével. Trénerként pedagógusoknak tart képzéseket.

Csaba (51 éves) építőipari egyéni vállalkozó, gyakorlati oktató. Hajdúszoboszlón született, itt él feleségével és két gyermekével. Az építőiparban gyakorlati oktatóként több felnőtt tanulót oktat.

Sándor (65 éves) andragógia szakon óraadó oktató. Sátoraljaújhelyen született, jelenleg Budapesten él feleségével. Egy unokája van. Az egyik hazai felsőoktatási intézményben dolgozik óraadó oktatóként, valamint felnőtteket célzó képzések szervezésével foglalkozik.

---

²⁶ A személyek beazonosíthatóságának elkerülése érdekében, a személyiségi jogok teljeskörű tiszteletben tartása céljából az elbeszélők eredeti nevét más névre cseréltem.

4. A szocializációs szinterek jelentősége az egészségkulturáltság kialakulásában kisgyermekkortól felnőttkorig

Az egyéni életutakat először az elsődleges, másodlagos és harmadlagos szocializációs szintérhez²⁷ köthető események mentén tekintem végig, abból a szempontból, hogy milyen történések, tapasztalatok, hagyományok, szokások, ismeretek, minták hatottak az egyén egészségkultúrájának, egészségműveltségének kialakulására. Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy erről az életrészeletről való elbeszélések vizsgálatával nem annak felvázolása volt a cél, hogy az egyes szocializációs szintereken milyen egészségnevelési tevékenységek jelentek meg az egyének életében – erre a múltbeli eseményekre való visszaemlékezések nem adnak lehetőséget –, hanem az, hogy képet kapjunk arról, hogy az egyének egészségtudatosságának alakulását milyen tényezők, nevelő, oktató hatások formálhatták, amelyeknek vizsgálata a felnőttek egészségfejlesztéséhez köthető lehetőségek felvázolásához kiindulási alapot jelent.

A családi körben megvalósuló nevelő szándékú egészséges életmód kialakítását célzó közös tevékenységek kapcsán az interjúalanyok valamennyien a fizikai egészség karbantartásához köthető testi higiénia fenntartására irányuló cselekvéseket, egészséges táplálkozásra szoktató étkezést, közös sporttevékenységet, mozgásos játékot emelték ki. A népi gyógymódok – amelyek minden elbeszélő családjában alkalmazott hagyománynak számítottak – használata kifejezetten a szépségápolás, a tisztálkodás és a különböző betegségek kúrálására irányult.

Az óvodai környezetet tekintve egészségnevelési célú tevékenységekre a 3 legfiatalabb főt kivéve nem emlékeztek az elbeszélők, 1 fő (Sándor) pedig nem járt óvodába. Tímea, Réka és Ferenc számára is csak a tornafoglalkozásokról és a testi higiéniai szokások elsajátításáról maradtak emlékképek.

Az iskolai nevelést vizsgálva az elbeszélők ugyancsak a testi egészség fenntartására, fejlesztésére irányuló tanulási tevékenységeket hangsúlyozták, noha egyes személyek bizonyos tanulási tevékenységek lelki és szociális egészségre vonatkozó hatását is kiemelték.

Az általános iskola kapcsán az elbeszélők közül az 5 legfiatalabb személy (Tímea, Réka, Ferenc, Imre és Zita) emelte ki a testnevelés óra jelentőségét, utalva arra, hogy a testmozgással, helyes testtartással kapcsolatos ismereteiket innen szerezték, és ehhez kapcsolódó képességeiket, készségeiket ezeken az órákon tudták fejleszteni. 2 fő (Réka és Sándor) a biológia óra során jutott olyan egészséggel kapcsolatos ismeretekhez, pl. a táplálkozásról, amelyek ma is meghatározóak életmódjukban. A legidősebb személy (Sándor) kivételével valamennyien emlékeztek a szexuális felvilágosító órákra. 1 fő

---

²⁷ A szocializációs szinterek csoportosításának számos megközelítése ismert a szakirodalomban. Bodnár Gabriella csoportosítását alapul véve, az elsődleges szocializációs szintér a család, a második az intézményes tanulás, ill. az iskola, a harmadlagos szintér a csoport, amelyben többek között a munkahely fontos szocializációs közegnek számít. Erről lásd: Bodnár, Gabriella (2009): A felnőtt tanuló tanulási környezettel való aktív, hatékony kapcsolatépítésének feltételrendszere. In: Henczi, Lajos (szerk.): Felnőttoktató. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 252-263. p.

(Erzsébet) volt az, akit már kisiskolás korában is foglalkoztatott az egészség kérdésköre, s az iskolai vöröskeresztes szakkör tagjaként egészségügyi ismereteket szerzett, elmondása szerint képességei, készségei is fejlődtek, pl. a balesetet szenvedett személyek ellátása terén. Az iskolában 1 fő (Réka) számára a testnevelő tanár szolgált példaértékkel, aki már ekkor elkötelezte magát a sport iránt.

A középiskolában 4 fő a lehetőségek beszűkülését tapasztalta, pl. a tornaterem megszűnése miatt háttérbe szorult Réka sportolói előremenetele; megfelelő sportközösség hiánya miatt Ferenc felhagyott a sporttal, a mozgáshiány és a bőséges táplálkozás következményeként pedig jelentősen elhízott; Tímea megutálta a testnevelés órákat a rossz légkör miatt; Irén pedig kellő motiváció hiányában ellustult. Egyedül Tamás emelte ki, hogy számára a középiskolában osztályfőnöke (egy szerzetestanár) jelentette a legfőbb mintát, aki természetbarát lévén, havonta két-három alkalommal túrázni vitte tanulóit, ahol kikapcsolódás közepette a különféle gyógynövényekről szereztek ismereteket. Az iskolai környezethez kapcsolódóan 2 személy (Ferenc és Sándor) a kortárs csoportoktól való ismeretszerzés fontosságát hangsúlyozta.

Egyetemen, főiskolán 8 fő tanult tovább. A képzés során, valamennyi elbeszélő elmondása szerint, esetükben a testnevelés órák célozták kimondottan az egészség megtartását, fejlesztését. Réka több sportfajtát kipróbálva az aerobik mellett állapotodott meg, amely fontos fordulópontnak számított későbbi pályaválasztása szempontjából. Egészséggel, egészséges életmóddal kapcsolatos ismeretekre 3 fő a képzések tematikájából fakadóan is szert tett. Ferenc életében az andragógia szakon elsajátított pszichológiai, társadalomlélektani ismeretek, Irén és Tamás számára a gyógypedagógia képzésben az anatómiai ismeretek szemléletformáló jelleggel is bírtak az egészségre nézve.

A pályaválasztás kérdéskörét illetően a megkérdezettek közül 9 fő nem tartotta fontosnak azt a szempontot, hogy a leendő foglalkozása kevésbé ártson az egészségének. Esetükben leginkább az a nézőpont érvényesült, hogy minél hamarabb anyagi biztonságban tudhassák magukat, és ebben a kérdésben az egészség megóvása nem élvezett prioritást. Figyelemfelkeltő ugyanakkor, hogy közülük 3 fő (Erzsébet, Ferenc és Csaba) a foglalkozásukhoz kötődően egészségük romlását tapasztalja a sok stressz miatt (Csaba esetében a megterhelő építőipari fizikai munka miatt is), az anyagi biztonság elvesztésétől tartva azonban korlátozottak a lehetőségeik a foglalkozás megváltoztatását tekintve, de szívesen részt vennének olyan ismeretszerzési, képességfejlesztő folyamatban, amely irányt mutatna problémáik megoldásához. 1 személynél (Imre) fő kritériumnak számított, hogy előző foglalkozásához képest csakis olyan foglalkozás jöhet szóba, amely nem teszi tönkre az egészségét, kevesebb stresszforrást tartalmaz számára.

5. Jelenkori egészségfelfogások

A vizsgálat kitért arra, hogy a megkérdezett egyének napjainkban hogyan értelmezik az egészség fogalmát, miként viszonyulnak az egészség tartalmi összetevőihöz (fizikai, mentális, szociális dimenzió), hol foglal helyet az egészség, mint érték számukra, és mindezek milyen befolyással bírnak az egészségmagatartásra, az életmódbeli döntések meghozatalára.

A beszélgetések során 8 fő a pozitív egészségdefiníciót alkalmazva, valaminek a meglétével írta körül az egészség fogalmát. 2 fő (Erzsébet és Ferenc) a negatív egészségdefiníciónak számító meghatározással élt. Negatív egészségdefiníciónak azt a megközelítést nevezzük, amelyben leginkább valaminek a hiányával írható körül az egészség. (Meleg 2002) Erzsébet az egészség definíciójaként a fájdalom és a betegség hiányát határozta meg, többek között ezzel is utalva arra, hogy az egészség témaköre kapcsán is betegsége (mélyvénás trombózis) jut eszébe, amely egész életmódjára kihatással van. Ferenc egészségdefiníciójában az egészségkárosító tényezők mellőzésének hangsúlya jelent meg, rávilágítva arra, hogy egészsége csorbulásában a dohányzás, zsíros, fűszeres, rendszertelen táplálkozás játszott főszerepet.

Az interjúalanyok által megadott fogalmi meghatározásokat illetően az egészség tartalmi összetevőinek vizsgálatánál a World Health Organization egészségdefinícióját vettem alapul, amely szerint az egészség nem csupán a betegség vagy fogyatékosság hiánya, hanem a fizikai, mentális és szociális jóllét állapota. (WHO 1946) Az egészség tartalmi összetevőinek meghatározása során 7 fő az egészség testi és lelki dimenziójának adott nyomtatékot, 2 fő (Zita és Sándor) egyedül a testi egészség szerepére tért ki és csak 1 fő (Erzsébet) volt, aki a testi, lelki és társas egészség összhangját hangsúlyozta. Figyelemreméltó, hogy a szociális egészséghez tartozó összetevőre csak egyetlen személy utalt. A biológiai dimenzió kapcsán a rendszeres étkezés, mozgás, helyes táplálkozás, fittség, mérsékelt gyógyszeresedés és influenza elleni védőoltás fontossága jelent meg a beszélgetésekben. A mentális dimenzióval kapcsolatban az önuralomról, önismeretről, belső biztonságról, belső harmóniáról, nyugalomról esett szó. A szociális egészség fogalmát illetően a családtagokkal, munkatársakkal, barátokkal való kiegyensúlyozott kapcsolat jelentőségét említette az 1 fő elbeszélő.

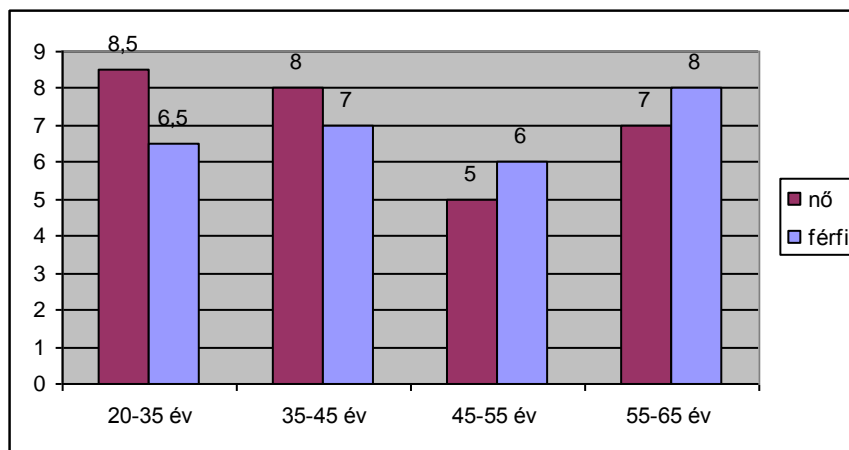
Meleg Csilla szerint valamennyiünk számára evidensnek tekinthető az egészség érték mivolta. Ugyanakkor az életmódban tükröződő hatás akkor tapasztalható, ha az egészségérték a támogató értékek rendszerébe egymást segítő módon épül be. Ilyen lehet pl. a mentálhigiéniával, problémamegoldással kapcsolatos támogató értékrendszer. (Meleg 2002) Az elbeszélők az egészséget, mint a saját maguk számára megjelenő értéket egy 1-től 10-ig terjedő értékskálán helyezték el, amelynél az 1-es fokozat azt jelenti, hogy az egyén számára az egészség nem érték, a 10-es fokozat pedig, hogy abszolút értéként tekint rá. Az egészség, mint érték meghatározása esetén az interjúalanyok osztályzatának összesített átlaga: 9,4. Eszerint az egészség majdhogynem minden fő számára abszolút érték. A férfiak és nők osztályzatát külön-külön vizsgálva az átlagérték a férfiaknál és nőknél egyaránt 9,4-9,4. Ez az érték kedvező lehet abból a szempontból, hogy ha a felnőtteknek az egészséget fontos értéknek tekintő szemlélete tanulási hajlandósággal párosul, akkor az életmódjuk, egészségük fejlesztése érdekében kellő motiváció fenntartása mellett tanulási, művelődési folyamatba vonhatók. Ezzel összefügg, hogy a 10 főből mindannyian igennel feleltek arra a kérdésre, hogy a közeljövőben részt vesznek/vennének-e valamilyen egészségnevelő/egészségfejlesztő célú programban, képzésben, tanulási formában.

A saját egészség értékelése is közrejátszó tényező lehet az egészségmagatartás, életmód alakításában. (Pikó 2006) Az egészségnevelés szempontjából ez az értékelés azért fontos, mert az egyén saját egészségi állapotának tudatosítása révén feltérképezheti, hogy milyen

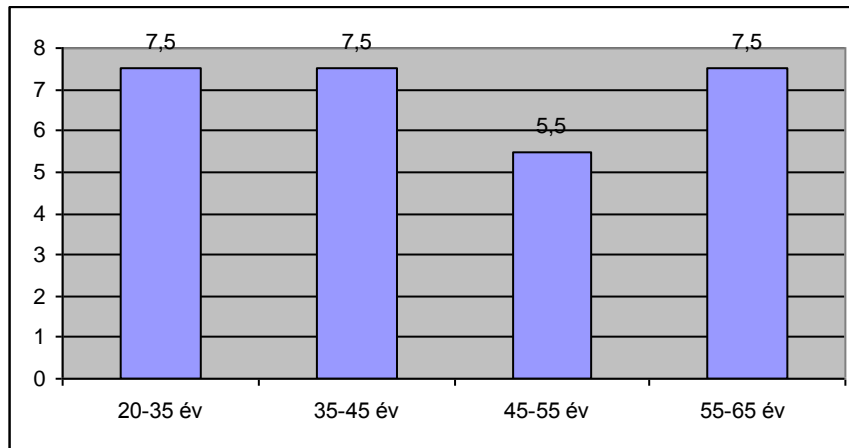
egészségbeli hiányosságokra, fejleszteni való elemekre kell figyelmet fordítani, irányt mutatva az egészség érdekében szükséges életmódbeli változtatásra. Az egészségi állapot önértékelése a megkérdezett személyek esetén szintén egy 1-től 10-ig terjedő értékskálán történt, amelynél az 1-es érték a kifejezetten rossz egészségi állapotot jelöli, a 10-es érték pedig a kiváló egészségi állapotnak felel meg. Az összes megkérdezett személy értékelésének átlaga: 7,1. Pikó Bettina kitér arra, hogy az egészségi állapot önértékelésénél nemek szerint megfigyelhető, hogy a nők többnyire rosszabbnak minősítik egészségüket. (Pikó 2006) Jelen vizsgálat az átlagértéket tekintve ettől eltérő képet mutat: a nők átlagértéke 7,4 – míg a férfiaké 6,8. A két értéket összevetve nem igazán jelentős az eltérés, viszont maga az érték arra enged következtetni, hogy az egészség javítása, fejlesztése szükségként merülhet fel. Korosztályonként is összehasonlítottam a férfiak és nők értékelését, amelyet az 1. ábra mutat. A vizsgált személyek esetében a két idősebb korosztályba tartozó személyek között értékelték jobbnak a férfiak az egészségi állapotukat.

1. ábra: Az egészségi állapot önértékelésének átlaga nemenként korosztályok szerint

Korcsopontonként összehasonlítva általában az életkorral a saját egészség megítélése romlik. (Pikó 2006) Az egészségi állapot önértékelésének korcsopontonkénti összehasonlítása a 2. ábráról olvasható le.

2. ábra: Az egészségi állapot önértékelésének átlaga korcsoportonként

Valóban megfigyelhető az adatokat tekintve egy bizonyos csökkenés a 45 és 55 éves korosztálynál, azonban figyelemreméltó, hogy az 55 és 65 év közötti személyek ugyanúgy értékelték egészségi állapotukat, mint a 20-35 év, és a 35 és 45 év közötti személyek. Ez alapján elmondható, hogy függetlenül attól, hány éves valaki, minden életkori szakaszban felmerülhetnek olyan életgondok, amelyek megoldásában segítséget nyújthat a felnőttkori tanulás.

6. Az egészséges életmód kialakítását segítő módszerek

A megismert életutakat vizsgálva bemutatom, hogy felnőttkorban mely egészségneveléshez köthető módszerek²⁸ azonosíthatók a vizsgált személyek életében az oktatási, munkahelyi és szabadidős/szórakozási szférák színtereihez köthetően. A módszerek részleteit jelöli az eljárás (pl. előadás, egyéni beszélgetés), a szervezeti forma (pl. vitaklub, egyéni tanácsadás), a színtér (úgy, mint az oktatás, munkahely, család, szabadidő/szórakozás) és az eszköz (pl. hetilap, film). Figyelembe veszem azt a szempontot, hogy a részletes jelentéstartalom kifejezése érdekében a módszerek megnevezésének utalnia kell a résztartalmakra: az eljárásra, szervezeti formára, színtérre és eszközre. (Elekes 1983)

6.1 Az oktatásügy szférájának színterein megjelenő módszerek

²⁸ Az egészségnevelésnek nincs saját módszere. Az egészségnevelés fejlődése során kapcsolatba került több olyan tevékenységi területtel, pl. nevelés, felnőttképzés, közművelődés, amelynek célja az emberek nevelése, bizonyos tulajdonságok fejlesztése, optimalizálása – ezek eljárásait, alkalmazott módszereit integrálja. Erről lásd részletesen: Elekes Attila (1983): Egységnevelési módszertan. h. n., Medicina

Az oktatásügy szférájában az egyik jellemző szintér a népfőiskola. Tímea a népfőiskolai egészségnevelési célú szemináriumokat nemcsak szervezi, hanem azokon, mint tanuló felnőtt részt is vesz. A szemináriumokat általában időseknek tartja a népfőiskola, a témák a gyógynövények, gyógyszerek alkalmazását és a mentálhigiénés kérdéseket érintik, amely témák különösen azért foglalkoztatják Tímeát, mivel az utóbbi időben folyamatosan próbál kiutat találni évek óta tartó depressziójából, ezért szeretne minél több megoldáshoz vezető ismeretet szerezni. A szeminárium több módszertani csoportba is sorolható. A nevelő-nevelt kapcsolat szerint közös, interaktív tevékenység, mivel a beszélgetés a szeminárium fontos eljárása. A neveltek aktivitási szintjét befolyásoló módszerek között a befogadó aktivitás módszerének felel meg, amely kapcsán Elekes Attila megjegyzi, hogy az ismeretek aktív befogadása csak a belső feltételeket teremti meg, az egészségnek kedvező magatartást nem. (Elekes 2006)

Ugyancsak ebben a szférában megjelenő módszer a felnőttképzési tevékenységet folytató civil szervezethez, mint szintérhez köthető tréning. A tréningeken gyakori szituációs helyzeteket, szerepjátékokat, gyakorlatokat, mint további egészségneveléshez köthető módszereket említhetjük. Tímea mellékállásban tréner is, és a tréning módszer hatékonyságáról megbizonyosodva maga is szívesen vesz részt a tanuló felnőtt oldaláról tréningeken. Elismerte az egészségnevelés szempontjából a tréningek személyiségfejlesztő hatását. Tímea az önismereti tréningeken a saját tapasztalataiból szeret tanulni, ez a tanulási forma hatékony számára, úgy véli, a drámajátékok hozzásegítették ahhoz, hogy reális önképe legyen magáról. A módszer a társas tanuláshoz kedvez, ez hozzájárult ahhoz, hogy a szociális kompetenciáit is nagymértékben fejleszthesse, ennek révén társas kapcsolataiban sikerült pozitív változást elérnie. A tréning a hatáskörbe vont neveltek száma szerint kiscsoportos módszernek tekinthető, a nevelő-nevelt kapcsolat jellege szerint közös, interaktív tevékenységnek fogható fel, ez esetben érvényesül, amit Elekes Attila kiemel, hogy a nevelő és a nevelt együttműködése fokozza a nevelői hatás adekvációját. A neveltek aktivitási szintje szerint szükségletkielégítő aktivitásnak számít a gyakorlat (ez esetben a tréninggyakorlat), a szituációs helyzet, szerepjáték, amellyel elérhető az aktivitás legmagasabb foka: a nevelt célszerű életvitelt, magatartást tanúsít. (Elekes 2006) A vizsgált személyek közül Zita említette meg, hogy részt venne egyes személyiségfejlesztő tréningeken, de azok magas díja miatt nincs erre lehetősége a közeljövőben.

Itt említhetjük meg az edzőtermet, mint a mozgásos gyakorlatok elsajátításának, gyakorlásának teret engedő oktatási színteret. 2 személy heti rendszerességgel látogatja a fitness-, ill. harcművészeti órákat. Réka kiskora óta a sport elkötelezettje, a főiskolán kezdett el aerobik órákra járni, amely szokását máig megtartotta, korábbi főiskolájának óráit látogatja hetente. Úgy tapasztalja, a mozgásos gyakorlatok nagymértékben hozzájárultak esetében az izomerő, testtartás, állóképesség, kitartás és akaraterő fejlődéséhez. A közösségi tanulás híveként számára ez az ideális tanulási forma, úgy gondolja, hogy a társas cselekvések mentális egészségét is karbantartják: jó a közérzete, stabilnak érzi magát szellemileg és lelkileg. Tímea több éve jár egy távol-keleti sportokat tanító oktatóközpont wing tsun edzéseire. Úgy véli, ez nem csak testi egészsége fejlesztéséhez járul hozzá, ugyanis a harcművészet filozófiája, amely a belső egyensúlyt, pozitív energiaáramlásokat hirdet, és mindaz a hit, amit iránta táplál, lelki stabilitását is

megalapozza. A mozgásos gyakorlatok a neveltek aktivitási szintjét befolyásoló módszerek csoportjában a szükségletkielégítő aktivitásnak számítanak, azonnali hatást érnek el.

Réka egyre inkább megbizonyosodott arról, hogy a sportos életmódról vallott életszemléletét szeretné másokkal is megosztani, ezért a főiskola befejezése után elvégzett egy aerobik-oktató tanfolyamot, amely képzésben számottevő egészségneveléshez fűződő ismeretet szerzett, s mindezek hozzásegítik saját és környezete egészségének megtartásához, fejlesztéséhez. A tanfolyam, amely egyben piaci végzettséghez is juttatta, lényegében az oktatásügy szférájába tartozik. A tanfolyam előadásai a nagycsoportos módszerek közé sorolhatók, míg a gyakorlati feladatok a neveltek aktivitási szintje szerint szükségletkielégítő aktivitásnak számítanak.

Az oktatási színtereken a formális (végzettséget adó tanfolyam) és nemformális (népfőiskolai szeminárium, tréning, szituációs helyzet, szerepjáték, sportedzések) tanulási formának egyaránt szerepe van a vizsgált személyek életében az egészség, egészséges életmód vonatkozásában.

6.2 A munkahely szférájának színterein megjelenő módszerek

A munkahelyi szférához tartozik az üzemegészségügyi vagy foglalkozás-egészségügyi szolgálat, mely a különféle alkalmassági vizsgálatok sorát foglalja magában, többek között a munkaköri alkalmasság vizsgálatát. (Elekes 1983) A szakemberek közül 7 fő számolt be arról, hogy a munkahelye biztosítja számára a foglalkozás-egészségügyi ellátást, 1 főnek (Csaba) magának kell gondoskodnia az adott foglalkozásra érvényes orvosi vizsgálatok elvégzéséről. 2 fő (Tímea, Ferenc) munkahelyéhez köthetően nem működik ez az ellátás.

A munkahelyi egészségnevelés lehetőségei szűkebb spektrumon mozognak. A beszélgetésekből kiderült, hogy konkrét egészségnevelési programok egyik interjúalany munkahelyén sincsenek, az egyes tevékenységek inkább érintőlegesen vonatkoznak az egészség karbantartására. 1 fő, Tamás említette, hogy munkahelyén szóba került már ilyen irányú kezdeményezés, amelynek egyik fontos lépése lehetne egy saját edzőterem kialakítása a munkavállalók részére.

A munkahelyi szintéren a továbbképzés keretében ugyancsak megjelenik a felnőttképzés módszertanában résztvevőközpontú módszernek számító személyiségfejlesztő tréning alkalmazása. 3 fő (Tímea, Irén és Tamás), aki mellékállásban trénerként tevékenykedik, kiemelte, hogy egy adott tréningen tanulóként is részt vesznek a tanulási folyamatban, még ha elsősorban tréneri szerepkörben is vannak jelen. Ez a felfogás helytállónak bizonyul, ha arra gondolunk, hogy napjainkban sokkal inkább a tudás közös létrehozásáról beszélünk, semmint a tudás átadásáról. A tréning lehetőséget biztosít a társas tanulás megvalósulásának, és mivel Tímea, Irén és Tamás életében a társas tanulásnak jelentős szerepe van, az interjúalanyok szerint személyiségfejlődésük szempontjából meghatározó a tréningeken való részvétel.

A munkahelyi szintéren szerepet játszik az egészségnevelés szempontjából a learning by doing, amelyet Z. Karvalics László a munkába integrált tanulásként említ, ennek során a

tapasztalás, ismeretszerzés együtt valósul meg. (Z. Karvalics 2009) Az elbeszélők közül 1 fő, Csaba a munkavégzés (építőipar) során sajátítja el a munkavédelemhez, balesetvédelemhez kapcsolódó ismereteket. Ezt a tevékenységet, mint gyakorlati eljárást a neveltek aktivitásának legmagasabb foka szerinti módszerek körében szükségletkielégítő aktivitásnak tekinthetjük, mivel az egyén tevékenysége közben egészségvédő magatartást tanúsít. (Elekes 2006)

A munkahelyeken az egészséggel kapcsolatos informális tanulásnak jelentős szerepe van. 2 fő (Irén és Sándor) a munkatársaktól is rendszeresen szerez új ismereteket az egészség vonatkozásában. Sándor a közelmúltban testnevelő kollégáitól kért tanácsot abban, hogy csonttrikulása mellett, milyen kevésbé megterhelő, fejlesztő hatású gyakorlatokat célszerű végeznie.

6.3 A szabad idő/szórakozás szférájának színterein megjelenő módszerek

A szabad idő szférájához tartoznak az uszodák, fürdők, sportpályák, sportklubok, mint olyan színterek, ahol a sportolás, testedzés edző, sportoktató által vezetett nem oktatási intézményhez kötődő szabadidős tevékenységként valósul meg. 3 fő szabadidejében, ha csak teheti, sportol. Réka gyakran eljár egy sportegylet spinning edzéseire, Tamás pedig a barátokkal rendszeresen részt vesz az egyik sportklub squash- és tenisz edzésein. Sándor üdülése során uszodákban, fürdőkben szokott bekapcsolódni a vízitornákba. A fent említett színtereken végzett edző, oktató által irányított különböző sporteszközökkel történő sporttevékenységek gyakorlati eljárásai a neveltek aktivitási szintjét befolyásoló módszerek csoportjában a szükségletkielégítő aktivitás körébe tartoznak, hatásuk a tevékenység során tapasztalható.

A különböző médiumokhoz kapcsolódó tömegkommunikációs eljárások a hatáskörbe vont neveltek száma szerinti módszerek körébe tartoznak. (Elekes 2006) Valamennyi interjúalany igénybe szokta venni az egyes tömegkommunikációs eszközöket az egészséggel kapcsolatos információszerzéshez, amely szabadidőben, kikapcsolódással párosulva valósul meg otthoni környezetben. 8 fő internetes weboldalról, 6 fő újságokból, hetilapokból, folyóiratokból, 5 fő televíziós műsorokból tájékozódik. Az interneten a női elbeszélők valamennyien elolvasnak egészséghez kapcsolódó cikkeket, főképp szépségápolással, sportolással, kirándulási lehetőségekkel, táplálkozással, párkapcsolati kérdésekkel, meditációval, reinkarnációval foglalkozó témákban. A férfiak közül Ferenc a táplálkozásról, testedzésről szóló cikkeket, Imre az életvezetési tanácsokat adó írásokat, Tamás pedig az egészségügyre vonatkozó híreket olvassa el. A nyomtatott anyagokból való ismeretszerzés tekintetében Réka, Zita, Erzsébet és Irén a különféle női magazinok, gyógyszerügyi újságok és a National Geographic egészségre vonatkozó cikkeit, míg Ferenc és Csaba a sportot és egészségügyet tárgyaló írásokat olvassa. A televízióból való tájékozódás terén Réka, Zita, Irén és Imre leginkább az ismeretterjesztő műsorokat nézi, Irén pedig hajlamos egy-egy szépségápolási terméket kínáló reklámnak engedve megvásárolni az adott terméket. A férfiak közül Csaba az egészségügyre vonatkozó híreket rendszeresen figyeli, mivel foglalkozásából adódóan az építőipari munkák során támaszkodnia kell az új ismeretekre. A médiumok mellett egy fő (Sándor) könyvekből,

lexikonból is szokott tájékozódni az egyes betegségekről. Nagy Andor József a médiaandragógia értelmezésében a média egészségnevelő szerepét elvitathatatlannak tartja. Az általam vizsgált minta is igazolja, hogy az egészségkultúrát terjesztő sajtótermékek, napilapok, hetilapok, folyóiratok, tv műsorok, könyvek gazdagítják az egészségismeretet. (Nagy 2005)

A szabadidős/szórakozási színtéren az informális tanulásnak kiemelt szerepe van. Valamennyi vizsgált személy számottevő mennyiségű információ birtokába jut a kikapcsolódás, szórakozás közben, és elmondásuk szerint ezen információk jelentős részét fel is használják a mindennapi gyakorlat során, főként abban az esetben, ha az információszerzés valamilyen tervezett tevékenység kivitelezéséhez valósul meg.

7. Összegzés

A vizsgálat eredményei alapján elmondható, hogy a felnőttek esetében az elsődleges, másodlagos és harmadlagos szocializáció során szerzett ismeretek, készségek, képességek, tapasztalatok, élmények alapján kialakult egészségkultúráltság, egészségműveltség fontos alapját képezi az egészséghez, egészséges életmódhoz való viszonyulásnak, az egészségről alkotott értékszempléletnek. Ennek figyelembevétele azért fontos, mert a felnőttkori egészségnevelési/egészségfejlesztési tevékenységek céljai, iránya, módszerei meghatározásának kiindulási alapját képezheti az előzetesen kialakult egészséggel kapcsolatos tudás, műveltség.

A vizsgált felnőttek tekintetében az egészséget alapvető és fontos értéknek tartó szemléleteik jó támpontot jelentenek az egészségesebb életmód eléréséért tett lépések sikere szempontjából. A vizsgált felnőttek egészséggel kapcsolatos művelődésében szerepet játszik a népfőiskolai szeminárium, a felnőttképzés módszertanából ismert tréning, az oktatási intézményhez kötött sportedzések gyakorlatai, a piaci végzettséget adó aerobik tanfolyam előadásai, gyakorlati feladatai, a learning by doing keretein belül végbemenő munkavédelmi, balesetvédelmi gyakorlatok, a nem oktatási intézményhez kötött szabadidőben végzett sporttevékenységek gyakorlatai, a tömegkommunikációs eszközökkel történő tanulási formák.

Az egyéni életutak vizsgálatában arra találunk példát, hogy a felnőttek számos olyan tevékenységet végeznek, amelyek segítik őket az egészséggel kapcsolatos műveltségük fejlesztésében, s ezekben önként, saját indíttatástól vezérelten vesznek részt, mivel szeretnének fittek, egészségesek lenni, és az egészséggel kapcsolatos problémáikra szeretnének minél előbb megoldást találni. Vannak azonban olyan törekvések (pl. edzőterem létrehozása a munkahelyen Tamás esetében), amelyek elsősorban anyagi forráshiány miatt nem tudnak megvalósulni. Ez arra hívja fel a figyelmet, hogy a különböző életkörülményekből fakadó tényezők is közrejátszanak abban, hogy az egyén milyen lehetőségekkel tud élni egészségének fenntartását, fejlesztését illetően. Ennél fogva az életkörülmények és az életmódbeli tényezők számításba vétele egyaránt fontos az egészség fejlesztését célzó tevékenységek megtervezésénél, megszervezésénél.

A vizsgálat alapján megállapítható, hogy a felnőttek személyiségfejlődését elősegítő egészségnevelési programok, képzések, tanulási formák feltételeinek megteremtését a

felnttek különböző életkori szakaszaiban tapasztalható élethelyzetek, életproblémák megoldásának szükségessége indokolja, és a felnttek részéről erre vonatkozóan megjelenő igény alapozza meg.

Felhasznált irodalom

- Bodnár, Gabriella (2009): A felnőtt tanuló tanulási környezettel való aktív, hatékony kapcsolatépítésének feltételrendszere. In: Henczi, Lajos (szerk.): Felnőttoktató. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 252-263. p.
- Durkó, Mátyás (1999): Andragógia. A felnőttnevelés és közművelődés új útjai. Budapest, Magyar Művelődési Intézet
- Elekes, Attila (1983): Egészségnevelési módszertan. h.n., Medicina
- Elekes, Attila (2006): Egészségpedagógia. Budapest, Semmelweis Egyetem Egészségügyi Főiskolai Kar
- Feketéné Szakos, Éva (2003): Az első hazai andragógiai Delfi kutatás eredményeiből. In: Magyar Pedagógia, 103. évf. 3. szám, 339-369. p.
- Koltai, Dénes (1999): A felnőttoktatás feladatai. In: Educatio, 8. évf. 1. szám, 14-21. p.
- Kormos, Sándor (szerk.) (1980): Egészségnevelés és közművelődés. Budapest, Egyetemi Nyomda
- Meleg, Csilla (2002): Iskolai egészségnevelés: a feladat újrafogalmazása. In: Magyar Pedagógia, 2002. 1. szám, 11-29. p.
- Métneki, János (2001): Az egészségügyi felvilágosítástól az egészségfejlesztésig. In: Egészségnevelés, 12. évf. 6. szám, 242-248. p.
- Nagy, Andor József (2005): Médiaandragógia. Budapest, Urbis Könyvkiadó
- Pikó, Bettina (2006): Orvosi szociológia. Budapest, Medicina Könyvkiadó Zrt.
- Szoboszlai, Andrea (2011): A motiválás szerepe a felnnttek egészségnevelésében. In: Erdei, Gábor (szerk.) Andragógia és Közművelődés. Régi és új kihívások előtt a közművelődés az új évtizedben. Felnnttnevelés, művelődés. Acta Andragogiae et Culturae sorozat 23. szám, Debrecen, Debreceni Egyetem BTK Neveléstudományok Intézete, 204-210. p.
- Szoboszlai, Andrea (2011): Az egészségnevelés andragógiai megközelítése a XXI. században egyéni életutak tükrében. OTDK pályamunka. Kézirat. Budapest
- UNESCO Institute for Education (1999): Health promotion and health education of adults. A series of 29 booklets documenting workshops held at the Fifth International Conference on Adult Education. In: <http://www.unesco.org/education/uie/confintea/pdf/6b.pdf>, Utolsó letöltés: 2013. 01. 05. 20:30 h.
- World Health Organization (1946): Constitution. Geneva, World Health Organization
- World Health Organization (1986): Ottawa Charter for Health Promotion. Ottawa, World Health Organization

- World Health Organization (1998): Health Promotion Glossary, Geneva, World Health Organization
- Z. Karvalics, László (2009): Az iskola az információs társadalomban. In: <http://www.ofi.hu/tudastar/nyitott-iskola-tanulo/iskola-informacios>, Utolsó letöltés: 2012. 12. 28. 20:00 h.

Takács Anett – Walter Imola Ágnes

A hazai múzeumok felnőttképzési kínálata

1. Bevezetés

A múzeumoknak – örökségünk őrzőinek – jelentős szerep jut a nemzeti kulturális identitás megőrzésében. Tradicionális feladataik mellett (műtárgyak gyűjtése, tudományos feldolgozása) a 21. században fő funkcióik között megjelenik az interaktív, élményközpontú interpretálás, a szórakoztatás és az oktatás. (Sári – Dominek 2010:55). Oktatási aktivitásuk az 1970-es évektől fokozatosan erősödött, 2000-től pedig különösen felélénkült. A lassú folyamat látható eredményei: a közoktatással való állandó kapcsolat kiépítésére törekvés (lásd Nemzeti Fejlesztési Ügynökség TÁMOP és TIOP pályázata), és a múzeumi felnőttképzési programok megjelenése. 2000-ben a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma újraindította a Múzeumi Szakfelügyeletet, amely javaslatot tett egy országos oktatási, módszertani és információs központ létesítésére, valamint a hazai múzeumi szakemberképzés kidolgozására, képzések akkreditálására, beindítására. (Interjú: Káldy 2010.)

2003-ban megindult a Múzeumok Mindenkinek Program, mely első kiadványában bejelentette a múzeumokhoz kötődő képzési programok indítását és akkreditálásának előkészítését. A látogatóbarát múzeum koncepció kivitelezéséhez nélkülözhetetlen adottságok megteremtését, fejlesztését az ALFA-program biztosította, melynek köszönhetően 2004-2006 között 48 múzeum épülete és/vagy állandó kiállítása újult meg, modern szolgáltatásokkal és oktatási programokkal kiegészülve. 2006-ban készült el a múzeumi látogatói szokásokat és környezetet országszerte vizsgáló felmérés kutatási jelentése (Káldy 2010:176-177), 2008-ban pedig megalakult a MOKK (Múzeumi Oktatási és Képzési Központ), ezáltal a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum egy FAT által minősített, akkreditált felnőttképző intézmény lett.

A múzeumok a lifewide learning példájának kiváló színterei, ahol egyszerre valósul meg a formális, non-formális és informális tanulás. Kiállításaik számos tanulási módot kínálnak a csoportosan vagy egyedül, spontán vagy tervezett szándékkal érkező látogatóknak. (Vásárhelyi 2009:151-152)

2. A kutatás célja, módszerei

Kutatásunkban az országos és megyei hatókörű városi múzeumokat vizsgáltuk, a felnőttképzés aspektusából. Összegyűjtöttük a múzeumok által kínált felnőttképzési lehetőségeket, kiemelve néhány jó gyakorlatot. Vizsgálatunkat szekunder és primer

kutatásokra építettük, a dokumentumelemzés (szakirodalmi háttér, múzeumi honlapok tanulmányozása) és az interjú módszerét alkalmazva.

3. A felnőttképzés jó gyakorlatai a hazai múzeumokban

A múzeumok honlapjain felnőtteknek szóló tanulási alkalmakat kerestünk. A kapott eredmény heterogén képet mutat. Mindegyik múzeum megszólítja a felnőtteket különféle programokkal (tárlatvezetés, családi program, előadás, koncertek), kiadványokkal (kiállítás-vezetők, múzeumpedagógiai foglalkoztatók), honlapjával, melyek számos információszerezési lehetőséget nyújtanak, hozzájárulva ezáltal a felnőttek önműveléséhez. A felnőtteknek szóló képzések – bár számuk növekvő tendenciát mutat – jóval kevesebb intézmény kínálatában szerepelnek.

3. 1. Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum

A példamutatók közül is kiemelkedik a **Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum**, mely az elmúlt majdnem harminc évben a nyitott múzeumtípus egyik legerőteljesebb képviselője volt. A Skanzenben az 1990-es évek végén kezdődött el a „Képzők képzése” program, majd ugyanarra a közönségre építve az „Oskola kör”, amelyből utóbb többfajta képzési program és forma bontakozott ki (pl. pedagógus tábor, tantestületi nap). 2001-ben indult a múzeum első, 30 órás akkreditált pedagógus továbbképzése „Az ember és a fa világa címmel”, amit később önálló programként a „Néphagyomány-éltetés az óvodai nevelésben” és a „Hon és népismeret szemléltető tanítása című 60 órás képzések követték. A 2004-ben kidolgozott középtávú oktatási stratégia meghatározó részét képezték a felnőtteknek szóló képzések is, mint az ún. hétköznapi ismereteket adó tanfolyamok: a „Növényi festés”, „Csipkeiskola”, „Biókertészkedés”, „Fazekasság”, „Házipatika a természetből”, „Hogyan őrizzük meg régiségeinket”, vagy a férfilátogatókat megszólító „Kemenceépítő tanfolyam”. A múzeum gondot fordít a múzeumi frontszemélyzet, vagyis a közönséggel foglalkozó munkatársak (múzeumpedagógusok, tárlatvezetők, interpretátorok, külső munkatársak, kézműves mesterek) képzésére is. (Káldy 2010:178) A Múzeumpedagógiai Osztály – a „Skanzentudás Egyeteme” című továbbképzési program keretében – szakmai előadásokat, valamint évente egy alkalommal szakmai tanulmányutat szervez a közönséggel kapcsolatba kerülő munkatársaknak. Akkreditált képzéseket kínál pedagógusok számára („Néphagyomány-éltetés az óvodai nevelésben”, „A hon-és népismeret szemléltető tanítása”). (www.skanzen.hu 2013. március 24.) 2004-ben a Csilléry Klára Oktatóközpont²⁹ létrehozásával megteremtődtek az oktatás infrastrukturális feltételei. A felnőttképzés szakmai-infrastrukturális hátterét garantálják a múzeum állandó és időszakos, szabadtéri és teremkiállításai, a Néprajzi Látványtár és a Skanzen Galéria,

²⁹ Korszerűen berendezett, IKT eszközökkel felszerelt, 60 fő befogadására alkalmas előadóterem, négy kreatív és elméleti programra is alkalmas előadóterem, egy szemináriumi szoba, egy autentikus bútorokkal berendezett drámapedagógiai műhely, az épületen kívül egy fedett, oldalt nyitott foglalkoztató színpad.

valamint a különböző műhelyek, a fotó-, terv-, térkép- és dokumentumtár, s az egyre gyarapodó múzeumismereti és múzeumpedagógiai szakkönyvtár. (Interjú: Káldy 2010. ; Káldy 2010.:177-179) 2006-ban a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum együttműködési megállapodásának eredményeként létrejött a Múzeumi Oktatási és Képzési Központ (MOKK), mely a Szabadtéri Néprajzi Múzeum egyik igazgatóságaként működik, országos feladatokat lát el, amelyek között kiemelt területet jelent a felnőttképzési program és szakmai továbbképzések kidolgozása, akkreditáltatása, szervezése. A MOKK feladatai: képzések szervezése; módszertani fejlesztések, kutatások végzése; oktatási jegyzetek, tanulmánykötetek, kutatások közzététele; egy országos lefedettségű múzeumi koordinátori hálózat munkájának szervezése; közreműködés országos múzeumi nagyrendezvények szervezésében; a MOKK tevékenységét bemutató, népszerűsítő, széles körű, hatékony kommunikáció megvalósítása. 2008-ban a Skanzen a Felnőttképzési Akkreditáló testület által minősített, akkreditált felnőttképző intézmény lett. Fő feladata 2008-2013 között a "Múzeumok Mindenkinek Program – Múzeumok oktatási és képzési szerepének erősítése – Központi módszertani fejlesztés" TÁMOP – 3.2.8/A-08-2008-0002 megvalósítása. A projekt keretében 2009-től fokozatosan tízféle képzés kidolgozására, akkreditáltatására és elindítására került sor. A képzések két meghatározó célcsoportja a múzeumi szakemberek és a pedagógusok. (www.mokk.muzeumokmindenkinek.hu 2013. március 23.; Káldy 2010:179-181)

A MOKK e-learning képzéseket is kifejlesztett a „kényelmes” érdeklődők számára. Online képzési anyagaihoz fogalomtár, linkgyűjtemény, feladatok, segédanyagok, letölthető szakmai kiadványok kapcsolódnak. Az öt képzés a múzeumi kommunikáció, a szórakoztató tanítás és a fogyatékkal élők múzeumi fogadásának lehetőségeit tartalmazza. (www.skanzen.hu 2013. március 24.)

3. 2. Magyar Nemzeti Múzeum

A magyar történelem tárgyi emlékeit gyűjtő **Magyar Nemzeti Múzeum** habár elsősorban a gyermekekre fókuszál, figyelmet fordít a felnőttek tanulására is. Az átmenetileg szünetelő akkreditált pedagógus-továbbképzések ("Nézzünk együtt kiállítást!" – "Magyarország története az államalapítástól 1990-ig" című állandó kiállításának tematikus megismerése; „Históriás Történeti játszóház” módszertani továbbképzés) mellett, egy gyűjteménykezelő tanfolyam és restaurátor képzések állnak az érdeklődők rendelkezésére. Ezek mellett külön szakmai programokat ajánlanak pedagógusoknak (pl. „Témahetek, témanapok, szakkörök a múzeumban” címmel módszertani bemutató). A múzeum és munkatársai hasonlóan a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumhoz részt vesznek a felsőoktatás egyes képzéseiben is. (www.hnm.hu 2013. március 24.)

3. 3. Magyar Természettudományi Múzeum

Vásárhelyi Tamás „A Múzeumandragógiai tevékenységek egy rendszere és a felnőttek tanulási lehetőségei a Magyar Természettudományi Múzeumban” című tanulmányában

foglalkozott a múzeum felnőtteknek szóló kínálatával. Ekkor a múzeum a középfokú végzettséggel rendelkezők részére (2842503 azonosító számú) múzeumi preparátorképzést ajánlott, a természettudomány területén dolgozók és leendő múzeumi kutatók számára pedig továbbképzést biztosított „Természettudományos kutatók muzeológiai továbbképzése” címmel. A School-Museum Education Cooperation³⁰ című hároméves projekt munka eredményeként – melyben a múzeum munkatársai is részt vettek – kidolgoztak egy pedagógusokat és múzeumi közművelőket érintő továbbképző programot. Az egyhetes bentlakásos képzést Münchenben a Deutsches Museumban rendezték meg több alkalommal.³¹ Ebből a projektből nőtt ki a 2008 őszén indult „Science Education as TOOL for Active Citizenship” című 2 éves nemzetközi együttműködés.³² A Magyar Nemzeti Múzeum és a Képzőművészeti Egyetem közös felsőfokú restaurátorképzésében az MTM dolgozói tanították az „Állattan és állati kártevők” című tárgyat, valamint a munkatársak részt vesznek a MOKK továbbképzési portfóliójának kialakításában és több képzésében is. A múzeum közművelődési részlege előszeretettel szervez egyes iskolák, kerületek, vagy tudományterületek (tantárgyak) szerint csoportosítható pedagógusközösségek számára félnapos-egynapos tematikus felkészítéseket³³ és több továbbképzést szerveznek a Magyar Környezeti Nevelési Egyesülettel együttműködésben is. (Vásárhelyi 2010:129-132) E tanulási alkalmak, képzési formák jelenleg nem láthatóak a múzeum honlapján. (www.nmus.hu 2013. március 24.)

3. 4. Szépművészeti Múzeum

A **Szépművészeti Múzeum** egy sajátos, ún. docens programot valósított meg. A múzeumi önkéntes tárlatvezetők olyan kultúrmisszionáriusok, akiket a fogadó intézmény képez ki a saját irányadó értékeinek megfelelően. Minden leendő docensnek el kell végeznie egy intenzív szakmai tanfolyamot, melynek célja, hogy elmélyítse a résztvevő művészeti ismereteit, fejlessze interpretációs és kommunikációs készségét. A 2013-as tavaszi szemeszterben a múzeum kétféle kurzust indított: egy kommunikációs szemináriumot és két előadásorozatot. 2002-ben indult a múzeumban az **Éós** (a Hajnal, a kezdetek görög istennője), melynek célja, hogy segítse a klasszikus ókor iránt érdeklődőket ismereteik

---

³⁰ („School and science museum: Cooperation for improving teaching, learning and discovery”) néven futó európai együttműködés egy Socrates/Comenius Program által támogatott, hat országot érintő projekt volt 2001-2004 között (www.museoscienza.it/smec) (Vásárhelyi 2010:130)

³¹ A képzés során a „múzeumot” mint a látogatók által csak nagyon felszínesen, csak a kiállításokon és a foglalkozásokon keresztül megismerhető intézményt mutatták be. A színpalak mögé (restaurátor és kiállítás-készítő műhelyek, könyvtár) is bepillantást nyer a résztvevő. Egyedi múzeumi tárgyak, interaktív eszközök, tárgye gyűttesek, az Internet és a múzeumi weboldalak használatáról, a jó iskolai látogatásról tanulnak. Ezek a képzéseken eddig 4 magyar hallgató vett részt. (Vásárhelyi 2010:131)

³² Bentlakásos pedagógus továbbképzés tematikájának összeállítása és gyakorlati megszervezése – pedagógus továbbképzés a legkorszerűbb ismeretátadási és tanulást elősegítő metodikákkal. (Vásárhelyi 2010:131)

³³ Ezek témája a múzeum történetének, jelenének bemutatása mellett a kiállítótér megismerése (esetleg bekukkantás a színpalak mögé), és az újdonságok, az időszakos kiállítások bemutatása. (Vásárhelyi 2010:132)

gyarapításában. Az antik kiállításhoz kapcsolódva a múzeum kínálatában két felnőtteknek szóló tanfolyamot is találunk: a „Kerameikos tanfolyam” és a „Kreatív alkotóműhely nőknek” című foglalkozást. Ezek mellett a múzeumi munkatársak egész- illetve félnapos elfoglaltságot jelentő továbbképzéseket szerveznek pedagógusoknak („Múzeumpedagógia tanároknak”), melyek célja, hogy **a közoktatásban dolgozó kollégák önállóan használhassák a Szépművészeti Múzeum állandó és időszaki kiállításainak anyagát** a tanórákon és a múzeumlátogatás során. **Nem utolsó sorban számos alkalmat kínál az előző példákhoz hasonlóan az önművelésre is.** (www.szepmuveszeti.hu 2013. március 24.)

3. 5. Petőfi Irodalmi Múzeum

A **Petőfi Irodalmi Múzeum** komplex oktatási szerepet vállal. A honlapján külön linkként szerepel a felnőttképzés, mely színes választékról tanúskodik. Számos sikeres, tematikus sorozaton biztosított alkalmat elsősorban felnőtteknek az élményszerű tanulásra (lásd: Művészet és pszichoanalízis, Mikszáth Club, Alma Mahler Szalon, KRÚDYZÓna, Nyelvi Maraton, Bor és irodalom, LégyOtt, Kazinczy Szalon, PIM esti extra), és biztosít továbbra is (Márai-út, Petőfi-séta, Palotatörténeti vezetések, PIM Esti Extra, Művészet és pszichoanalízis, X beszélget Y-nal). 2011-től működnek a PIM Műhely egynapos tanár-továbbképzési programjai: „Az **Irodalmi Múzeum kulisszatitkai** - Szakmai-irodalmi mélyfúrások” címmel, valamint akkreditált képzései között „Múzeumi Önkéntes Koordinátor-képzés,” illetve „Digitalizálás a múzeumokban” tanfolyam is szerepel. (www.pim.hu 2013. március 24.)

3. 6. Néprajzi Múzeum

Végül a jó példák között megemlíthető a **Néprajzi Múzeum**: „Mire jó a múzeum? – a drámapedagógia, mint a felfedezés új módszere a csoportos múzeumi nevelésben” című akkreditált múzeumi szakmai továbbképzése, melynek célcsoportjai elsősorban a múzeumi közművelődési munkatársak, tárlatvezetők, és muzeológusok, valamint a múzeumpedagógusok és pedagógusok. (www.neprajz.hu, 2013. március 24.)

4. További felnőttképzési lehetőségek

A vizsgált múzeumok sorában jelentősebb felnőttképzési tevékenységről a fent ismertetett múzeumok esetében beszélhetünk. Több országos múzeumban fellelhetők információs napok pedagógusoknak és jellemző a szabadegyetem program is, amelyek már több vidéki múzeum kínálatában is megtalálhatók. Az információs napok célja a múzeumpedagógiai foglalkozások megismertetése, valamint párbeszéd kezdeményezése a pedagógusokkal (pl. Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum, Baranya Megyei

Múzeumok – Janus Pannonius Múzeum, Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság – Laczkó Dezső Múzeum, Nógrádi Történeti Múzeum). (www.smmi.hu; www. jpm.hu, www. vmmuzeum.hu, www. nogradi-muzeumok.hu 2010. március 24.) A múzeumi szabadegyetemek tematikus előadássorozatokkal várják az érdeklődőket. (pl. a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság – Laczkó Dezső Múzeum kínálata, ahol idén Veszprém megye nagy tájegysége, a Bakony kerül terítékre). (www. vmmuzeum.hu 2013. március 24.). A vidéki múzeumok közül ki kell emelnünk a Miskolci Herman Ottó Múzeumot a hazai „múzeumandragógia” egyik szülőhelyét, illetve a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumot. Ez utóbbi kínálatában már felnőtteknek szóló képzések is megtalálhatók, mint az önkéntes tárlatvezetői képzések, illetve a MOKK és a Laczkó Dezső Múzeum közös, előadással egybekötött prezentációkészítési gyakorlata („Prezentációkészítés új megközelítésben – Prezivel”).

5. Következtetések, javaslatok

Mind az országos, mind a megyei múzeumok kivétel nélkül színes programkínálattal (tárlatvezetések, előadások, zenei estek, koncertek), gyűjteményekkel, kiállításokkal, kiadványokkal, honlapjaikon is megjelenő letölthető anyagokkal számos alkalmat adnak az önképzésre.³⁴

A lifelong és lifewide learning kora múzeumainkat is nagy kihívások elé állította. Információközvetítő szerepük, ezáltal oktatási funkciójuk felértékelődött. Versenytársaikkal szemben döntő kitörési lehetőség számukra oktatási színtérként megjelenni a kulturális piacon. Az Európai Unió TÁMOP és TIOP pályázatait kihasználva számos múzeumunk megerősítette kapcsolatát a közoktatással, a felnőttképzés területén ugyanakkor meglehetősen heterogén a helyzet. Nagy részük vagy nem ismerte még fel ezt a lehetőséget, vagy nincs megfelelő anyagi és infrastrukturális hátterük ennek megvalósítására.

Kutatásunkban Magyarország országos és megyei hatókörű múzeumait vizsgáltuk. A dokumentumelemzés és az elkészített interjú alapján elmondható, hogy minden múzeum kínálatában szerepelnek felnőtteknek szóló programok, kiadványok – melyek hozzájárulnak az érdeklődők informálódásához, egyéni tanulásához. Felnőttképző intézményként, felnőttképzési színtérként azonban kevés intézmény definiálható. A Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum a MOKK-kal, a Magyar Természettudományi Múzeum, a Magyar Nemzeti Múzeum és a Szépművészeti Múzeum valamint a Petőfi Irodalmi Múzeum nemzetközi társaikkal is felveszi a versenyt, a többi hazai múzeumnak viszont még van miben fejlődnie. A hazánkban folyó múzeumi felnőttképzési lehetőségek tehát eltérőek. Néhány intézmény – lásd példamutatók – jó úton jár és számos formában teremt tanulási alkalmat a felnőtt látogatóknak, míg mások egyelőre csak az informális

³⁴Lásd pl. az SMMI – Rippl-Rónai Múzeum természettudományi ismeretterjesztő előadásait (pl. Orszarvúak nyomában); A Janus Pannonius Múzeum mecseki múzeumi túráit, mely a Janus Pannonius Múzeum időutazó túrasorozata a természet, a helytörténet, a régészet és a néprajz iránt érdeklődők számára, valamint az egyéb múzeumpedagógiai programokat, családi foglalkozásokat...

tanulási módok megteremtésében munkálkodnak a felnőtteknek szóló programok bővítésével, színesítésével. A képzési formáik akkreditált, vagy nem akkreditált tanfolyamok; belső továbbképzések; pedagógus felkészítő képzések; valamint egyetemi képzésekben való szerepvállalások, melyek szűk célcsoportnak szólnak. Mind a MOKK, mind a bemutatott múzeumok képzései – néhány kivételtől eltekintve (Skanzen tanfolyamai) – elsősorban múzeumokban dolgozó kollégáknak, illetve a pedagógusoknak szólnak.

A jövőre vonatkozó legfontosabb, megvalósítandó feladatok:

- minél több múzeum esetében elterjeszteni az adott intézmény specifikumaira építve a felnőttek formális és informális tanulási alkalmait;
- a már meglévő képzőintézmények képzési kínálatát, módszereit külföldi példák és újabb egyéni ötletek alapján bővíteni;
- ezáltal a célcsoportok körét tágítani – a lehető legszélesebb rétegek számára elérhetővé tenni a képzéseket életkori sajátosságaik (múzeumandragógia, múzeumgerontológia) figyelembevételével és tematikus foglalkozások alapján;
- a marketingtevékenységet felerősíteni, a képzéseket vonzóvá tenni, propagálni;
- a technikai innovációt népszerűsíteni, széles körben alkalmazni (pl.: virtuális túrák, mobiltanulás, weboldalak individualizálása);
- társadalmilag fontos problémákat és kérdéseket sokszínűen feldolgozni és a megoldásokat előkészíteni, kivitelezni (gazdálkodás, fenntartható fejlődés, tudástársadalom, magyar nemzeti értékek és identitás erősítése);
- a tudástartalmak növelésén kívül magatartásformálás: elősegíteni és formálni a kultúrált és etikus viselkedést és gondolkodást;
- szemléletformálás: gazdasági, társadalmi és egyéb nézőpontok és konfliktusok lehetséges megoldásait előkészíteni (karitatív tevékenység erősítése);
- a pedagógusok és laikusok érdeklődését felkelteni a múzeumok nyújtotta lehetőségek kiaknázására (nem csak a képzéseken való részvételre);
- további együttműködések alakítani ki képző intézményekkel és civil szervezetekkel egyaránt;
- felmérni a piaci igényeket és lehetőségeket további képzések és tanfolyamok előkészítése okán.

6. Zárszó

A felnőttnevelés, felnőttképzés lehetőségeinek felismerése és elterjedése a látogatottság növekedésével; kiállítások, múzeumi programok színvonalának emelkedésével járhat, így a múzeumok hatékonyabban betölthetik értékmegőrző, átörökítő, identitásmegőrző szerepüket. A múzeumokban folyó képzések specifikumaikat kihasználva színesíthetik a felnőttképzési piacot, hiánypótlóak, közösségteremtők lehetnek. Az út tehát adott, csak rá kell lépni.

Felhasznált irodalom:

- Vígh, Annamária (2010): Gondolatok a múzeumok jövőképéről. In: Kurta, Mihály – Pató, Márta (szerk.): Múzeumandragógia 1. Miskolc-Szentendre, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság- Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 11-22 p.
- Sári, Mihály – Dominek, Dalma, Lilla (2010): Iskola a múzeumban. A Szépművészeti és a British Múzeum: összehasonlítás, következtetés és javaslat. In: Kurta, Mihály – Pató, Márta (szerk.): Múzeumandragógia 1. Miskolc-Szentendre, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság- Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 55-62 p.
- Káldy, Mária (2010): Felnőttképzési programok a Múzeumi Oktatási és Képzési Központban. In: Kurta, Mihály – Pató, Márta (szerk.): Múzeumandragógia 1. Miskolc-Szentendre, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság- Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 175-183. p.
- Vásárhelyi, Tamás (2010): A Múzeumandragógiai tevékenységek egy rendszere és a felnőttek tanulási lehetőségei a Magyar Természettudományi Múzeumban. In: Kurta, Mihály – Pató, Márta (szerk.): Múzeumandragógia 1. Miskolc-Szentendre, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság- Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 128-134. p.
- Vásárhelyi, Tamás (2009): Az egész életen át tartó tanulás, az iskola és a múzeumok. In: Múzeum és Iskola 2009. Múzeumok a közoktatás szolgálatában. Kutatási jelentés. Szentendre, Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, 146-163. p.
- www.hnm.hu
- www.jpm.hu
- www.mokk.muzeumokmindenkinek.hu
- www.neprajz.hu
- www.nhmus.hu
- www.nogradi-muzeumok.hu
- www.pim.hu
- www.smmi.hu
- www.szepmuveszeti.hu
- www.vmmuzeum.hu
- Interjú: Káldy Mária, Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum, MOKK igazgatója. 2010. május 31.

Szerzőink

Engler Ágnes

- Ph.D., adjunktus, Debreceni Egyetem TEK BTK NI Andragógia Tanszék

Kenyeres Attila

- doktorjelölt, Debreceni Egyetem TEK BTK Humán Tudományok Doktori Iskola, Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Program; kommunikációs vezető, KultúrÁsz Közhasznú Egyesület

Márkus Edina

- Ph.D., adjunktus, Debreceni Egyetem TEK BTK NI Andragógia Tanszék

Miklósi Márta

- Ph.D., tanársegéd, Debreceni Egyetem TEK BTK NI Andragógia Tanszék

Szabó József

- Ph.D. habil., adjunktus, Debreceni Egyetem TEK BTK Neveléstudományok Intézete, Andragógia Tanszék

Szoboszlai Andrea

- doktorjelölt, Eötvös Lóránd Tudományegyetem PPK Neveléstudományi Doktori Iskola, Budapest

Takács Anett

- adjunktus, Kaposvári Egyetem PK Felnőttképzési Tanszék

Walter Imola Ágnes

- tanársegéd, Kaposvári Egyetem PK Felnőttképzési Tanszék

A publikálás feltételei

1. A Felnőttképzési Szemlébe csak a Felnőttképzés Fejlesztéséért Egyesület tagjai publikálhatnak (mások esetlegesen társszerzőként, de náluk is kezdeményezzük a taggá válást). (A taggá válást a honlapunkon, a www.feflearning.hu oldalon a jobb oldali menüben kezdeményezett Tagsági szándéknyilatkozat beküldésével lehet kérni, amennyiben egyetért Egyesületi céljainkkal és tevékenységünkkel.)
2. A Felnőttképzési Szemlébe a felnőttképzés tágabb értelmezési témakörébe tartozó írásokkal lehet nevezni.
3. A Felnőttképzési Szemlébe a tudományos etika betartásával, a tudományos hivatkozási rendszer elveinek alkalmazásával lehet publikálni (formai megoldását a honlapon elérhető publikációs sablon tartalmazza).
4. A Felnőttképzési Szemle tanulmányait minden esetben két független lektor bírálja, akik közül az egyik lektor általában a szerkesztőbizottság tudományos fokozattal rendelkező tagja, a másik lektor pedig a Felnőttképzés Fejlesztéséért Közhasznú Egyesület tagjai közül kerül ki, vagy szükség esetén más, a tudományos közéletből felkért személy. A felkért lektorok mindegyike tudományos fokozattal rendelkezik, és a hazai felnőttképzésben ismert, elismert kutató.
5. A Felnőttképzési Szemlébe leadott publikációkat csak a 3. pontban jelzett, elérhető publikációs sablonban elkészítve fogadjuk el. Min. terjedelem 8.000 karakter, max. terjedelem 25.000 karakter. Ettől csak kivételes esetekben térhet el a szerkesztőbizottság.
6. A publikációk leadása folyamatosan történik, és évente min. 2 alkalommal kerül elbírálásra. Az elbírálási határidők a honlapunkon nyomon követhetők.

Várjuk publikációikat a fefegyesulet@gmail.com email címünkön!

Impresszum

Felnőttképzési Szemle – online időszaki kiadvány

2013. nyár (VII. évfolyam 1. szám)

ISSN 1789-3569

Nyilvántartási száma: 163/0651-1/2007 Kulturális Örökségvédelmi Hivatal

Tárgyköre: neveléstudomány-andragógia

Alapító: **A Felnőttképzés Fejlesztéséért Közhasznú Egyesület (FFE)**

E-mail: fefegyesulet@feflearning.hu

Főszerkesztő:

Dr. Juhász Erika

A szerkesztőbizottság tagjai:

Prof. Dr. Maróti Andor

Prof. Dr. Sári Mihály

Dr. Sári Szilvia

Dr. Zalay Szabolcs

On-line szerkesztő:

Pete Balázs

A 2013. évi 1. szám további, a szerkesztőbizottságon túli lektorai:

Dr. Benke Magdolna

Dr. Engler Ágnes

Dr. Farkas Éva

Feketéné Dr. Szakos Éva

Dr. Kovács Balázs

Dr. Németh Balázs

Sáriné Dr. Csajka Edina

Dr. Szabó József

Felelős kiadó:

Prof. Dr. Sári Mihály (FFE elnöke)